

*Osmeh
porculanske
figurine*

IRENA KOLESAR

OSMEH PORCULANSKE FIGURINE

Priredio Vladimir Balašćak

Izdavači: Društvo Rusina, Sremska Mitrovica i Novinarska asocijacija Rusina - NAR, Novi Sad

Za izdavača: Martica Tamaš i Vladimir Balašćak

Urednica izdanja: Irina Hardi Kovačević

Lektorka: mr Helena Međeši

Korektorka: Blaženka Homa Cvetković

Idejno rešenje korica : Marija Kovačević

Obrada fotografija: Želimir Tot

Dizajn preloma: Danijel Pap

Štampa: "MaximaGraf", Petrovaradin

Koordinatorka projekta: Jelena Perković

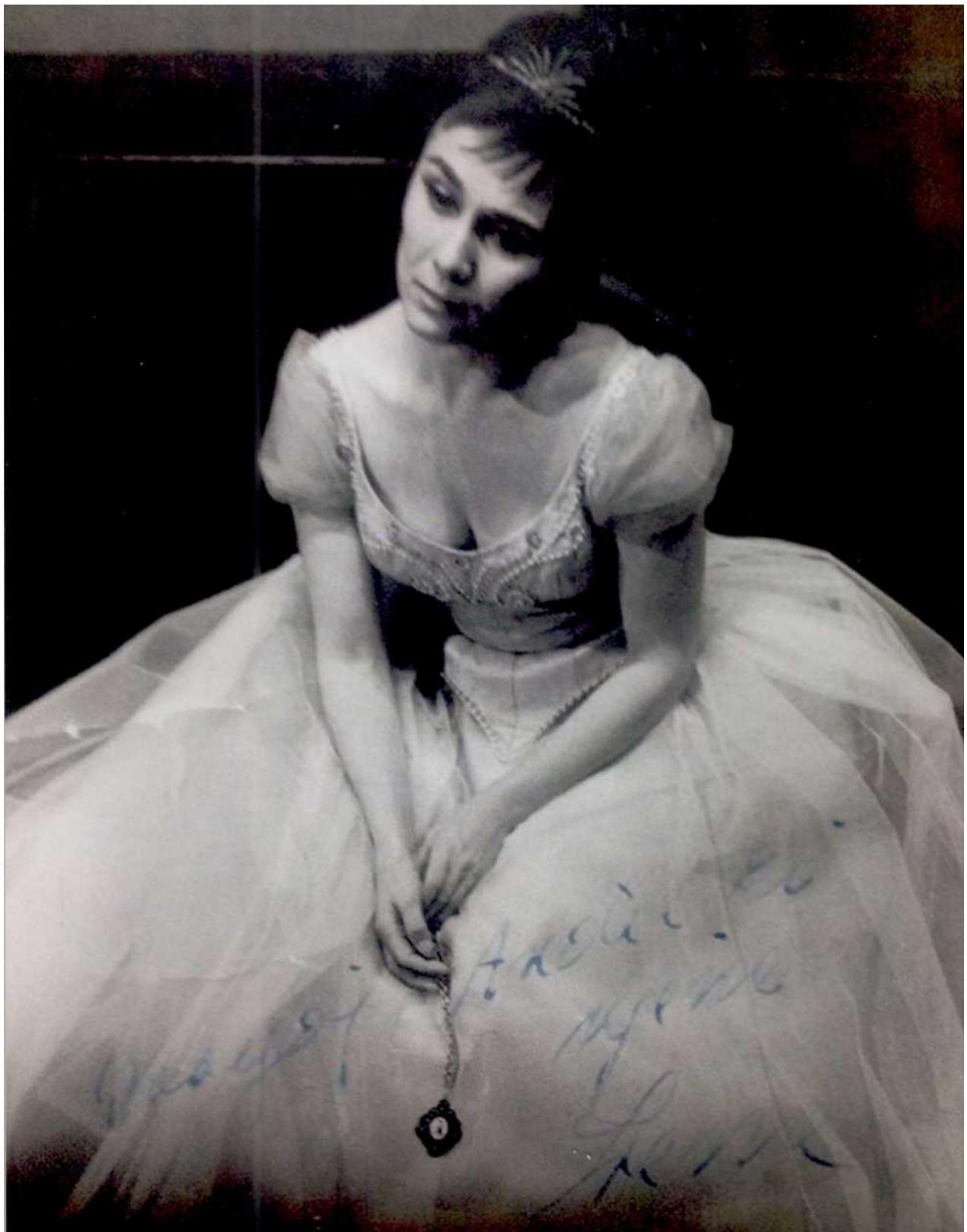
Projekat „Irena Kolesar – paradigma istinske umetnosti“ podržali su:

Budžetski fond za nacionalne manjine Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave, lokalna smouprava Sremska Mitrovica, Pokrajinski sekretarijat za obrazovanje, propise, upravu i nacionalne zajednice - nacionalne manjine, Zavod za kulturu vojvođanskih Rusina, Nacionalni savet rusinske nacionalne manjine, Redakcija programa na rusinskom jeziku RTV

Podršku štampanju knjige dali su:

IN VET DOO Sremska Mitrovica Miroslav Besermenji, Knjižara BUK BAR Sremska Mitrovica Aleksandra Krtinić, Borislav Crnojević Sremski Karlovci, Miroslav i Branislava Balašćak Sremska Mitrovica, Slobodan Ribić Sremska Mitrovica, Ljubica Lender Ruski Krstur, Vukov Marica Subotić

Na koricama portret Irene Kolesar, rad slikara Milovana Stanića (1929–1989)

Irena Kolesar kao Ofelija, posveta bratanici Andđelki Kolesar Garunović

KOLESAR Irena (1925 –), pozorišna i filmska glumica. Za vreme NOB bila član Kazališta narodnog oslobođenja član Jugoslovenskog dramskog pozorišta u Beogradu od osnivanja. Izrazito lirska talent, veoma senzibilna umetnica. Poznata kao protagonist prvog jugoslovenskog posleratnog filma *Slavica*. Važnije uloge Đulijeta, Ofelija i Ledi Ana u Šekspirovim tragedijama, Ida (I. Vojnović, *Dubrovačka tragedija*), Ija (Eshil, *Okovani Prometej*), Glorija (Šo, *Nikad se ne zna*), Rozeta (Mise, *Ne igraj se ljubavlju*) i dr.

(*Mala enciklopedija Prosveta, Beograd, 1978. str. 272*)

KOLESAR, Irena, glumica (Slavonski Brod, 22. XI 1925 – Zagreb, 3. IX 2002). Supruga Š. Šimatovića. Počela naukovati za frizerku 1940, a 1943. priključila se partizanskomu pokretu. Polazila je glumački tečaj Šimatovića i J. Gregorina; od 1944. članica Centralne kazališne družine pri ZAVNOH-u i Kazališta narodnog oslobođenja Hrvatske, 1945. nastupala u Šibeniku i Splitu. Članica Drame zagrebačkoga HNK 1945–53, isprva je bila zapažena u ulogama domaćega repertoara kao Mara (M. Bogović, *Matija Gubec*, 1945) i Pere (M. Držić, *Dundo Maroje*, 1946). Potom je uspjelo nastupala u ulogama mlađih karakternih žena (Hermija, W. Shakespeare, *San Ivanjske noći*, 1946; Hedviga, H. Ibsen, *Divlja patka*, 1951; Kćerka, T. Williams, *Staklena menažerija*, 1952) te u drugima iz stranoga repertoara u kojima se potvrdila kao glumica živa scenskoga temperamenta (*Anuška*, L. M. Leonov, *Običan čovjek*, 1947; *Nina*, I. Cankar, *Kralj Betajnove*, 1947; *Polja*, M. Gorki, *Malograđani*, 1947; *Angélique*, Molière, *Umišljeni bolesnik*, 1949). Na poziv B. Stupice 1953. postala je članicom Jugoslovenskoga dramskoga pozorišta u Beogradu, gdje je nastavila kreirati likove mlađih karakternih žena klasičnoga repertoara (Mimi, K. Čapek, *Lupež*, 1958; Glorija i Gđa Ajnsford Hil, G. B. Shaw, *Nikad se ne zna*, 1960. i *Pigmalion*, 1969; Gospođa Hopreht, C. Zuckmayer, *Kapetan iz Kepenika*, 1970), nerijetko ističući smisao za komiku. Uspjelo je igrala i Noru (S. O'Casey, *Plug i zvijezde*, 1957), Idu (I. Vojnović, *Dubrovačka trilogija*, 1958), Devojku (R. Tagore, *Gradinar*, 1961), Lizetu (P. Marivaux, *Igra ljubavi i slučaja*, 1963) i Iju (Eshil, *Okovani Prometej*, 1964), a u drugoj pol. 1960-ih nastupala je sve rjeđe, ostvarujući srednje uloge poput Rozete (A. de Musset, *Ne igraj se ljubavlju*, 1968), Gđice Marvud (W. Congreve, *Takav je svijet*, 1968) i Veselkine (Gorki, *Barbari*, 1972).

Posebno se istaknula u Shakespeareovim dramama kao Lejdi Ana (*Rikard III*, 1961) i Ofelija (*Hamlet*, 1962), a najbolje kreacije njegovih likova ostvarila je nastupajući kontinuirano petnaestak godina na Dubrovačkim ljetnim igramama kao Hermija (*San ljetne noći*, 1954), Ofelija (*Hamlet*, 1960), Desdemona (*Othello*, 1964) te Lady Macduff (*Macbeth*, 1970). Nakon umirovljenja 1973. i povratka u Zagreb povremeno je nastupala u Teatru u gostima kao Marina (A. P. Čehov, *Ujak Vanja*, 1978) i Grofica Madeleine Petrovna (M. Krleža, *U agoniji*, 1980) te u Teatru »Žar ptica« (A. Šenoa, *Zmajska kraljica*, 1982). Uspješna u dramskom rep-

ertoaru, s razvijenim smisлом за комику, најразлиčите женске ликове класичног домаћега и странога репертоара доносила је на сцену предано и лако. Својим првим филмским наступом, насловном улогом одваžне партизанке, врсном интерпретацијом типичне јунакинje соцреалистичке филмске естетике у *Slavici* (1947) V. Афрића стекла је статус прве хрватске и југославенске филмске звјезде. Истакнула се takoђе главним улогама обилježenima duhom соцреализма у којима је нјезина суздржана глумаčka техника била у складу с истичањем значајка стварности: као пливаčica која се накратко препушта санђаријама о лагодну животу у комедији *Plavi 9* (1950) K. Голика те као морално неисквarena сиромашна сеоска дјевојка коју зlostављају послодавци у Šimatovićevim *Kamenim horizontima* (1953). Глумила је и у неколико југословенских филмова изван Хрватске: *Besmrtna mladost* (1950) V. Nanovića, *Ne diraj u sreću* (1954) M. Đukanovića, *Poslednji kolosek* (1956) Ž. Mitrovića, *Vrnul se bom* (1957) J. Galea. Наступала на радију и ТВ (*Klupa na Jurjevskom*, 1972).

LIT.: V. Cetić: Borac XIII. proleterske brigade Irena Kolesar nosilac главне улоге филма »Slavica«. Ilustrirani вјесник, 2(1947) 8. VI, str. 9. — M. Konjhodžić: »Mala«. Borba, 18(1953) 22. II, str. 9. — S. Šošić: U очекivanju Čehova. Studio, 19(1982) 928, str. 62–63. — I. Mrduljaš: Deset godina druženja. Teatar u gostima 1974–1984. Zagreb 1984, passim. — P. Volk: Позоришни живот у Србији 1944–1986. Beograd 1990. — I. Škrabalo: 101 година филма у Хрватској 1896–1997. Zagreb 1998. — G. Jovetić: Живот јој је био казалиште, а звјезда је постала на филму. Вјесник, 63(2002) 8. IX, str. 18. — N. Polimac: Како се Irena Kolesar прославила »Slavicom« и упропастила филмску каријеру. Nacional, 2002, 356, str. 75–76. — N. Gilić: Kameni horizonti – model соцреалистичке презентације и хрватска култура педесетих. Komparativna povijest хрватске književnosti, 5(2003) str. 159, 162–164.

Lucija Ljubić (2009)
(*Hrvatski biografski leksikon*, Hrvatski leksikografski zavod Miroslav Krleža 2009.–2020.)

PREDGOVOR

Građa za knjigu, koja će sačuvati sećanje na Irenu Kolesar, sakupljana je više od dve decenije. Priredivač Vladimir Balašćak je ovaj posao započeo još dok je ona bila živa, uz naklonost sdbine u liku Mire Šuvar, koja je sačuvala svu dokumentarnu zaostavštinu svoje lične prijateljice, prve filmske zvezde jugoslovenskog filma, Irene Kolesar. Od svojih kolega prepoznata kao disciplinovana i sistematicna, Irena je ostavila stotine prilježno čuvane i najmanje dokumentarne sitnice, dragocene za rekonstrukciju ne samo njene umetničke karijere, već i razumevanje vremena koje nam polako izmiče iz sećanja. Balašćaku su na raspolaganje dati originalni dokumenati, fotografije, artefakti, fotokopije, sačuvani intervjui, afiše, prva potvrda o radnom stažu u Hrvatskom narodnom kazalištu izdata 1947. godine.

Da bi sećanje na Irenu bilo potpunije, neophodna je živa reč onih sa kojima je radila i živila. Za nepunih dvadest godina Balašćak je uspeo da dobije preko dvadesetak ličnih sećanja Ireninih koleginica i kolega sa kojima je sarađivala tokom svoje umetničke karijere. Ova knjiga o Ireni Kolesar je svoju strukturu dobila pre šest godina, ali je trebalo da prođe neko vreme da se ona pripremi za štampu i javnosti postane dostupna u 2020. godini, kada bi Irena napunila 95 leta. Ceneći veliki trud koji je Balašćak uložio pripremajući monografiju o Ireni Kolesar, grupa entuzijasta mu se priključila u trentku kada je sve to trebalo finalizovati i, zajedno s njim, uspešno završila ovaj projekat. Treba reći i da nije slučajno što ova knjiga o ličnosti čije je ime nezaobilazna enciklopedijska odrednica u istoriji filma i pozorišta na prostorima nekadašnje Jugoslavije, počinje preporukom poznatog pisca, scenariste, režisera Rajka Grlića, a završava prikazom Vladimira Kolarića, vrsnog poznavaca istorije filma. Obojica su svoj ideo u ovom projektu dala na „neviđeno“, na čemu smo im posebno zahvalni.

Imajući u vidu nemerljivi doprinos svih koji su bili uključeni u realizaciju ovog projekta, dobili smo osvetljen lik osobe koja se nesebično davala umetnosti, plenila lepotom, šarmom i karakterom. Sećanja na nju su lepa, topla i jedinstvena. Irena je čovek i umetnica "koju se moralo obožavati", kaže Branka Petrić; "žena bez mane", govorio je Relja Bašić; umetnica koja je Šekspirove junakinje tumačila sa posebnim senzibilitetom, kako je smatrala Marija Crnobori; glumica prelepog glasa i savršene dikcije, po mišljenju Jelisavete Seke Sablić; prava dama, kako ju je video Caci Mihajlović; porculanska figurina, prema rečima Mire Stupice; "Šekspir kao da je za nju Ofeliju napisao" – misli Branka Veselinović... Fotografije koje su priložene potvrđuju sa kakvim je glumačkim veličinama, disciplinovano (što podvlači Rada Đuričin), stvarala magiju slavnih dana jugoslovenskog teatra. I da je samo zbog tog divnog traga koji je ostavila u srcima svojih savremenika – vredelo je oživeti njen lik u ovoj knjizi.

Upravo zbog toga, sa entuzijazmom se pristupilo i najtežem zadatku: kako i gde dobiti finansijsku podršku za knjigu. Svesni društvenog konteksta koji ne ide na ruku projektu koji afirmiše bivši jugoslovenski kulturni prostor i glumicu koja je svoj umetnički potencijal realizovala s podjednakim uspehom i u Zagrebu i u Beogradu, a pri tom bila simbol danas napuštene ideologije, članovi projektnog tima, na sreću, nisu odustali. I, prijatno su

bili iznenađeni: podrška nije izostala ni od državnih fondova, ni od rusinske zajednice, ni od pojedinaca. Prvi impuls je došao od Ministarstva za državnu upravu u lokalnu samoupravu – Budžetskog fonda za nacionalne manjine, kao i od lokalne samouprave Sremska Mitrovica. Pozitivni odgovor je stigao i od Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje upravu, propise i nacionalne manjine – nacionalne zajednice, Zavoda za kulturu vojvođanskih Rusina, Rusinske redakcije RTV Vojvodina i Nacionalnog saveta rusinske nacionalne manjine. Veliko ohrabrenje je bio stav štampara "MaximaGraf" i njegova spremnost da knjigu opremi po najvišim standardima, bez obzira na skromnost raspoloživih sredstava. Sve to predstavljalo je "vetar u leđa" svima koji su na bilo koji način bili vezani za monografiju o Ireni Kolesar i nameru da knjiga ugleda svetlost dana.

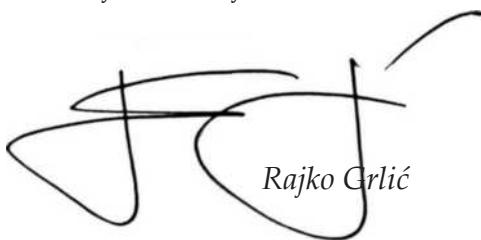
Tim projekta je duboko zahvalan svim kolegama Irene Kolesar, novinarima i muzejskim radnicima koji su dali svoj prilog sadržini ove knjige, bez čega ona ne bi bila takva kakva je pred čitaocima. U pripremi ove knjige korišćena je arhivska građa Odsjeka za povijest hrvatskog kazališta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Muzeja pozorišne umetnosti Srbije, Jugoslovenskog dramskog pozorišta u Beogradu, Hrvatskog narodnog kazališta u Zadru kao i lične arhive. U njoj, kao omaž rusinskom poreklu Irene Kolesar, koje nije isticala ali ni zaboravljala, na rusinskom jeziku su data dva teksta objavljena pre više od četrdesetak godina u "Ruskom slovu", a uz njih i njihovi prevodi. Neki datumi uz novinske tekstove su iz daleke 1953. godine, stariji od pola veka. Prvi autorski tekstovi Ireninih kolega su nastali pre nepune dve decenije i pristizali sve do poslednjeg časa, pred sam prelom knjige 2020. godine, što govori o nastojanju priređivača da knjiga bude što bogatija i zanimljivija.

Redakcija

Nasmijano lice Irene Kolesar bilo je i zauvijek će ostat simbol jednog vremena punog nade. Istovremeno, to lice bilo je i znak početka jedne ozbiljne kinematografije kao što je to bila jugoslavenska. Bez nje, bez veselja kojim je zračila, to vrijeme ni ta kinematografija, ne bi bile to što su bile.

Zato je, blago rečeno, sramota da o toj ženi, glumici i njenom vremenu, nemamo monografiju. Kada joj to poštovanje nisu znali pokloniti tijekom života, red je da generacija koja shvaća da bez prošlosti nema budućnosti, to napokon učini. Da sakupi njen život i njen rad na jednom mjestu, između korica jedne, za sve nas, važne knjige.

I u tome ih zdušno podržavam.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Rajko Grlić".

Rajko Grlić

Otač Miško i mama
Rozalija s kćerkicom
Irenom, 1926. u
Slavonskom Brodu

Fotografija Irene Kolesar iz 1926.

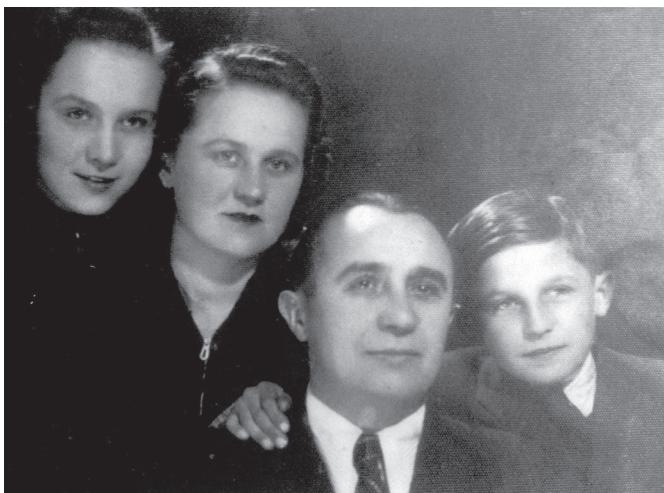

Kuća u Berkasovu u kojoj je Irena provodila raspuste
kod dede i babe

Irena sa svojom porodicom

U rusinskoj nošnji sa rođacima u Berkasovu (Srem)

RATNI DNEVNIK

Marjan Lovrić i Irena Kolesar u filmu "Slavica"

Insert iz filma "Slavica"

Deo ansambla filma "Slavica"

Dubravko Dujšim i Irena Kolesar

Plakat za film "Slavica"

"Hrvatska ljevica" list za demokraciju i socijalnu pravdu, 2002. godine

MOJI DOŽIVLJAJI I MOJA SJEĆANJA

Irena Kolesar

Godine jure, već se i desetljeća nanizala od vremena NOB-a i naše, partizanske pozornice, uspomene pomalo blijede, ali ipak ostaje neizbrisivo sjećanje kako nisam u tim daniма za sebe mislila da sam neka velika i važna ličnost, niti da sam tražila ostvarenje ličnih ambicija, nego sam bila duboko uvjerenja kako služim velikoj svrsi i nastojanju da tadašnje grozote prestanu i da i moje nastojanje pomogne ostvarenju pravednijeg i boljeg života za čitav naš narod, pa i veći dio ljudske zajednice.

Kad u tom svjetlu pokušavam oživjeti slike našeg "ratnog kazališta", čini mi se da u sklopu tih velikih dana i naoko neznatne pojedinosti mojih doživljaja dobivaju neku vrijednost da se zabilježe, barem u ovako nabacanim i istrganim crticama kako ih ovdje prenosim na papir.

Sjećam se kako je odjeknulo Zagrebom: glumci iz HNKA otišli u partizane. U glavi mi je bilo ime Vjeke Afrića.

Neka mi oproste mladi Šime Šimatović i Joža Gregorin, njih tada nisam poznavala. Malo poslije opet, kao neki tajni zavjetni zov, Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić, također odošle. Nije me začudilo! To je mojoj generaciji bilo normalno. Mjerilo je bilo: sve što je dobro, to je na onoj strani vode.

Odrasla sam u sredini koja je sanjala o socijalizmu kao o pravednjem društvu. U našem krugu se čitalo, slušala se muzika, posjećivalo se kazalište. Stariji su pričali o predstavama: "Bijela bolest", "Ljudi na santi"... U moju dječju svijest ime Krleža je ušlo kao nešto svijetlo, kao baklja... Moj prvi susret s kazalištem u NOBu zbio se kada sam poslije talijanske ofanzive, kao partizanka, na povratku iz Slavonije u Žumberak u svojoj prvoj četi, prvog bataljona, 13. proleterske udarne brigade „Rade Končar“, u predahu čula: "Sada će biti priredba, došla je glumačka družina 'August Cesarec'." Posjedali smo mi, gledaoci, podno jedne padine... i predstava je počela. Bila je to jednočinka. Govorilo se o Talijanima, ustašama, četnicima, o njihovoј vezi i zašto se partizani protiv njih bore. Sve je bilo vrlo aktualno da bi naš čovjek mogao razumjeti zbog čega mu je tako kako mu je. Mnogi dотle nisu ni vidjeli kazališta, a sada su slušali i gledali pažljivo. Dotad su te uniforme, koje su se kretale po pozornici, doživjeli najprije u životu, samo kao puške uperene u njih i njihove najmilije. Predstava je bila pravi zajednički čin... Poslije jednočinke recitator je, sa divnom dикцијом, s trorogom partizanskom kapom, s puškom i torbom na ramenu, izgovorio jednu optimističku pjesmu s refrenom: "O puško moja, o torbo ti, vi ćete bitku dobiti"! Naravno, znali smo, bitku ćemo dobiti. Ali, to je bilo potrebno i čuti, i te kako čuti!

Takvo je kazalište za mene bilo normalno. Kao što je bilo normalno da u Zagrebu sa svojim skojevcima čitam potajno, u haustoru u polumraku, pjesme Dobrice Cesarića "Mr-

tvačnica najbjednijih“, „Mrtva luka“, „Oblak“... Ili smo se trudili da od Jacka Londona shvatimo „Gvozdenu petu“. Te knjige sakrivali smo u drvarnicama. Pjevali smo „Budi se istok i zapad“... „Kada idu milijuni, a svi protiv vjetra, svatko ide tek svoj metar, nižuć metar k metru, stići ćemo milijuni bezbroj kilometra“.

Kada sam došla u partizane, odmah sam naučila pjevati „Partizan sam, tim se dičim“, „Tisuću petsto sedamdeset treće Matija Gubec svoju vojsku kreće“, „Mi mladi proleteri“, „Nastati će novo doba, Matija Ivaniću“.

Nižu se sjećanja: u Pribiću sam prala rublje s drugaricama za cijelu četu... E, tu sam postala ženski šovinista. Zašto nas nekoliko pere za cijelu četu, a oni se odmaraju, a dosad smo čitav teret zajedno podnosili? Drugarice starije po stažu su mi objasnile: „Ti si dobra, a oni to još ne razumiju, znaš, preodgajanje čovjeka ne ide tako brzo“. Dobro, razumjela sam. Pričekat ću.

Sjećam se, nešto mi se otkinulo na uniformi. Uzimam konac, iglu, te šijem... a pokraj mene leži na travi iskusan borac, opušten kao da je proučio sve jogivježbe... Gleda me i polako govori: „Zašto to šiješ, drugarice, sutra idemo u akciju“... Bilo mi je čudno. Poslije sam shvatila njegove riječi. Eto, upamtila sam.

I tada su me pozvali u Štab bataljona komandantu Hiniću. Sitan, a čvrst čovjek, tamnih očiju, glasan, šarmantan... „Drugarice, ne volim što ću ti reći, ali moraš se javiti u Štab brigade, osniva se glumačka družina, traže i tebe. Kažem, ne volim što mi uzimaju djevojke iz bataljona, ali idi i pokaži se, nemoj nas obrukati.“ Bila sam dobrovoljac. Dobro.

Puška... torba... pješaćim vijugavom Žumberačkom cestom. U Štabu 13. brigade komandant Milan Zeželj i osoblje, svi ljubazni, iako trenutno nema borbe, ne puca se, svi u nekoj aktivnosti, razdraganosti. Tu je već bila grupa boraca okupljena oko jednog visokog druga koji me je još u Sloveniji u prolazu upitao: „Drugarice, znaš li ti pjevati?“ To je bio Šime Šimatović i drugi kuštravi, niži drug. On me još prije Šimatovića uplašio. Ja sam trčala pokraj kuće u grmlje, a on se najednom pojавio na prozoru i upitao me: „Kamo idešte, drugarice?“ Moja četa išla je u akciju na prugu, to sam mu i odgovorila. To je bio Joža Gregorin.

Bilo nam je objašnjeno da se osniva kazalište. Pozvani smo da će s nama održati pokus i ako bude išlo... vidjet ćemo! Rasporedili su nas u Pribić. Nisam nikoga poznavala, ali odmah se stvorilo zajedništvo i želja da se uradi što je moguće bolje, to što se od nas očekuje. A najviše su mi u sjećanju ljudi iz Štaba s komandantom Zeželjom. Lica su im blistala od radosti, srdačnosti i vjere da ćemo im mi pružiti nešto vrijedno, lijepo, što je u tom surovom vremenu bilo toliko potrebno.

Moj zagrebački skojevac Slavko Jozić, iz četvrtog bataljona, rekao mi je: „Dobro je da si u kazalištu, možda će ti biti lakše. Čuvaj se, uči“.

S pjevačima je bilo lako. Pjevači su svugdje pjevači. Pjevali su i u svojim jedinicama. Balet, ako je bilo sluha, skladne fizičke građe, i mladosti, i to je išlo. Tako je meni izgledalo. Drama... to je išlo sporije. Trebalо je pročitati tekst naglas, logično. Bila je potrebna pravilna dikcija. Netko se iskreno trudio, drugi se zbunjivao, nervirao. Sjećam se jednog plavog mladića, nikako mu nije išlo, pa nije ni pokušavao. Šime Šimatović i Joža Gregorin su se trudili da ga oslobole. Kulminacija je bila kada su zatražili od njega da izgovori „Ja te volim, ja te mrzim“. Svi smo se disciplinirano izredali... „Ja te volim, ja te mrzim“, a on

je gledao u nas i u predavače kao da smo svi ludi. Sav je drhtao: "Ta što vi mislite, sada nije vrijeme da se bavimo takvim glupostima... ja to neću. Pustite me, idem ja u svoju jedinicu". I otišao je u svoju četu za vezu. Bio je dobrovoljac, ali je osjetio da ovamo ne spada.

Do premijere se radilo kao u zanosu.

U našu bazu uvijek bi poneko svratio. Netko iz sela, borac, komandant...

"Radite li?" Razgovor o bivšoj ili o budućoj akciji, o novostima, o ranjeniku, tifusaru, neki vic, smijeh... potreba za običnim razgovorom... mirom...

Na straži je bilo užasno... strah. Nisam znala šta je gore, za mjesecine kada počne igra sjenki i šumova, ili kada je noć crna, gusta da je možeš opipati. Od straha sam i lozinku zaboravljaljala... U jednoj takvoj noći čujem konja. "Joj... joj... Stoj!", viknem od straha. "Znakov!"... Dobijem odgovor... "Oh". Blago meni, naš oficir iz štaba! Jaše, salutira. "Kako je, drugarice, ide li, ide..." "Ide, ide", odgovaram junački, a još drhtim.

Pribić, kolovoz 1943. Prva predstava. Dvorana prepuna. Mještani. Borci. Štab 13. brigade. U prvom redu sjedi komandat Zeželj u čarapama. Posudio je glavnom glumcu čizme. Cijelo mjesto je čekalo predstavu, dogadaj.

Taj je prvi program bio: kratki politički govor. Vojna situacija. Ne sjećam se tko je govorio. Zatim, pjevački zbor, odlomak iz Cankareva "Sluge Jerneja", ruski ples, pa Nušićev "Analfabeta". Prije predstave je Šimatović ukratko objasnio tu riječ analfabeta.

Kada smo se vratili u bazu poslije te naše prve predstave, na kojoj smo dajući sve od sebe, izgarajući, sami gledajući druge kako izvršavaju svoje zadatke, oduševljeni prijemom gledalaca, i kada su još Šimatović i Gregorin rekli: "Dobro je bilo, drugovi", poslije silne napetosti, trenutno nije pucalo, slama je bila suha, pa sam zaspala mrtvim snom.

Sutradan jedan drug kojemu sam posudila svoje hlače za nastupanje, jer su njegove bile u raspadanju, nije mi ih vratio, ostao je u njima.

Pravio se Englez. Ja sam te hlače dobila od jednog druga. Sad sam ostala u zagrebačkoj haljini, što baš nije bilo praktično za partizanski život. Na zidnim novinama tog jutra, poslije predstave, osvanuo nov članak, sjećam ga se otprilike: "Drugovi, vi ste pjevali, plesali, glumili. A što da vam kaže onaj, u ovom slučaju ja, drugovi, koji sam pratio svaku vašu notu, pokret, tekst, a strepio, strepio, strepio, kako će povući zavjesu da sve bude u redu, da ne pogriješim, da se nešto ne dogodi." To nam je napisao novinar, pjesnik, književnik i autor priповijesti "Kuća Mile Cetine" Branko Priselac. On nas je brzo ostavio. Čekale su ga odgovornije i teže dužnosti. Mi smo u glumačkoj grupi radili. Živjeli zajedno, a tek se postepeno upoznavali, otkrivali tko je što i odakle.

Sjećam se, bili smo blizu Ozlja... kapitulirala je Italija. Naša 13. brigada vodila je borbu na drugom kraju Žumberka. Donose nam vijest da su vrlo blizu, na žumberačkoslovenskoj granici ogromne talijanske jedinice s ratnom opremom, bez komande, bez orijentacije. Naši šefovi to javljaju u štab 13. Daju im odobrenje i naređenje, snađite se kako možete. Kako?! Šime Šimatović, Dragan Knapić, Joža Gregorin šiju na svoje uniforme visoke vojne činove... i odoše dečki u noć... Vratili se. Knapić u kolima povezane glave. Zaustavi nam se dah. Još mu ni bivše rane nisu prošle... Vojko iz Rijeke, ne sjećam se prezimena, nježno ga prenosi... a Knapić škilji. "Tako je magarac nosio malog Isusa"... Veselje... veselje!

Od glumačkog ratnog plijena opet sam dobila hlače. Sve je to bilo kazalište! Gdje god smo tada stigli, bili tamo dobrodošli.

Bila je peta ofanziva na Žumberak. Rommel ju je vodio. Povlačio je njemačke trupe iz Afrike. Sve je grmjelo i sijevalo od borbe. Tenkovi su nadirali od Metlike. Vinko Pipić i Vojko iz Rijeke ostali su da zakopaju rekvizitu, no mule koje su je nosile ostavili smo... Sva-ki metak u planini odjekuje stostruko. Tenkovi su donosili užas već i sa samim zvukom koji kao da melje... Sumrak... Sela na sve strane gore. Kod Oštrca teren strm kao zid. Pred nama konji nose topove... Životinja se zanese, otpadne joj topovska cijev, protutnji pored mene, konj na mene... Dvojica ga vuku, ja pokušavam gurati, a bojam se i mrava. Ali konj nije mogao, čovjek je morao.

Danju devet tisuća ljudi ide za vojskom. Čekamo u šumi. Gledam lica oko sebe. Kao da su u groznici. Oči upale, usne popucale. Avioni. Šef grupe naređuje: "Proba!" Tada smo pripremali recital. Moj tekst ni danas nisam zaboravila. "Pobjeda nije mramor, pobjeda nisu stihovi, pobjeda leži u prašini ceste, u znoju, u krvi. Pobjeda ima mnogo rana i od nesanice upaljene oči". Noću idemo dalje. Između ceste i pruge i mi i neprijateljski tenkovi. Redaju se noći, dani. Avioni neprestano mitraljiraju. Dirigent Rudi Fumić leži na svojoj gitari, čuva je tijelom da je ne ošteti metak. Milo Klailć čita knjigu, a drži je naopako, dirigenta to nervira... Opet noć, mrak kao u rogu. Prijelaz preko pruge, još jedno plavo svitanje.

Pokuplje. Brigada, bolnica, narod... Pokuplje! Čekamo. Iza nas fijuče u zraku minirana pruga, svira svoju simfoniju... Komandant Žeželj na konju, gleda nas, pozdravlja: "Glumci, glumci!"

Šimatović šapne: "Pjesma, drugovi"! Glumci se dižu, marširaju uz kolonu i pjevaju. Lasinja. 13. brigada odlazi u Bosnu. Kazalište je trebalo rasformirati. Tamo nije bilo uvjeta za rad, čekali su ih neprestani pokreti. Svatko se trebao vratiti u svoju bivšu jedinicu. Brigada je već bila u pokretu, kada je stiglo naređenje iz štaba s desetak imena koji ostaju. Ostali idu s brigadom. Zagrljaji, suze, mašemo brigadi... Iz kolone četvrtog bataljona istračava moj zagrebački skojevac Slavko Ježić, oprštamo se. "Dobro ostaj"... šapuće kao u bunilu. "Čuvaj se, čuvaj se", pa trči za brigadom. Otrčao je u Bosnu po svoju smrt. Imao je 18 godina.

Poslije su nam Šimatović i Gregorin pričali: u štabu su razmišljali: nama trebaju glumački kadrovi, čuvajmo to što smo već stvorili.

Kada smo se vratili u Žumberak, narod je mislio da se vratila 13. Tada smo shvatili što je brigada značila za ovaj kraj. Mi smo bili njen mali dio. U njoj smo se rodili.

Radatović, partizanska bolnica. U našu družinu su primljeni novi članovi. U bolnici ljubazni domaćini, dobili smo komadić šunke i kolač. Toplo, okičen bor... bio je Božić!

Pribić, Nova godina 1944.

Glumac Mladen Serment davno se vratio u Zagreb po grupu glumaca koji su željeli doći na oslobođeni teritorij. Od njih se mnogo očekivalo.

Brašljevica. Pripremali smo novi reportoar, komediju "Stanarina". To je bila adaptacija Nušićeve "Kirije". Adaptirali su je po sjećanju, Šimatović ili Gregorin. U predstavi, bila nas je rulja djece, svi smo bili gladni, jedan je imao psa Hektora, svi smo nešto htjeli... Šimatović je nalijepio brk i svima bio tata.

Nedavno me predstava u "Gavelli", "Djeca na vlasti" najednom podsjetila te naše "Stanarine". Uvježbavali smo nove pjesme s više glasovnih dionica, s divnim gitaristom Fumićem koji nas je, noću, vježbajući, uspavljivao svirajući Bacha. Tada smo se zabavljali

zajedno s gledaocima. Sviđala im se naša nova pjesma "Mitraljeza" od Natka Devčića. Uzvikivali su: "Dajte 'Stanarinu', dajte 'Mitraljezu'." To su bile prve želje slušača.

Netko je rekao: "Sve što si doživio, nikakva sila ti ne može oduzeti", pa ako smo se mi u jednoj bazi zadržali osam dana, to je bilo dugo i to se pamti. Pribić, Slavetić, Lošinja, Kravarsko, Brašljevica, Pisarovina, Gradac na Kupi, Žugaj.

Igrali smo u školi, ako je postojala, ili u bivšoj krčmi. To su bili najveći prostori. U Po-kuplju kuće imaju glavnu, veliku sobu, u kojoj se čitav život odvija. Tu smo igrali na stolovima da bi nas vidjeli svi, nagruvani u prostoriji, ali slušala se naša riječ kao kad vjernici slušaju misu. Čudo, nezaboravno čudo!

Jedno sjećanje izaziva drugo: što nisam voljela u tom našem poslu? Poslije predstave ostajali smo sa gledaocima, to je bio kao dodatak. Malo i politički... Igranka. Igramo kolo, drugovi plešu s djevojkama, ali... nije bilo momaka iz sela, a tu su bile mlade žene, djevojke za udaju, a naših momaka malo. Onda mi djevojke svaka zamoli po jednu. I pleši s njom, pleši. Koliko je to meni bilo nezanimljivo, znam da je toliko bilo i toj djevojci. A ona je odjenula svečano ruho, dotjerala se, došla na predstavu, što ćemo, bio je rat.

DNEVNIK. 12. II 1944. Pisarovina

Mala Jelka svratila jučer u prolazu. Plakala je. Volim tu Jelku Grgesinu, moju skojevku iz Zagreba koja je radila u bolnici 13. brigade, sada su je poslali na kurs "Četa za vezu". Bilo joj je 16 godina. A sada moram pisati za zidne novine, a ne znam što bih. Silva Fulgoši, sjajna drugarica. Osjećam se sama. Antonio mi prilazi, i on je sam.

Antonio Seliti, Talijan iz Sardinije. Bio je operni pjevač, mladi član milanske Skale. Kad je kapitulirala Italija, vodili su ga u njemačko zarobljeništvo. Iskočio je iz jurećeg vlaka i došao u partizane. Govorio mi je: "Irena, ako je netko prema tebi nepažljiv, grub, ako te uvrijedi, ponizi, nemoj to uvijek razumjeti i oprashtati, jer taj će to opet učiniti. Upamti!"

Jednom prilikom bili smo blizu položaja gdje se vodila borba. I Antonio se tamo našao. Poslije mi je pričao: "Neprijatelj puca, a naš se borac stalno drži zaklona. Meni je to dosadilo, pa sam ustao i pucao, jer kakav je to proleter, proleter se ne boji!" A ja sam opet mislila: to je zgodno u operi, ne bojati se. Bolje je što se onoj borac držao zaklona...

Sjećam se kako se zaljubio u plavokosu ljepoticu Zinku... i to diskretno prebolio. Divno je kad se čovjek može sjećati jednog Antonija.

Naviru druga sjećanja: biti borac u prvoj liniji. U ratu je borba najvažnija. Klanjam se do zemlje svima. Svim mrtvim i živim borcima koji su to morali proći.

A mi smo sada bili pod drugom komandom. I koliko su u 13. brigadi imali sluha i osjećaja i bili svjesni važnosti i pjesme koju donosimo; ovdje je postojao kao neki zid. Šimatović i Gregorin su se vraćali neraspoloženi s putovanja u tu komandu. Nesporazum. Kao s onim dječakom: "Ja te volim, ja te mrzim". Bili smo različiti. Ali i to je prošlo, neka nam je svima oprošteno!

U Pisarovini, u kući gdje su nas smjestili, zatekli smo slikara Zlatka Pricu. Ležao je na slami s upalom pluća. Drugarice su dojurile. "Djevojke, joj da vidite slikara Zlatka Pricu, lijep je kao Bog."

Imam fotos iz Pisarovine. Eta Bortolac, Ratko, ne znam mu prezime, ja. Taj Ratko je imao divnu uniformu. Pričao je Etici i meni kako on radi nešto vrlo važno i teško, a to nitko

ne zna. Govorio je: "Pa valjda će se to znati što sam ja radio kad rat završi". Nikada ga više nisam vidjela. Vjerojatno je bio kurir ili obaveštajac i razumijem da je bilo teško to što je radio. Glumac uvijek strši kao da je obilježen. Mislim da je Ratko govorio o sebi zato što je naš posao budio u njemu razmišljanja o sebi samome.

Sad čitam dio pisma iz Žumberka:

... "Prebacivali smo ranjene drugove na Kordun. Bio sam šest kilometara od Pisarovine, ali nisam nikako mogao doći do vas. Ja inače živim prilično. Kako sam ti već napisao, radim dan i noć. To je konačno i moja dužnost. Držim da je i tebi dobro. Konačno, tvoj život je prilično nenaporan. Nemaš velikih marševa, a pogotovo ne borbe. Ipak i vaš život nije lagan. To umara čovjeka duševno. Poslije jedne duge kazališne probe čovjek je umoran kao i poslije borbe. Sve je to borba! Bilo puškom ili perom, bilo jezikom ili motikom, uvijek je borba. Svi mi jednako pridonosimo našem NOBu.

Samo moramo što više raditi, dan i noć, bez prestanka, neumorno i hrabro. Trebaš shvatiti kako je to veličanstvena riječ - raditi. Sto više radim, dobivam veću želju za radom. Tko više radi, tko radi neumorno, svjesno i planski, ima i više uspjeha, više i pridonosi našem svetom NOBu. A to za nas mora biti i dužnost i zadača.

Draga Irena, ti si još veoma mlada i neiskusna, ali inteligentna i poletna. Uloži svu svoju energiju u borbi za slobodu našega naroda. Radi što više, uči i naobražavaj se tako da možeš drugog podučavati i voditi. Mi moramo predvoditi omladinu u borbi, ali za to moramo biti spremni. Moramo se naobražavati, učiti dan i noć. Draga Irena, svaka knjiga i brošura, svaki razgovor s naprednjim čovjekom još će ti više otvoriti oči, tu ćeš postajati sve svjesnjom i aktivnjom. Konačno ćeš doći do činjenice da se treba posvetiti borbi za oslobođenje našeg naroda...

Ali, naglašavam ti, borba ne završava svršetkom ovog rata. Treba i nadalje raditi na prosvjećivanju našeg naroda, na podizanju naše domovine... Te zadatke morat ćemo izvršavati, opet mi, koji se i danas borimo. Draga Irena, molim te, piši mi zašto ti nisi više pročelnik SKOJa, ti bi to ipak morala biti. Ti moraš biti najsvjesnija, najaktivnija, najborbenija. Jer to je naša dužnost... A sada primi mnogo drugarskih pozdrava od druga Srđana... ."

Srđan Vranicki, sekretar SKOJa 4. bataljona omladinske brigade, Žumberak.

DNEVNIK, 26. II 1944. Gradac na Kupi

Tenori vježbaju. Imat ćemo probu drame Jože Gregorina "Dosta je čekanja". Bit će muke. Zinka i Marija peglaju. Olga krpa čarape svome Joži. Ljubica krpa bluzu. Etica piše dnevnik. Silva mi priča: "Počela sam pisati dnevnik da vidim kakav je naš rad i koliko smo napredovali." Došli su Pipić i Blaž. Ruža je u kuhinji, zadužena sam da budem s njom. Moram pisati skojevski izvještaj. Frlan je došao iz Gline, kaže da mi ima nešto reć. Zanima me što.

DNEVNIK, 29. II 1944. Gradac

Vinko Pipić, Joža i ja, probali smo cjelo jutro "Dosta je čekanja". Nastalo je jugo, kao da nije zima. Čujemo da je Gлина u njemačkim rukama. Drugovi čitaju teoriju o glumi. Tko je donio tu knjigu, ne znam. Čudno se osjećam, kao da nisam ovdje, kao da sam kod kuće. Tata, mama, brat... kao da su ovdje.

DNEVNIK, 1. III 1944. Gradac

Proba. U ulozi moram plakati, dobro mi je došlo, plakala sam od srca. Ustaše su u Kupćini. Drugovi se spremaju... stoje na cesti i nepomično gledaju u pravcu pucnjave. Borci su se povukli u Pisarovinu. Mislim da će biti pokret... Došao je Dragan Knapić. Svi pitaju za novosti. Donijeli mu toplu vodu da opere noge...

DNEVNIK, 3. III 1944. Gradac

Sve je bilo spremno da idemo u Glinu do koji dan, zapravo u ZAVNOH. Joža me pita: "Volиш li ići u Glinu?" "Volim". "Ta moraš voljeti, to je tvoj budući život, učit ćeš mnogo, želiš li učiti?" Što me pita, kako ne bih željela!... Sada će pjevačka proba. Antonio je dobar čovjek. Gledam talijanski rječnik, Zlatko Prica me pita: "Učiš talijanski? To je lijepo" ... Mama, tata, tako bih vas željela vidjeti!... Samo malo... vi ne morate mene, samo ja vas da vidiim... malo... kroz prozor... da vidim kako živite...

DNEVNIK, 4. III 1944. Pisarovina

Joža odlazi. Kad sam bila noćas na straži, prolazio je bataljon II brigade. Nisu znali lozinku, pustila sam ih. Stražarsko mjesto bilo je pokraj groba njemačkog vojnika, na križu je bio njegov šljem.

DNEVNIK, 6. III 1944. Pisarovina

Jučer sam bila na konferenciji SKOJa... Prekjučer smo fotografirali prizore iz "Dosta je čekanja". Borbe se vode vrlo blizu, čuje se svaka puška. Avion bombardira. U školi smo. Opasno je... Tras! Bomba u blizini! Ranila je jednog druga, a jednog starca ubila. Volio je starac našu borbu, kažu. Pridonosio je koliko je mogao. Nije ni slutio što ga čeka. Sjedio je na svom stolčiću i najednom komadić željeza... i ne znaš više ništa... Ne postojiš. Još je imao u rukama šilo i čekić...

DNEVNIK, 7. III Pisarovina

Sada sam se sjetila, jučer je bilo osam mjeseci otkako sam u partizanima. Osam mjeseci, da, to je dosta. Bez doma, bez roditelja, brata... Hoću li ih ikada vidjeti? Ili, kada ću ih vidjeti!? Postala sam član Partije.

DNEVNIK, 8. III 1944. Pisarovina

Mislim da nisam dorasla za Partiju. Teško je uvijek biti primjer. No da mi ovaj blok netko nađe, imao bi što pročitati! Ali neka, pisat ću kad budem imala vremena, pa jednog dana... ako se vratim kući, čitat ću što sam proživljavala. Sigurno ću se nečemu smijati. Imam osjećaj kao da će se nešto dogoditi. Što?

DNEVNIK, 9. III 1944. Žugaj

Mrak se polako spušta na selo. Sjedim kod peći. Vatra gori i baca svjetlo na moje ruke i papir. Tišina. Vojko svira harmoniku, čuje se kao iz daljine. Što je ljude zanimljivo promatrati iz prikrajka!

DNEVNIK, 13. III 1944. Žugaj

Već dugo se nisam obratila svojemu prijatelju, ovom malom bloku. Dan je divan. Već ujutro svjetlo. Sve je raspoloženo. Kako djeluje lijep dan na čovjeka. Bila je pjevačka proba. Drugarice su izletjele na sunce, na svjež zrak i drugovi. Ostala sam sa Zinkom, ona je bolesna. Otišli su Pepo, Štefica i Ljubica u drugu grupu.

DNEVNIK, 14. III 1944. Žugaj

Sunce. Silva je sanjala da mi je umrla mama. To nisam željela čuti pa ma i ne bila istina. U sobi tišina. Čuje se samo okretanje preljina vitla. Željela bih da taj trenutak nikada ne prestane. Čovjek ne bi pomislio da vani, malo dalje od nas, bjesni rat, najstrašniji koji pozna čovječanstvo, a mi u toj tišini... Ljudi ginu ... Počinje proba.

DNEVNIK, 19. III 1944. Topusko, Zavnoh

Mnogo toga promijenilo se u ovo kratko vrijeme! Naša grupa je proglašena pod rimskim zidinama u topuskom parku kao Centralna kazališna družina ZAVNOHa. Naši fotosi što su nas snimali u Pisarovini uspjeli su i poslani čak u Englesku... Još jedna vijest: Srđan Vranicki je pao. Kao da je onda u Pisarovini osjećao da će poginuti. Te riječi neću zaboraviti: "Ako poginem... kad poginem." Šta je to, sve lošije i lošije vijesti. I Branko Preškar, moj skojevac iz Zagreba, zarobljen i poslan u Njemačku.

Hoću da budem sa svim drugaricama dobra.

DNEVNIK, 21. III 1944. Topusko

Proljeće je. Sjedim u parku. Kao da me liječi to mlado zelenilo, svježina. Sada sam prvi put vidjela jorgovan ove godine. Cvate upravo iznad moje klupe. Osjećam se umorna, bolesna. Glava me boli. Skorbut. Inače smo dosad imali probu.

DNEVNIK, 22. III 1944. Topusko

Dobili smo novu drugaricu, divno pjeva, prekrasno. Kada bih barem ja znala tako! Ona je sa majkom, koja plače, došla iz logora, teško je ostavlja jer se rastaju, sada će biti sama. Strašno! Razumijem je potpuno. Koliko je moja za mnom suza prolila, pa opet smo živi. Ta drugarica, Heda Piliš, meni se čudom čudila. Zašto sam ja u partizanima kad me ništa na to nije tjeralo? Meni je bilo čudno što me ona to pita. Jer kako to, ja ne moram, a tu sam? Dobrovoljac! Njoj je to strano. Izgleda da sam joj objašnjavajući sebe kao dobrovoltca bila suviše glasna, same smo bile u bazi. Poslije mi Šime Šimatović reče: "Što, ti ovoj drugarici držiš politički čas?" Nisam nikada nikome držala politički čas, niti to znam. Ali ako je tako izgledalo, bilo je iz najčistijeg uvjerenja...

U to vrijeme, u Topuskom, našla sam se s "bivšim dječakom" Davidom Koenom iz Palmotićeve ulice. Igrali smo se, učili voziti bicikl, sanjkali. Kada smo se ugledali, on nije mogao doći do riječi. Sjećam se kada su ga odveli, cijelu obitelj, sa žutom trakom na rukavu... Ni on nije mogao shvatiti... i on je poslije poginuo.

Bilo nas je različitih... simpatizera, komunista, lijevih, desnih, ortodoksnih, rusofila, ungrofila demokrata, internacionalista... Netko nije mogao svladati strah, netko žeđ, glad... netko je uvijek govorio, netko šutio, netko je mislio da sve mora kontrolirati, jedan bi ti sve

dao, drugi uzeo. Netko čak nije održao stražu, a bio je samo blago ukoren. Ima tih priča za romane. Ali jedno mi je u duši lijepo: nije bilo važno koje sam vjere i kako govorim. Sve je to blaženi Šimatović znao izbalansirati, a bio je vrlo mlad. Bili smo različiti, ali povezani.

DNEVNIK, 24. III 1944. Topusko

Umorna sam, jedva gledam. Zubi mi se klimaju. Skorbut. Jučer smo bili u obližnjem selu kraj Topuskog da otpjevamo nekoliko pjesama i dopunimo program. Put je bio divan, imala sam osjećaj kao da sam kod kuće i da idemo na izlet. Sve cvjeta. Jedan dječačić, partizan, recitirao je pjesmu: "Kuću moju zapališe, nemam više dom svoj, u autočeti nalazim se, to je novi dom moj." Mali partizančić se ispočetka smiješio, ali se onda polako na njegovu licu pojavila crna tuga... Nisam mogla izdržati, obliše me suze... Jedva sam sakrila, da se ne primijeti.

To neću zaboraviti; neću zaboraviti toga dječaka.

DNEVNIK, 27. III 1944. Topusko

Morali smo u dvorani imati sastanak, a u dvorani mali Ličani idu u Rujevac u dječe domove. Djeca su divna, imaju tužne oči. Došao je Luncer, imali smo vokalizaciju i pjevanje. Danas je Šime tako čudan, slabo izgleda, što mu je? Poslije podne će biti proba, bit će muke. Danas su došli novi drugovi i tri drugarice, s Kalnika. Drugarice su zgodne. Učimo novi balet od Špilera "Taraban". Zanima me kako će to ići. Šime mi kaže: "Pišem dramu, u njoj je i uloga s tvojim imenom."

Bili smo u Glini, konačno ispunjena želja. Pokisnuli do kože. Mali gradić. Prolazimo ulicama. Julio nas pozvao u slastičarnicu. Julio je bio šofer Vladimira Nazora, liječio se u Topuskom od reume. Kakav osjećaj, nakon toliko mjeseci bez grada i gledali smo žurnal engleski i ruski. Svaka čast, ali to je rat i samo strašan rat. Taj rat smo mi znali i bez žurnala, i to partizanski.

DNEVNIK, 8. V 1944. Topusko

Pisala mi je Jelka Grgesina. Danas su mi rekli da neću igrati u "Dosta je čekanja". Nije mi krivo. Mišo, Vojko i Anica odlaze. Još malo pa će svi iz naše prve grupe, svatko na svoju stranu. A bilo nam je lijepo. Sjećam se Pribića. Ljeto. Rad. Ali kakav rad! S kakvim poletom, to nitko ne može predstaviti. A danas?! Samo nas nekoliko ostaje, a što će i s nama biti, nitko ne zna. Sada javljaju: Nijemci prodiru sa tri strane ovamo. Bit će, bit će... Moram Jelki pisati, već je vrijeme.

DNEVNIK, 9. V 1944. Topusko

Čujemo da je banda u Pokuplju. Što je s Jelkom, ona je tamo? Noćas sam bila na trećem zasjedanju ZAVNOHa. Dvorana divno okičena. Ogromne slike: Tito, Nazor, Roosevelt, Churchill, Staljin. Ne mogu opisati kako je bilo lijepo. Čudan me osjećaj obuzima što i ja imam čast da prisustvujem tom divnom povijesnom činu.

DNEVNIK, 10. V 1944. Topusko

Prvi put vidim Vladimira Nazora, staroga sijedog simpatičnog čovjeka. I doktora Ivana Ribara, predsjednika AVNOJa. Da, tri sate slušala sam stojeći na stolici u dnu dvorane... Jučer opet avioni. Probu smo nastavili u prirodi...

DNEVNIK, 11. V 1944. Topusko

Sama sam u bazi s nekoliko drugova. Ostali su otišli u obližnje selo pripremiti dvije kuće gdje ćemo raditi. Brine nas bombardiranje.

DNEVNIK, 24. V 1844. Topusko

Marija Ratković i ja noćas smo, po starome, dugo razgovarale. Tek smo zaspale - luppenje. Spavalо nas je po nekoliko u kućama. Ustane drugarica koja će nam predavati povijest glume... ne razumije što joj govori onaj izvana. Čujem svoje ime... "Ustajte, dođi bliže", šapće Ankica. "Banda nadire, odmah u bazu"! Stigli smo brzo u bazu. U bazi spremanje... Hajde u koloni u noć. Evo nas u Topuskom. U dvorani komesar Natko Devčić naređuje "u stroj"... Popisali nas. "Drugovi, mi ćemo u borbene jedinice, dok sve ne prođe". Došla je mala Ruta Druker, šapuće: "Opkoljeni smo". Dežurna sam. Sve već izgleda kao bojno polje. Začas opet preokret. Devčić kaže: "Ići ćemo od jedinice do jedinice i davati priredbe." Eto, ne daju nam prilike da se pokažemo junaci.

DNEVNIK, 25. V 1944. Topusko

Avioni... avioni. Drug Ivo Vejvoda, šef Kultumo umjetničkog odsjeka ZAVNOHa, naređuje: "Svi iz kuće!"

DNEVNIK, 29. V 1944. Rakovica Bendulić

U seljačkoj kući prepisujem ulogu. Što smo sve ovih dana preživjeli! Sve ono što se može doživjeti u jednoj velikoj ofanzivi. Sada znamo njezin cilj. Htjeli su uhvatiti Vrhovni štab i ZAVNOH. Zasada, svi smo na okupu. Samo nema Šime... Gladujemo. Sela su siromašna. Neću da mislim na jelo, a stalno mi se prividja hrana. Danas nakon pjevanja dobili smo malo juhe. Noge su mi pune žuljeva...

DNEVNIK, 30. V 1944. Rakovica Bendulić

Netko mi je odnio cipele. Sada sam bosa. Danas je bio veliki dan. Vanja Radauš doveo nam predsjednika Ribara. Malo smo svi pjevali i recitirali, a on, predsjednik, sa svima se rukovao. Još jedna bilješka iz Topuskog:

Došla je jedna drugarica iz Slavonije na Kongres kulturnih radnika kao delegat, Anđelka Martić. Dobro poznaje moju sestričnu Zlatu Štrumberger, Rajku Lončar, skojevku iz Zagreba, i moju tetu Katarinu Štrumberger. Rajka je poginula kao sjajan borac. Teško je slušati kada tako vrijedni ginu.

Prošlo je i III zasjedanje ZAVNOHa i Kongres kulturnih radnika Hrvatske. Vratili smo oružje. Smatralo se da nam neće više trebati. Gлина nam je bila baza. Sada je već u partizane došlo mnogo profesionalnih glumaca. To je bilo pravo kazalište u partizanskim prilikama. Vjerovalo se da će brzo završiti rat, ali taj kraj čekali smo još jednu godinu.

August Cilić počeo je s nama mladima uvježbavati Moliereova "Škrca". Za Duku Tadića i mene bijaše to sladak zalogaj: iz vojne partizanske cokule u francuski salonski sukob! To nismo odigrali, ili je prekinula ofanziva, ili promjena repertoara, ne sjećam se.

Drago Ivanišević je radio s nama pjesme Vladimira Nazora. Kao u školi. U bivšoj pekarji gdje smo probali kao da sada čujem Dukin glas: "Prenj planina nije, visok grad je vila, sielo je Bogova, drevnih bogumila". Ja sam učila "Čamac na Kupi", "Malen si uzak trošan, no ti me ipak nosiš..." i kako vrijeme prolazi, taj Nazorov čamac sve mi je vredniji i svetiji. A učili smo i Goranovu "Jamu". To je bila divna, ali teška poezija...

Tada nismo govorili o strijeljanjima, poginulima i nestalima, a svatko ih je imao. Nije bilo vrijeme za suze. Fronta se širila, politika otvarala, sve je bilo masovnije, građanskije. Tada me pronašla mamina sestra Ana Konjović. Čitam dio njezina pisma:

"Ja lutam, tražim te u 16. brigadi... Kad danas, pukim slučajem saznajem od druga Horna da si u Centralnom kazalištu naših umjetnika. Koliko smo bile blizu, a nismo za to znale. Čujem da si odlična mala glumica. Raduje me i sigurna sam da ćeš u budućnosti biti pravi umjetnik. Samo, drago dijete, osim svojih uloga, ne zaboravi i druge stvari učiti i čitati jer ćeš samo tako moći ozbiljno napredovati."

Piše mi zagrebački skojevac Branko Prodan:

"Kada će ta tvoja grupa doći malo u Žumberak da i mi seljaci vidimo što znate." Piše mi Mišo Klarić, kojega su iz naše grupe poslali u dopisnike:

"Poput filmske vrpce lete mi drage i nezaboravne slike iz Slavetića, povlačenje po šumama, avioni kod Horvata, pruga. Lošinja, Pokupsko. Opet Žumberak, Brašljevica, Pisarovina, Stefanki, i ulazak u novi život. Topusko."

A Vinko Pipić s Općeobrazovnog kursa piše:

"Žao mi je što smo se rastali, a naročito s tobom. Više od trećine života u partizanima proveli smo zajedno. Proživjeli smo dosta i sada mi nedostaješ. Naučio sam se na tebe... Učimo sve: historiju, postanak Zemlje, biologiju, kemiju, matematiku, književnost, fiziku, geometriju. Učimo punom parom. Nemam vremena ni da udahnem. Odlično shvaćam sve. Ima nas pedeset. Hrana je odlična, po tablicama ZAVNOHa, naša je bila duboko ispod tablice. Spavanje nam je loše, nemamo se čime pokriti, a spavamo vani.

6. IX 1944, Narodni univerzitet prosvjetnog odjela ZAVNOH-a

Za nama je odigrani repertoar:

Joža Gregorin, "Dosta je čekanja", režija Joža Gregorin. J.S. Popović, "Rodoljubci", režija Đoko Petrovlć. Milan Apih, "Dolazi crvena armija", režija Srđan Flego. To je bilo uzbudljivo, novo i za glumce i publiku, ni danas se bolje ne radi, nije otkriveno ništa novo. Ne znam pisca komada "Lupež iz Amsterdama" u režiji Drage Ivaniševića. Od Duke Kosaka igrali smo "Plakat na primorskom trgu", režija Sven Lasta. A od Petra Kočića "Jazavca pred sudom" u režiji Radojka Ježića. I „Hadži Loju" od B. Nušića, režija Đoko Petrović. Za vojnike je ulaznica za predstavu bila potvrda o šurenju od ušiju. Otplesali smo Spilerov "Taraban" u koreografiji Franje Horvata. Naši operaši su divno otpjevali domaće i strane arije... Sada je Jozo Laurenčić režirao dramu "Teški časovi" od Mateja Bora, a August Cilić od Nikitina "Došo djedo". Tatek Cilika je bio jedinstven, čaroban, u svom stilu. Igrala se i komedija "Babuška" od Ive Čaće; tko je režirao, ne znam. Tu su igrali i Laurenčić i Cilić. Njih dvojica priređivali su nam sjajne sate glume.

Evo dolazi Nova 1945. i dalmatinski se gradovi oslobađaju... sanjamo o suncu. Ostaviti ćemo kinokazališnu salu i sve drugo: škole i kurseve, omladinu Gline s kojom smo u dvorani Doma omladine svaku večer plesali uz partizanski vojni orkestar. (Kao danas u disku.)

A onda, 2. I 1945. iz Gline preko Slunja, Plitvičkih jezera, Gračaca, Obrovca u Šibenik. Susnježica.

Konačno i Šibenik. Kazalište.

Pravi krevet. Novi šinjel. Bon sa žigom ZAVNOHa za frizera. Drago Ivanišević režira Zogovićev recital "Mašinko moja, piši", Jozo Laurenčić režira Šimatovićevu "Pobjeda nije mramor"... igramo stare predstave u Šibeniku, po Dalmatinskoj zagori, na otocima... Ostali smo svi živi. Rat još traje. Koliko će još biti mrtvih?

A onda Split. Splitsko kazalište, i naše Centralno kazalište ZAVNOHa, fuzija. U Kazalište narodnog oslobođenja Hrvatske. Nova poznanstva, krug se širi. Nova iskustva. Imali smo premijeru i „Mašinko moja, piši“ i „Pobjeda nije mramor“. Zatim su počeli sastanci... diskusije... uvjeravanja. Nešto se dogodilo. Promijenio se cijeli repertoar. Ah, sve me je boljelo!

DNEVNIK 9. V 1945. Kraj rata, dan pobjede!

I što sada? Ovo što je bilo i dobro i zlo, nikada više. Nikada više onoga čara, svetosti, zanosa i nade koju smo davali čovjeku i primali od njega. U toj našoj prvoj, jedinoj godini!

Poslije nekoliko dana stigli smo autobusom pred hotel „Esplanade“. Noć, Zagreb spašava. A prije dvije godine otišla sam sa skojevskom vezom iz Palmotićeve ulice, tramvajem poslije podne do remize na Trešnjevki. Potokom desno do Černomerca i u vinograd. U vinogradskoj kleti našlo nas se dvadesetak. Krenuli smo kroz vinograde u Podsused, pa na Kalnik. Kurir koji nas je vodio dobiva vijest od javke: "Zasjeda, natrag!" Natrag! Natrag u Podsused. Opet u klet. Ostajemo zatvoreni u njoj bez riječi. Kurir nas čuva. Predvečer opet u Zagreb. Na drugi kraj Zagreba, tramvajem, na Žitnjak. Čamcem preko Save i preko polja, trčećim korakom, kroz grmljavinu, kišu i sijevanje u Stupnik. Kiša prestaje, prilazimo šumi, a iza stabla iskršava partizan. S trorogom kapom partizankom i zvijezdom. Opet cijeli dan čekanja u štaglju. Opet nas kurir čuva. Mrak, kolona kreće. Mjesecina kao u snu. Pred jutro Okić. Cijeli dan slušali smo bitku s Plješivice. A predvečer stižu borci nakon bitke nedaleko od nas.

Kolona je sjela onako u koloni! Šutjela. Lijepa plava djevojka gledala je u prazno... Izmučeno profinjeno lice kao s freske. Tu smo se mimošli. Oni dolje, a mi na Plješevicu.

Opet cijelu noć hodanje između talijanskih bunkera. Sva su njihova oružja pucala, srećom preko naših glava. Bilo je kao u paklu, i tako do jutra. Onda Oštare i do Sošica.

Zagreb spava. Idem s propusnicom u džepu. Moje cokule muklo odjekuju po asfaltu. Žurim. Iz daljine vidim, partizan stražari pred mojom kućom u Palmotićevoj... Tu je prolaz u Petrinjsku. To je logično, govori stražar u meni. Žurim se prema njemu. On me gleda i već iz daljine pita: "Jesi li ti, Irena". "Jesam." "Tvoji su živi, ne brini..."

Ujutro pred HNK. Svi. Članovi, povratnici i mi novajlje. Ljube se. Fotografiraju nas za uspomenu. Netko nas je predstavljaо starijima. Bili su divne kolege. Prihvatali su me i od svakog sam nešto naučila.

Igrali smo repertoar koji smo donijeli. Šteta što nismo donijeli "Dosta je čekanja" od Gregorina i Šimatovićevu "Pobjeda nije mramor". To je bilo naše i po našoj mjeri.

Nisam ni razmišljala što će sa sobom, kada dobih ulogu Mare u drami "Matija Gubec" od Bogovića. Prva moja uloga u HNK. Na premijeri me uhvatila panika. Imala sam potrebu da još jednom izgovorim tekst. Zatvorim se u WC i ponovim ga. Poslije me diskretno upita garderobijerka: "Vama nije dobro?" "No, no, a zašto pitate?" "Izvinite, ali vi ste malo prije, tamo, tak tužno izgovorili: a kaj bumu sada, mila moja majko." Da, to je bio moj prvi tekst u HNK. A što ćemo sada, mila moja majko?!

Prije nekoliko godina pozvala je šibenska "Tribina u 6" Vjeka Afrića i mene na razgovor o kulturi na temu "Teatar u NOB-u". Afrić je govorio jednostavno i otvoreno. Među ostalim, otprilike ovo: "Mi smo krenuli u revoluciju, igrali u revoluciji, ali mi nismo znali kako to sada treba igrati revolucionarni teatar. Pisali smo tekstove po nuždi, improvizirali na mjestu događaja, a je li to bilo revolucionarno, ja ne znam."

"San ljetnje noći", 1946, HNK

"Vasa Železnova", 1947, HNK

"Dolijala lija" 1947, HNK

"Malograđani", 1947, HNK

"Umišljeni bolesnik", HNK

*SEĆANJA PRIJATELJA
I KOLEGA*

---

*Proba predstave "Antigona",
Atelje 212, 1956,
Bogosava Nikšić i Irena Kolesar*

Irena Kolesar u predstavi
"Dom Bernarde od Albe",
Zadarskog narodnog kazališta

Ansambl drame "Ujka Vanja" Teatra u gostima

Teatar u gostima

Maj, 2001. godina
Beograd

NA KLUPI U PARKU

Marija Crnobori je želela da pričamo o Ireni Kolesar na klupi u parku i da gledamo gradilište novog Jugoslovenskog dramskog pozorišta koje je ona svakodnevno obilazila. Nekad, na tom istom mestu sedela je i sa Irenom u toku njihovog dugogodišnjeg rada u pozorištu. Gospođa Marija je došla pola sata pre dogovorenog susreta, da bi dobro osmotrila neimare, i od ljubaznog osoblja restorana „Manjež“ poručila je za mene i nju kafu. Priča o njenoj, kako ona kaže, najintimnijoj prijateljici, mogla je da počne.

- Kakva su Vaša sećanja na Irenu Kolesar?

- Ah, najljepša! Nije o tome zahvalno govoriti. Sve se plašim, nešto će propustiti, pa onda kažem manje nego što sam mislila, a nije dobro ostati nedorečen.

- Bile ste velike prijateljice?

- Čitav život, životić. Da, da, to je životić. Nije lako o Ireni govoriti, nije lako o nikom govoriti kad ga tako dobro poznaješ.

Uvijek smo bile tu jedna za drugu, i kad smo fizički bile razdvojene, znala sam da u njoj imam prijateljicu na koju se mogu osloniti.

Znale smo se i suprotstaviti jedna drugoj.

Bogami smo zakuhale, kad sam se ispriječila njezinom odlasku u mirovinu.

Pričala sam i pisala o tome u nekoliko navrata. Govorila sam joj da treba još ostati u Jugoslavenskom dramskom, jer sam znala da mu može još mnogo dati.

- Mala Irena... podigla je na mene veliku stolicu, a iz očiju su joj sijevale munje. Šteta da je niste onda vidjeli. Srdita je bila i vikala je: „Roditelji su mi stari i bolesni! Shvaćaš li što ti govorim! Osim mene nemaju nikog!!“

Nikad je takvu nisam vidjela.

Zastala sam. Moram Vam reći da je bila vrlo ubjedljiva. „Shvaćam“, rekla sam.

Dugo je plakala. Ja sam bila kao ukopana, riječ nisam izustila, niti sam je hrabrilu. Za mamu i tatu je žrtvovala pozorište. To ne može svako!

- Mislite li da je bila dobra i verna Talijina sveštenica?

- Vrhovna! Uloge je stvarala i slagala na svoj specifičan način.

Studiozno im je pristupala, studirala ih i nije brzala u radu.

Bila je tako introvertirana, divna, staklena, skladna.

Kakva je bila u životu, takva je bila i na kazališnim daskama i na filmskom platnu.

Takvu disciplinu, kakvu je Irenica posjedovala, ja više ne vidim u kazalištu. Što ćete, tako je to... Druge su generacije... Vrlo, vrlo disciplinirano je igrala i radila, a to Vam je suština. Slušala je božicu Taliju, a Homer je rekao da Bogovi slušaju one koji im se pokoravaju, i nju je Talija slušala i nagradila.

Kad sam nešto hitno trebala u Beogradu ili bilo gdje, a ona je bila u Zagrebu ili Dalmaciji, eto ti nje! Uvijek smo se mogli osloniti jedna na drugu. Takva je bila u svemu. Nepokolebljiva. Snažna i bez kompromisa. Njezin je blag izgled znao prevariti.

Bože, onako nježna i krhkka, a vulkanska snaga. Ne mogu si zamisliti.

Kad mi je teško, ja ju nazovem ili odem kod nje.

Znala je slušati, pozorno slušati.

Ona sama nikad se nije tužila, možda sam je jednom čula, jesam, jednom na probi, Andrićeva „Lica“ smo radili, ali se kasnije sama sebi zbog toga rugala. Snažna je bila.

Eh, da... prijateljstvo se ne bira, ono biva tko zna zbog čega, kao i ljubav.

Imala sam je običaj posmatrati iza kulisa.

Svaka njena replika i riječ koju je ona izgovorila bila je lijepa. Uvijek.

U Jugoslavenskom dramskom su joj i davali takve uloge, nježne žene sa lirskim senzibilitetom.

Mnogo puta smo zajedno nastupale i mimo kazališta, govorile monologe i poeziju... Sjajno je govorila. Sigurna sam u to!

Voljela sam kad govori Raičkovića:

„I dok nad ritom dan polako

Načetu svetlost gasi, tuli,

Osećam sasvim blizu kako

Komad mog srca negde truli...“

.Slatko sam se smeđala i zabavljalala gledajući je kako u „Snu ljetne noći“, kao Titanija čući u jednom grmu ili trči po parku Gradac i tuče se kao Hermija sa Helenom, boreći se za svoju ljubav. Sjajan je partner bila. Onako krhkka sa nježnim glasom, riječi je izgovarala jasno, besprekorno i stizala je do svakog gledaoca.

Bila je prijemčiva. Ona se rodila na vrijeme, za vrijeme u kojem živi.

U JDP-u je imala divne uloge. Luda i nesretna jurila je kao Ija u "Prometeju" od Eshila.

Ofelija je bila njena. Prilegla joj je na kožu i uvukla joj se pod kožu. Čapekova Mimi pripadala je samo njoj! To je to.

Njene su uloge bile sastavni dio njena života. Na pozornici je bila lepršava i vrijedna. Divota jedna je moja Irenica.

Znam da joj je loše... ljubite je za mene.

Budite još malo sa mnom. Da gledamo kako raste naše novo pozorište. Tu je sve. Na ovom mjestu.

Hrabra je moja Irena, snažna... i nezaboravna kao i njena Slavica.

Marija Crnobori i Irena u Dubrovniku

Razgovor vodio Vladimir Balašćak

Oktobar 2002. godine
Beograd

GLAS KOJI JE STVARAO TIŠINU

Bilo je to sretno vreme za pozorište kad smo se upoznale.

Jedna velika porodica iz svih krajeva Jugoslavije, u jednoj divnoj kući kakvo je bilo Jugoslovensko dramsko pozorište.

Bojan je doveo Irenu u pozorište, a ona je u glumicu stasala još u borbi.

Bila je prelepa... kao porcelanska figura...

Skladna, skromna, odmerena, tačna, decentna, vredna i sa velikim srcem.

Gradile smo skupa jednu umetničku kuću, ostavljale smo pečat budućim generacijama.

Bile smo veliki intimusi.

Delili smo i dobro i zlo.

Ona je bila iz reda onih Talijinih sveštenica koje su glumački poziv počele još u ratu, u borbi protiv okupatora, a i kasnije, kad je došla sloboda, sav svoj rad posvetila je narodu.

Svoj pozorišni kamen ugradila je u mnoga pozorišta. U Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu, Zadru, Dubrovačkim igram, Ateljeu 212, Jugoslovenskom dramskom pozorištu, te sa Reljom Bašićem u njegovom Teatru.

Odigrala je velika dela, a njena Ofelija je ostavljala bez daha... njena je Ofelija najbolja na svetu.

A o filmu „Slavica“ da i ne govorim.

S tim filmom ona je dala pečat jednom vremenu, jednoj državi koja se svim silama podizala iz pepela, svim Jugoslovenima.

Taj film, i ona u njemu kao glavna junakinja, bili su preko potrebni napačenoj zemlji i narodima kako bi skupili snage da se vazdignu, kako sebe, tako i filmsku umetnost u posleratnom periodu.

Imala je prelep energiju i privlačila je ljudе, njena lepota i skromnost bili su magnet, ljudi su je obožavali.

Nije volela pompu i slavu, to joj je smetalo i stalno je težila ka miru.

Kao da je sad gledam u Dubrovniku, igrala je Tirenu... bila je božnstvena sa glasom koji je stvarao tišinu.

Bila sam ljubomorna na njenu liniju (smeh), jer sam se uvek borila s kojim viškom

Rada Đurićin, Mira Stupica, Svetislav Goncić, Irena Kolesar i Vesna Latinger,
predstava "Nagrada", JDP 1970.

kilograma, a ona, Bože, i sa 40 i kusur je izgledala kao dvadesetogodišnjakinja.

Stojan Dečermić je „vene sekao za njom“, bio je u nju jako zaljubljen, ali je ona imala svoje staze i svoje sreće i nesreće u ljubavi, kao i svako od nas.

Tako lirska, lirska, s prefinjenom dikcijom najvišeg ranga. Ona je bila dar glumačkoj umetnosti. To nije komplimetnt, nego čista istina.

Nakon filma „Slavica“, krenuo je talas imena Slavica po Jugoslaviji. Ljudi su svojim kćerkama davali imena po omiljenoj junakinji. Ušla je u svaki dom i ostala Slavica za čitavu večnost...

Kad se povukla i razbolela... bila je tužna, zbog silnih ratova na ovom užarenom Balkanu...

Imala je želju da dođe bar jedan dan u kojem niko nikoga neće mrzeti.

Otišla je tiho, kao i lati ruža koje vетar ljujda da usnulo počinu na tlu.

Moja draga porcelanska figurina. Draga Irena!

Mira Stupica

2003. godina
Esplanada
Zagreb

ŽENA BEZ MANA

Susret (Incontrol)

Sjećam se te večeri nisam upoznao samo nju, upoznao sam i njenu nježnost, njenu samoću, plahost, njenu šutljivost.

Mislila je da mi može dati jedino ljubav i da ja samo to želim. Ali ja sam želio mnogo više, htio sam biti slobodan i da ona bude slobodna, slobodna i moja.

Nazvao sam to ljubavlju!

Rekla je - to ne postoji, bilo bi odviše lijepo.

Gledao sam je, smiješio se, šutjeo i malo pomalo počela se oslobađati. Padale su njene ideje, njen strah, nepovjerenje i zajedno s njenim tijelom, obgrlio sam i njenu volju, osjećaje, dušu.

Rekla mi je: "Prvi put sam oborila pogled i pocrvenjela pred čovjekom". "Mi sami mi, plahi smo mi, slobodni mi, i izvan nas, samo za nas, zabilo se sve. Mi ludi od tog, nestvarni mi, kao bez tijela, grešnici smo mi, robovi mi, anđeli mi". I upravo zbog toga sve to danas izgleda tako glupo, neshvatljivo, jer priznat ćete, nije odviše lijepo vidjeti me kako skupljam svoje stvari i bježim, kao kradljivac, a ona, ona me ne zadržava, naučio sam je da bude Slobodna!

"Ti odlaziš sad, uzimaš sve, ali naš Susret, ostavljaš tu, zauvijek tu, duboko..."

Netko koga je Krleža volio...

Bili smo duboko prijateljski povezani...

Posjećivao sam je do njezina zadnjeg daha...

Uvijek je imala osmijeh...

Teatar u gostima njegovao je duh zajedništva, a ona ga je osobito cijenila i njegovala.

Bili smo velika i sretna obitelj.

Iskreno se bavila svojom profesijom, s ljubavlju i ustrajno. Zanesenjak. Slovenska toplina. Moja krasna Rusinka.

Osjećala je taj zanos za profesiju.

Bilo nam je ugodno, krasno smo radili i nametali smo sebi samokontrolu.

Doživljavali smo od publike krasne momente... od dočeka s okićenim konjima do pravih gozbi.

Irenu su ljudi mnogo voljeli.

Relja Bašić sa Irenom

Dosezali smo do srca publike.

Irena i ja smo surađivali u vrijeme koje je bilo drugo... pogodnije za kazalište i umjetnost...

Prostor cijele Jugoslavije nam je bio na raspolaganju.

Živjela je za kazalište, voljela je da pričamo i analiziramo naš rad.

Ne znam niti jednu njezinu manu.

Žena bez mana - Irena Kolesar.

Neponovljiva, strahovito osjećajna, eruptivna, nježna, lijepa, karakterna, jaka, odvažna, srčana, brižna, suosjećajna, uporna, inicijator, zabavna, talentirana, ljubazna, iskrena, krasna.

Moj veliki i odan prijatelj.

Rastužio me je njezin odlazak. Bila je velikan.

Relja Bašić

2005. godine
Beograd

IRENA MOJE MLADOSTI

U našim životima postoje ljudi koje poznajemo godinama, ali nikako ne možemo da ih prihvatimo. Bežimo i sklanjamo se od njih, naš organizam ih odbija, stvaraju nelagodu i neprijatnost u nama i našem biću.

Takođe, ima takvih i glumaca, velikih i priznatih, čije delo i pojava šire hladnoću i odbojnost, jednostavno ne dopiru do naših duša.

Ali, sa druge strane, nasuprot njima, postoje i oni drugi, ona divna tanana bića, krasni ljudi i umetnici koje jedva čekamo da sretnemo, koji nas uvek obraduju, koje možemo gledati neprestano i netremice, čije se delo jednostavno utiskuje u nas i ostaje zauvek u nama.

I kao čovek, i kao istinska dama jugoslovenskog glumišta, kao glumica izuzetnih i neponovljivih kvaliteta i svojstava, Irena je pripadala ovoj drugoj vrsti. Divnoj!

Još kao dete i omladinac bio sam zadivljen njenim kreacijama, i tu je počela i moja fascinacija pozorištem.

Meni kao detetu i omladincu, takođe i mojoj porodici, Irena je bila prosto – Irena!

Irena moje mladosti.

Gracioznost, lepota, elegancija, erotičnost, otmenost, strasna vera u lik, sve je to zajedno bilo u gospođi Kolesar. Posedovala je blagost i jedan poseban šarm i ljudi su je jako voleli.

Nismo puno radili zajedno, ali i ono malo za mene je predstavljalo bogatstvo.

Susretali smo se mnogo puta po pozorištima Jugoslavije, a sarađivali smo i družili smo se na snimanju televizijske serije „Nepokoren grad“ Televizije Zagreb.

Bila je to serija bogata događajima iz Zagreba tokom Drugog svetskog rata, koja je okupila sjajnu ekipu. Više reditelja, scenarista i bogatu glumačku ekipu. Mladi glumci i umetnički dojeni ondašnje države.

Gospođa Irena i ja takođe smo bili deo ekipe.

Ona kao Markova majka Lenka (Marko - Mile Rupčić), a ja kao Otokar Keršovani.

Serija je snimana 1980. i 1981. godine, a muziku je komponovao čuveni Alfi Kabiljo, prema stihovima Bertolda Brehta.

Kad god bih video gospođu Kolesar, a susretali smo se mnogo i uvek lepim povodima, uvek sam pomislio kako je velika šteta što se rano povukla u penziju i kako je nepravedno što se nikad niko nije dosetio da bi se Irena mogla baviti pedagoškim radom.

Koliko je samo sa svojim ratnim i mirnodopskim glumačkim iskustvom mogla studenata glume naučiti, preneti im svoje neprocenjivo znanje kako se glumi mora najiskrenije pristupiti.

Njen odlazak iz pozorišta i filma bio je neoprostivo prerađen.

Ma koliko sećanje bilo varljivo, prozračno i prolazno, Irena Kolesar će još dugo, dugo, vladati u sećanju ljudi!

Predrag Ejdus

20. mart 2017. godina
Melburn, Australija

MOJA NINA IRINA

Sve njene filmove sam gledala po nekoliko puta. Toliko sam se ponosila njome. Pogotovo kad su me, kao malu, nastavnici u školi pitali da li mi je Irena rod. Cela familija je bila ponosna na nju, ona je bila naša velika dika. Mama, tata, tetke, prabaka, baka, njen brat koji je živeo u Australiji, svi su samo o njoj pričali.

Dok je bila devojčica, Irena je često dolazila u Berkasovo kod svoje bake i dede, moje prabake i pradede. Pričali su da je volela da obuče svečanu rusinsku nošnju i da lagano šeta po selu, da bere lipu i ruže, da recituje zagledana u Lipovaču i pitoma fruškogorska brda.

Sa svojim roditeljima Irena je živela u Slavonskom Brodu, a zatim u Zagrebu.

Moj otac je posebno uvek isticao da su Irenu ljudi izuzetno voleli i poštovali, a kasnije sam i sama videla... Prema njoj su ljudi iskazivali jednu vrstu poštovanja, koje je danas skoro iskorenjeno ili se retko susreće.

Godine su proletele, život prođe, kao da smo na jedna vrata ušli, a na druga izašli. Ja sam otišla u Australiju, a Irena je ostala u Zagrebu. Rat... krize... više se, nažalost, nikad nismo videle. Kraj svoga života Irena je dočekala u staračkom domu. Bila je prilično bolesna. Dobri ljudi koji su bili u njenoj blizini i koji su joj pomagali, pričali su mi da je pomnjala moga oca i da su joj navirala sećanja iz detinjstva, kada bi pogledom tražila pitome brežuljke Berkasova.

Sećam se, imala sam petnaest godina i bila sam kod nje u gostima u Beogradu u njenom stanu u Jug-Bogdanovoj. Spremala se za predstavu u Jugoslovenskom dramskom. Bila je prelepa, jednostavno obučena: crna haljina i niska bisera pristajali su joj više nego savršeno. U trpezariji su je čekale koleginice Marija Crnobori i Branka Veselinović, koja je došla sa punom kesom slatkiša za mene, Ireninu malu rođaku. Tad nisam bila svesna među kakvim glumачkim veličinama sam trčkarala...

Tokom mog boravka kod nje kupila mi je i poklonila jednu porculansku figuricu.

Jednom prilikom mi je poslala po mom ocu svoju fotografiju u ulozi Ofelije, koju čuvam kao relikviju.

Volele smo da vodimo duge telefonske razgovore. Uvek je pitala za sve nas i za rođake, koje zbog prirode posla nije mogla često da viđa. Jako mi je teško padalo što smo bile razdvojene i što nisam bila u prilici da je ispratim kad je napustila ovaj svet. Naš poslednji razgovor bio je tužan. Bolest je uzela maha. Plašila se za život, jer je mislila da bi neko mogao da joj naudi zato što je bila partizanka i borac.

Neki ljudi su iskoristili njenu bolest, ali je, na sreću, bilo i onih koji su znali da je bila velika Jugoslovenka, borac i patriota.

Jednom prilikom sam u Sidneju posetila strica, Ireninog rođenog brata. On je bio veliki pustolov i kao mlad je odmah posle rata otišao iz Jugoslavije.

Moj tata ju je često posećivao...

Zvala sam je nina Irina. Rusini Irene zovu Irine ili Irinke. Ime je dobila po očevoj sestri. Pamtim kad je film "Slavica" sa velikim uspehom prikazivan u tadašnjoj Jugoslaviji.

Nakon izvesnog vremena film je stigao i u Berkasovo, naše malo mesto u Sremu. Mnogi Berkasovčani su se okupili za tu priliku, svi su bili radoznali da gledaju film. Za taj čin spremali smo se čitav dan. Moja prababa, a njena baka je za tu priliku obukla rusinsku nošnju i sve svečano što je u kući imala.

Na samom kraju filma, Slavica (Irena) je pogodjena i onako ranjena pokušava da začepi rupu na brodu i utapa se. U tom trenutku, moja prababa vršne. Dugo su morali da je smiruju i da joj objašnjavaju da je to film, da to nije stvarnost. Nije im poverovala, sve dok nije čula njen glas preko telefona i uverila se da je njena Irinka živa i zdrava.

Moja nina Irina...

Andželka Kolesar Garunović

19. februar 2019. godine
restoran "Manjež"
Beograd

NEKO KO SE MOGAO OBOŽAVATI

Jednog divnog februarskog dana u čuvenom i omiljenom glumačkom restoranu "Manjež", nadomak Jugoslovenskog dramskog pozorišta, razgovarao sam sa Brankom Petrić, glumicom, o njenim sećanjima na Irenu Kolesar.

- Branka, čega se prvo setite kad se pomene Irena Kolesar?
- Prapočetka. Bila sam veoma mlada, nisam znala ni ko je ona, niti kako izgleda, niti sam išta znala o pozorištu, glumi... ali tu je bio radio...

Stanovala sam jako daleko od Beograda, a pohađala sam zemunsku gimnaziju, tamo sam maturirala... Radio je bio prozor u svet: preko radija su često isle kineske pripovetke, a dvoje glumaca svojim glasovima dočaravalo je romantične scene. Predivan ženski glas je vikao: "Ling Taj....Ling Taj..." Meni je to bilo toliko lepo, nestvarno, božanstveni glas... Taj glas je bio glas Irene Kolesar, a njen partner je bio Zoran Ristanović. Taj prvi susret sa Irenom ostao je upisan za ceo život. Susret koji je i mene na neki način odredio.

To su sve one male stepenice koje Vas vode ka nekom Vašem cilju.

- Sećate li se kakav je utisak na Vas ostavio film "Slavica"?
- O, kako da ne! Film smo, cela moja generacija i ja gledali u gimnaziji. Svi smo bili pogodeni sudbinom tragično nastradale Slavice. Plakali smo zbog ljubavi između nje i Marina, koja se tragično završila Slavičinom pogibijom.
- Kakav je utisak Irena odavala kad ste je prvi put sreli?
- Kad sam došla u Jugoslovensko dramsko pozorište, Irena je u njemu bila već velika zvezda.

U ansamblu je takođe bio i Marjan Lovrić, njen partner iz filma "Slavica". Bojan Stupica je imao nepogrešiv osećaj za glumce, Irena je, i te kako bila potrebna pozorištu kakvo je bilo Jugoslovensko dramsko. Pozorišni čarobnjak, kakav je bio Stupica, osetio je to i pozvao je u angažman 1953. godine, u koji je ona došla iz Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu.

Bila je predivna u svojoj jednostavnosti, igrala je divan repertoar i prelepe uloge o kojima su mnoge glumice mogle samo da sanjaju... od Ofelije, Julije u Šekspirovom delu "Romeo I Julija", gde joj je Stojan Dečermić bio partner, kao najmlađi Romeo (imao je samo 22 godine), u režiji Mate Miloševića.

- Kakva je bila u odnosu sa kolegama i mimo pozornice?
- Igrala je sve, od naivki, kakve su Julija i Ofelija, lirske, dramske i karakternih uloga klasičnog repertoara. Svoje kreacije iznosila je na scenu vrlo predano i lako. Po meni, njoj je posebno ležao Šekspirov repertoar. Skoro deceniju i po je nastupala na Dubrovačkim ljetnim igrama kao Hermija ("San letnje noći", 1954), Ofelija ("Hamlet", 1960), Desdemona ("Otelo", 1964).

Imala je tako prefinjen scenski govor i perfektnu dikciju. Vrlo skromna, povučena, ali veoma svesna onoga šta je ona i ko je ona. Za saradnju je bila sjajna, vrlo korektna i

kolegijalna, uvek spremna da pomogne. S jedne strane je bila vrlo topla, mila, nežna, a sa druge, činilo mi se, vrlo zatvorena. Pomišljala sam ponekad, kao da joj nije prijala tolika slava koju je Slavicom dobila, a istina je da ju je uloga Slavice proslavila u celoj Jugoslaviji. Bila je vrlo omiljena kod publike.

Jedino je Marija Crnobori bila ta s kojom je Irena delila svoju intimu. Njih dve su bile veliki intimusi, to je bilo jedno divno i neraskidivo prijateljstvo. Za svoje godine odlično je izgledala.

Kažu da se za vreme rada na predstavi "Romeo i Julija" Stojan Dečermić ludo zaljubio u nju...

Sa scene Cole je emocije preneo i mimo scene. To su normalne stvari, glumci rade s emocijama...

Ona je bila vrlo uzdržana prema njemu, ali je njegova ljubav prema njoj bila velika.

Zajedno smo igrale u predstavama "Otkriće", "Demoni", "Okovani prometej" i mnogim drugim...

Jasno se sećam, šezdeset i neke, ja sam tek ušla u pozorište, kao sad da je gledam i slušam u Eshilovom "Okovanom prometeju", partner joj je bio Jovan Milićević... Bila je lepa kao boginja i filigranski je igrala svoj lik. Tumačila je lik Ije, koja je u grčkoj mitologiji bila kćerka argivskog kralja Inaha, boga reke. Zevs se zaljubio u nju i prilazio joj je u obliku oblaka. Još uvek mi u uhu odzvanjaju njene prefinjeno izgovorene replike:

"Pa koja korist meni od života mog?

Sa stijene tvrde brzo što ne bacih se..."

Bila je u hitonu, a mi mlađe glumice koje smo tek počinjale, igrale smo hor "Okeanida".

Neprekidno smo komentarisale kako ima lepe noge, kako je skladna, zgodna, perfektno izgovara replike... sve smo žezele da jednog dana igramo takve uloge.

- Mislim da se takav rad, kako se radilo u Jugosovenskom dramskom tih godina i takvi umetnici više neće dogoditi. To je bilo vreme velikog uspona pozorišta. Rad je izgledao tako da, recimo, jedan pogrešan akcenat, izgledalo je kao da se ruši etika. Posebno u radu sa Marijom Crnobori koja je bila vrlo stroga potom pitanju.

Tad su se uloge radile u alternacijama, upravnik Dedinac je objavio da svako ko želi da uradi neku ulogu koja se priprema, da se prijavи i da pokaže šta

Branka Petrić i Vladimir Balašćak, Beograd 2020.

zna. U to vreme u tako velikom ansamblu je bilo uobičajeno da jednu ulogu rade dva glumca u alternaciji. Moja koleginica Marija Milutinović i ja smo se prijavile, ali to nije bilo baš tako dobro kako bi trebalo, i uloge su doobile Dubravka Perić i Irena Kolesar.

Njih dve su izgledale kao porcelanske lutke u divnim baroknim kostimima. Posle smo saznali da je Irena dugo imala ugovor u kojem je stajalo da niko ne može da alternira njene uloge.

U svakom slučaju, to je bilo zlatno doba Jugoslovenskog dramskog. Mi smo svi bili jedna velika pozorišna porodica. Mnogo se radilo. Imali smo turneje koje su trajale po mesec i više dana... krene se autobusom za Zagreb, Rijeka, Split, Sarajevo, Podgorica, Priština, pa nazad u Beograd.

- Svedok ste dugogodišnjeg Ireninog poznanstva sa vašim neverom Baškimom...?

- U Novom Vinodolsku čuvam jedne novine sa njenim, mislim, poslednjim intervjouom gde se ona setno pita i volela bi znati, gde je sad Baškim Fehmiu? Velika ljubav je bila mog nevera Baškima prema Ireni, ali samo s njegove strane, jer ona je tada imala svoje Scile i Haribde.

Mi smo u porodici znali da je ona za njega bila kao neko vrhunsko biće, očovečenje lepote i čistote. Toliko je bilo sklada između njene glavice i tela. On je, ja mislim, sebi zacrtao..."ee, sad ču ja da imam svog idola, lepog, jer oko mene je sve nasuprot i ja ču da je obožavam."

Zbog prirode posla, bio je arhitekta, on je mnogo putovao i nije bilo mesta u kojem je boravio, a da joj nije napisao po nekoliko pisama. Pisao je krasnopisom, jer je njegov i Bekimov otac, koji je bio učitelj, na tome insistirao. Rukopis je bio božanstven, a pisma su bila prepuna epiteta, lepih reči, onako, punih lepe iskrene ljubavi. To je divno. On je tad još bio živ, ali je uskoro preminuo. Irena i jeste bila neko ko bi mogao da se obožava. Baškim je znao i po desetak puta da gleda njene predstave, znao je napamet replike... I tako vam je to... kao u knjizi Marije Crnobori... životić.

- Ceo život postane životić?

- Tako je. Kod svakog od nas. Godine su prohuje i starost se prišunja, a da to i ne osetimo. Irena se jako razbolela i čula sam da joj kraj života nije bio lep. Povukla se, posebno u godinama strašnih ratnih dešavanja, atmosfera rata na nju je ostavila strašan utisak, plus kasnije i bolest. Vest da je Irena preminula, javila mi je njen najbolja prijateljica Marija Crnobori.

Nazvala me je jedno veče i rekla: - Kaži dragička! - Dragička, rekla sam. - Umrla je Irena Kolesar!

Neobičan način da se nekom saopšti vest o nečijoj smrti, ali to je bila Marija Crnobori. Marija se držala sjajno i vrlo strogo u odnosu prema godinama i smrti. Suština je, ako je naša Irena bila u stanju u kakvom je bila, onda je smrt dragocena. Marija je bez sentimenta gledala na takve stvari.

I na samom kraju mogu Vam reći, Irena je postigla svojevrsni gledalački fenomen koji je trajao decenijama kasnije. Velik pečat je dala jugoslovenskoj kinematografiji i pozorištu i, ako je život trka, ona je svoj cilj postigla.

Večno će ostati u mom srcu!

Razgovor vodio Vladimir Balašćak

20. februar 2019.
Sreda, Beograd

DISCIPLINA I SAMO DISCIPLINA!

Ostala mi je u prelepom sećanju.

Kad sam došla u Jugoslovensko dramsko pozorište, Irena je uveliko igrala u njemu.

Sa velikom znatiželjom sam je posmatrala i sa velikim simpatijama smo pristupile jedna drugoj.

Radile smo zajedno u komadu Bernarda Šoa „Nikad se ne zna“, u režiji Miroslava Belovića.

Pored nas dve, divnu ekipu činili su: Dejan Dubajić, Rahela Ferari, Branko Pleša, Niko-
la Simić, Slavko Simić, Viktor Starčić, Joviša Vojinović.

Irena i ja smo se divno slagale, uživale smo u radu i stvaranju.

Takođe u „Hamletu“ u režiji Mate Miloševića igrale smo Ofeliju u alternaciji.

Branko Pleša je igrao Hamleta.

Ona je bila velik posvećenik, delovala je na mene kao osoba koja štedi sebe od nepotrebne i bezvredne komunikacije sa ljudima. Imala je svoj svet.

Takođe, na mene je utisak ostavilo to što je bila vrlo disciplinovana.

Uvek je govorila: „Disciplina i samo disciplina“.

Vodila je računa o svom telu,
koje je glumački instrument, izra-
zito je negovala dikciju i prefi-
njen scenski govor.

Izrazito je o tome vodila raču-
na.

Pre izlaska na scenu, ona je
imala svoje vežbe iz dikcije i scen-
skog pokreta.

Kultura pokreta i govora su
joj bili na prvom mestu u radu.

Po tome mi je ostala u poseb-
nom sećanju.

To je ono što čini glumca.

Veoma sam je volela i pošto-
vala.

Rada Đurićin i Irena Kolesar

Rada Đurićin

20. februar 2019. godine

DEZDEMONA NA LOVRJENCU

Šezdesetih mi, studenti zagrebačke Kazališne akademije sudjelovali smo u predstavama na Ljetnim igrama u Dubrovniku.

Cijeli Dubrovnik bio je jedan čaroban teatar, a najljepše predstave bile su na čudesnoj tvrđavi Lovrijenu; "Hamlet", "Otelo" itd. itd. Ta nezaboravna ljeta obilježila mi je prelijepim uspomenama i Dezdemona Irene Kolesar. Imala sam veliku sreću da mi je bila na predstavi kad sam ja igrala Dezdemonu u HNK-u u Splitu i da smo provele zajedno vrijeme i prije i poslije predstave u divnom razgovoru. Jako sam je voljela od studentskih dana ...

Bila je draga i ljubazna osoba i uvjek se je rado sjećam.

Jasna Malec Utrobčić

*Ljuba Tadić i Irena Kolesar u Šekspirovom "Otelu",
Dubrovačke letnje igre*

April, 2019. godine
Beograd

PRIJATNA, DISKRETNNA, U SKLADU SA SAMOM SOBOM

Kada sam 1968. godine, kao studentkinja glume započela svoj angažman u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, Irena Kolesar je imala samo 43 godine. Uživo sam se srela sa čuvenom Slavicom iz filma, a Irena je izgledala isto tako mlada kao i njena Slavica. Još uvek je, u to vreme, u pozorištu igrala uloge devojaka. To je bilo savim u redu, zahvaljujući njenoj krhkosti i nežnosti, njenom karakteru. Takvu je i pamtim.

Na našoj jedinoj zajedničkoj fotografiji iz predstave "Otkriće" (Dobrica Ćosić, režija Mata Miloševića i Predrag Bajčetić) apsolutno se ne vidi razlika u našim godinama. U pozorištu, Irenina najbliža prijateljica bila je Marija Crnobori. Uvek smo ih viđali zajedno. Marija se prema njoj odnosila kao starja sestra, što je Irena mirno prihvatala. Ostale su u kontaktu i kada je Irena napustila Beograd. Otišla je tiho, kao da je htela da to bude neprimetno. Povremeno bih, tokom godina pitala Mariju kako joj je prijateljica, ona bi mi pričala i znam da joj je u jednom periodu bilo teško u materijanom pogledu i to u poodmaklom dobu, što je, zaista, tužno. Pamtim Irenu kao ljubaznu, prijatnu i finu osobu, diskretnu. U skladu sa tim se i odevala - decentno, elegantno, nikako upadljivo. Vitka i nežna, kao da je zauvek sačuvala devojčicu u sebi. Čini mi se da je bila preskromna za glumicu koja je odigrala značajan repertoar u tako velikom pozorištu kakvo je bilo JDP. No, bez obzira na svoju krhkost, delovala je da je baš u skladu sa samom sobom i to je odavalo njenu unutarnju čvrstinu i snagu.

Sećam se da sam, kao dvadesetogodišnja devojka, ulazila u glumački salon na probe JDP, sa velikim oduševljenjem što će se naći među velikanima te kuće. Verovatno sam i zračila tim optimizmom i pamtim da je jednog dana, kada sam ušla u pun salon glumaca u svom uobičajenom ushićenju, Irena veselo uzvikula:

- Evo je! Sa socijalizmom u budućnost!
- Šta to znači? - upitala sam, ne skidajući osmeh sa lica.
- Pa, Vi ste za takav plakat, - odgovorila je vedro.
- I tako me je starija generacija i prozvala: "Sa socijalizmom u budućnost!"

Svetlana Bojković

Svetlana Bojković i Irena Kolesar u predstavi Dobrice Ćosića "Otkriće"

Svibanj, 2019. godine
Zadar

SJEĆANJA IZ ZADARSKOG KAZALIŠTA

O, moj šJOR Vladimire!

Imao sam osobitu čast i zadovoljstvo fotografirati pokuse za predstavu "Dom Bernarde Albe" u zadarskom Narodnom kazalištu 1974. godine.

Umjetnički ansambl toga kazališta raspušten je 1963. radi obnove dvorane. Radovi su završeni 1968, kada je počela obnova ansambla (koja još uvijek traje!). U početku, od 1968. do 1974, dok je ravnateljem bio kreativno ambiciozni Zvonko Festini, tragalo se za modalitetima ustroja kazališne produkcije bez vlastitoga ansambla. Među ostalim, pokušavalo se uspostaviti stalnu suradnju s kazalištima u Zagrebu i Rijeci. Završni pokusi, premijere i prve reprize održavale su se u Zadru, a tada bi se predstave vraćale u matična kazališta. Lorkin "Dom Bernarde Albe" bio je nakon 11 godina stvaralačkog mrtvila prva zadarska dramska predstava, ali i najveći umjetnički uspjeh od 1968. do danas.

Oko projekta okupile su se ondašnje prve dame hrvatskoga glumišta: Jelica Lovrić Vlajki, Božena Kraljeva, Irena Kolesar, Ljubica Jović, Lana Golob, Marija Sekelez, Zdenka Heršak, Mira Župan i Jasna Ančić. Režija je povjerena direktoru drame HNK u Zagrebu Petru Šarčeviću, scenografija akademskom slikaru Zdenku Venturiniju, glazbena pratnja Igoru Kuljeriću, a kostimografija Vjeri Ivanković. Pored Zadra, predstava je igrana u Šibeniku, Osijeku, Slavonskom Brodu, Somboru, Subotici, Zagrebu, Varaždinu, Biogradu i Dubrovniku.

Za proslavu 70. obljetnice zadarskoga Kazališta, 2015. godine, ponovno je uprizoren "Dom Bernarde Albe" i priređena izložba fotografija koje sam snimao 1974. godine. U toj prigodi rekao sam, među ostalim: "Meni je potraga za negativima ovih fotografija otvorila Pandorinu kutiju uspomena i emocija".

Živo me podsjetila na šušur što je vladao u ovoj zgradi prije 40 godina i na već zaboravljenu tehnologiju fotografskog laboratorija. Mlađima možda sve ovo djeluje kao neki darkerski retro-stil, a meni se čini kako danas, u totalnoj dominaciji kolor fotografije, crno-bijeli kontrast izvrsno pristaje jednostavnoj, konciznoj i strogoj crno-bijeloj formi Lorkine drame. U svakom slučaju, silno sam obogaćen doživljajima i uspomenama iz tih dana. Sudjelovao sam u nastajanju nečega što ulazi u kulturnu memoriju Grada i formira njegov kreativni identitet. Ove slike poprimaju patinu uspomena i svjedoka. Pokazuju, među ostalim, da kazalište nije statičan entitet već dinamičan proces.

Sjećanja na pojedinosti su, dakako, već izbjegljedjela, ali živo pamtim ležernost velikih umjetnica na pokusima. Ničim se nisu izdvajale jedna ponad druge. U javnosti, pak, vladalo je posebno zanimanje za Irenu Kolesar. Svi su željeli uživo vidjeti popularnu Slavicu sa filmskog platna.

Abdulah Seferović

7. svibanj 2019. godine
Zadar

TIHA PRISUTNOST

Posebno mi je drago prisjećanje na g-đu Irenu Kolesar.

Iako je odmak davnog vremena (više od pola stoljeća) učinio da neke slike zajedničkog druženja i rada na predstavi "Dom Bernarde od Albe" pomalo izblijede, ostalo je sjećanje svih mojih kolegica na dragu nam Irenu: njena tiha prisutnost savjeta koje je nesebično darivala nama mlađahnim glumicama, sveprisutna samozatajnost i skoro aristokratska distanciranost od banalnih tema.

Malo, ali i dovoljno, zar ne?

Jasna Ančić

"Dom Bernarde od Albe" Zadarsko narodno kazalište

4. май 2019. року
Нови Сад

ИРИНА КОЛЄСАР И ЮЖНИ РУСНАЦИ (Здогадоване)

О Ирини Колесаровей сом першираз чул теди кед ше почало рекламовац перши югославянски бавени філм „Славица“, дзешка пейдзешатих рокох. Не лем я, але и шицки Руснаци з мойого окруженя такой були прешвачени же Ирина Колесарова Рускиня. Правда, я теди не знал же зоз хторей Колесаровей фамилиї походзи, але сом бул сигурни же є по походзеню Рускиня.

Судьба так сцела же сом 1951. року, кед сом почал робиц у Рускей редакцыі Радио Нового Саду, упознал ище ёдну особу зоз презвиском Колесар. Бул то Драген (Драгутин) Колесар зоз Бачинцох, котри теди ходзел до театральнай школы у Новим Садзе и бул прияты за радио шпивача. Гоч бул штири роки одо мне старши, швидко зме ше сприятелёли, озда пре мою склоносци гу музыки и гу театру.

Не прешло вельо часу кед нашо приятельство постало таке блізке же зме себе нашли заєдніцке биване. Як то уж звичай у таких нагодох, приповедали зме и о своём живоце у прешлосци. Так ёдна зоз темох постала и приповедка о Ирини Колесаровей. Драген ми приповедал же Ирина йому досці блізка родзина, же ше як дзецко стретал зоз ню у Беркасове, дзе жила Иринова баба по оцови, же ше там ведно и бавели, гоч Ирина була штири роки од нього старша. Здогадовал ше же Иринов оцец у Славонским Броду робел на железніци як якиш майстор, але не запаметал же яки. Було то шицко що о своїй родзини запаметал, бо вец пришла Друга шветова война, а Ирина ше з родичами ище скорей преселела до Загребу. Так ше родзинска вяза цалком прервала не лем зоз Иринову фамилию, але и зоз братом Драгеновага оца, котри як добри шпивач велі роки бул член хлопскаго квартета „Лисински“ у Загребе.

Дзекуюци Драгенови и мойому приятельству з нім, Ирина Колесарова ми тиж постала блізка, гоч и без особного контакта.

Прешло скоро 13 роки од того часу кед ми мено Ирини Колесаровей постало знова актуалне. Бул то уж 1964. рок. Я уж теди бул главни и одвичательни редактор наших новинах „Руске слово“ у Руским Керестуре. Ёдного дня ми ше наш вонкашній сотрудник з Београду, дипломовани правнік Янко Сабадош, понукнул написац статю о Ирини Колесаровей, зоз котру ше теди особнє лем ѿ упознал. Я того понукнуце дзечнє прилапел. И уж 6. марта 1964. року тото Сабадашово понукнуце реализоване. У „Руским слове“ на цалым боку обявена розгварка зоз Ирину Колесарову, спод пирка Янка Сабадоша.

Як то уж и очековане, Янко Сабадош Ирини подаровал тото число наших новинах у котрим обявена його розгварка з ню. Теди вона пожадала и нащивиц Руски Керестур, кед же ю там будзе хто дочекац. Тоту обовязку прияли на себе тедишній директор подприемства „Руске слово“ Дюра Варга и я як главни и одвичательни редактор новинах.

Нащыва реализована 27. юния 1964. року. Теди Ирина Колесарова, вёдно зоз своім супругом Звонком Симоновичом (телевизийним режисером) и нашим сотрудником Янком Сабадошом припутовала до Руского Керестура на фичови, котрому за корманьом бул ёй супруг. Такой по приходу до валалу прешейтали зме ше по уліщох, дзе ше Ирина стретала з людзми, котры ю радошнє витали и цешели ше же мали ридку нагоду и особне упознац легендарну „Славицу”, котра гу тому ище и Рускиня (розуми ше – по оцови!). Уж не паметам же як до того пришло, але Ирина пожадала нащивиц и керестурску Водицу, о котрой ище як дзецко велью слухала од баби у Беркасаве.

И рушели зме ше до Водици на Звонковым фичови: вони двойо и ми двоме з Дюром Варгом. Нажаль, за бегельом нас вlapел вельки запор. Були зме примушени прешедзиц у авту док диждж нє престане. За тот час боса драга до Водици ше размокла и авто нє мог исц далей. Ирина була упарта! Зобула ципели и боса ше рушела на тварду дражку цо водзела до Водици. Теди и ми рушели за ню!..

Кед зме ше врацели з Водици, драга ше дакус осхла и якошк зме ше з фичом викормацали на калдерму. Полудзенок бул у обисцу Дюри Варгового, дзе ше Ирина потым дакус мушела одпочинуц, бо ше поносовала же уж од скорей мала бриги зоз шерцом.

За тот час у валале ше преширела вистка же ту Ирина Колесарова, та ше и просвітни и дружтвени роботнікі жадали зоз ню стретнуц. Тото стретнуще ше одбуло у Клубе дружтвених роботнікох (нешка то ресторан „Червена ружа“), з учасцу тамбуровай оркестри Дома культуры. Там Ирина упознала мелодичносц шпиванкох, котры остали заплещены у ёй вчасным дзецинстве. Слухаюци их, на даскельо заводи мушела дискретно поуцерац слизи зоз орошених очох.

Свойо упечаткі о нащыві Рускому Керестуру и людзох з котрима ше стретла, винесла у розгварки зо мну, котра обявена у „Рускім слове“ 3. юля 1964. року (на 4. боку).

Розход бул весели и барз оптимістични. При авту ю випровадзели вецей як 50 особи, наздаваюци ше же з ню стретню о рок на „Червеней ружы“. Ирина им то твардо обецала. На вельки жаль, пре вельку завжатосц, тоту обецунку нє могла сполніц Керестурцом!

Госцоване у Петровцах

Тоту обецунку нє могла сполніц Керестурцом, але ю зато сполнела Руснацом у Петровцах (при Вуковаре). Правда, нє такой... Аж 1973. року!

Інспіровані зоз інформацію о госцованію Ирини Колесаровей у Руским Керестуре, Петровчане 1967. року пожадали же би була и ёх госц у Петровцах. Як нагода за тото було означоване 20-рочніці КПД „Якім Гарди“.

Як призначел Штефан Гудак у своій монографії „Петровцы - 85 років культурно-просвітній и уметніцкій роботы“ (Петровцы, 2004, бок 133), Петровчане зоз Ирину Колесарову перши контакт запровадзели праве у 1967. року. Гудак бул тот цо ёй написал писмо, у котрим ю поволал до Петровцах на госцоване у рамікох преслави

20-рочнїци дїялноسى КПД „Яким Гарди“. Вона теди нє могла присц, та му 15. децембра 1967. року написала писмо слїдующого змиству:

15. XII 67

Dragi druže Štefan,

Primila sam Vaše lepo pismo. Ono me je obradovalo i zarejalo srce. Hvala Vam na pozivu! Volela bi da dodem na proslavu, da dodem do Vas da vidim šta radite, kako živite... ali... to ali. Baš ove dane izbacujemo jednu predstavu koja je vezana za rok i ako bi izostala i jednu probu (Vi to znate) sve bi zapelo, a ja u predstavi nisam sama.

Nažalost, eto, neću doći, ali verujem da će 20. godišnjica biti lepo proslavljenja i ja Vam čestitam.

Primiti lepe pozdrave i u Novoj 1968. g.

Želim Vama i porodici puno zdravlja i zadovoljstva.

Vaša

Irena Kolesar

(Преписане зоз приложеного факсимила, објавеного у спомнутей монографиї Штефана Гудака)

Од того часу прешли скоро 6 роки. Аж теди ше Ирини Колесаровей указала нагода нацивиц Петровци як госцинскей на манифестациї „Петровски дзвон 73“. Наступела у рамикох програми „Поме до партизанох“. Тот ёй наступ призначели и новини „Руске слово“ у звиту котри подписал новинар Иван Бесермини. Звит лем кратко региструє же „госц вечара була Ирина Колесарова, позната глумица з

Београду, котра одрецитовала даскельо твори познатих югославянских писательох“. (Нови Сад, „Руске слово“ число 25/1973, бок 9). Алє зато већей дознаваме зоз часопису „Нова думка“.

У обширним приказу „Петровскога дзвона 73“, у рамикох звиту о манифестациї „Поме до партизанох“ часопис Сојуз Русинох и Українцох Горватской „Нова думка“ (Вуковар, число 4/1973, на бокоч 36-39) медзи иншним призначел госцоване Ирини Колесаровей так:

„Уж сам початок „Петровскога дзвона 73“ обецовал же шицки приредби буду добри и на одредзеней висоти, котру може долапиц нє лем аматерска вокация. Тому допринесла зоз свою талантовану учасцу високого мистецкого уровню глумица Ирина Колесарова, як наймилши госц вечара и найзначнейши госц вечара. Дожила вељке одушевије публики и ёй припознане за свою драмску интерпретацию часцох прозних и поетских текстох „Мара Милосница“ од нашого нобеловца Иви Андрича, потим зос „Евгения

Irena Kolesar u poseti Petrovcima (u Sremu)

Онегина“ Александра Пушкина, гениялного Руса, и не менеј познатого Француза Жака Превера, його писні „Як нарисовац портрет птицы“. Кеди-тод ше зявела на бини, у патралишту настала цихосц, аж док не почала и не закончела гуторене, кед ше преламовало кляпкане и оддброване коло 400 присутних. И тот виступ Колесаровей долапел високи мистецки уровень, яки и на дескох Югославянского драмского театру, лёбо даєдней другей велькай югославянской сцени, на котрой у своєй кариери виступівала. И з тей нагоди ей за тото будзе задзекованосц и жажда, же би ей то не було, уж кед перше, але не и остатнє госцоване.“ (бок 36)

Нажаль, тото жадане автора цитованого напису ше не сполнело. Було то остатнє госцоване славней „Славици“ у рамикох рускей национальней заєдніци, котрой, по оцovi, припадала.

Дюора Латяк

14. maj 2019. godine

IRENA KOLESAR I JUŽNI RUSINI (Sećanje)

O Ireni Kolesar sam prvi put чuo kada je počeo da se reklamira prvi jugoslovenskiigrani film „Slavica“, negde pedesetih godina. Ne samo ja, već i svi Rusini iz mog okruženja, odmah smo bili ubeđeni da je Irena Kolesar Rusinka. Istini za volju, ja tada nisam znao iz koje porodice Kolesar potiče, ali sam bio siguran da je porekлом Rusinka.

Sudbina je htela da sam 1951. godine, kada sam počeo da radim u Rusinskoj redakciji Radio Novog Sada, upoznao još jednu osobu sa prezimenom Kolesar. Bio je to Dragen (Dragutin) Kolesar iz Bačinaca, koji je tada pohađao pozorišnu školu u Novom Sadu i bio primljen kao radio-pevač. Iako je bio četiri godine stariji od mene, brzo smo se sprijateljili, valjda zbog moje sklonosti ka muzici i pozorištu.

Nije prošlo mnogo vremena kada je naše prijateljstvo postalo toliko blisko da smo sebi pronašli zajednički stan. Kako je to već običaj u takvim prilikama, pričali smo i o svom životu u prošlosti. Tako je jedna od tema postala i priča o Ireni Kolesar. Dragen mi je pričao da mu je Irena dosta bliska rođaka, da se kao dete sretao s njom u Berkasovu, gde je živela Irenina baka po ocu, te da su se tamo zajedno i igrali, iako je Irena bila četiri godine starija od njega. Sećao se da je Irenin otac u Slavonskom Brodu radio na železnici kao neki majstor, ali nije zapamtio kakav. Bilo je to sve što mu je o svojoj rođaki ostalo u sećanju, jer je onda došao Drugi svetski rat, a Irena se sa roditeljima još ranije preselila u Zagreb. Tako je rodbinska veza potpuno prekinuta ne samo sa Ireninom porodicom, već i sa bratom Dragutinom oca, koji je kao dobar pevač mnogo godina bio član muškog kvarteta „Lisinski“ u Zagrebu.

Zahvaljujući Dragenu i mom prijateljstvu s njim, Irena Kolesar mi je takođe postala bliska, iako bez ličnog kontakta.

Prošlo je gotovo 13 godina od vremena kada mi je ime Irene Kolesar ponovo postalo aktuelno. Bila je to 1964. godina. Ja sam već tada bio glavni i odgovorni urednik našeg li-

sta „Ruske slovo“ u Ruskom Krsturu. Jednog dana mi je naš spoljni saradnik iz Beograda, diplomirani pravnik Janko Sabadoš, ponudio da napiše članak o Ireni Kolesar, sa kojom se tada lično tek upoznao. Ja sam tu ponudu rado prihvatio. I već 6. marta 1964. godine ta Sabadoševa ponuda je realizovana. U „Ruskom slovu“ je na celoj strani objavljen razgovor sa Irenom Kolesar, iz pera Janka Sabadoša.

Kao što je i očekivano, Janko Sabadoš je Ireni poklonio taj broj naših novina u kojima je objavljen njegov razgovor s njom. Tada je ona poželela da poseti Ruski Krstur, ukoliko je tamo neko dočeka. Tu obavezu primili su na sebe tadašnji direktor preduzeća „Ruske slovo“ Đura Varga i ja, kao glavni i odgovorni urednik novina.

Poseta je realizovana 27. juna 1964. godine. Tada je Irena Kolesar, zajedno sa svojim suprugom Zvonkom Simonovićem (televizijskim režiserom) i našim saradnikom Jankom Sabadošem doputovala u Ruski Krstur na fići, za čijim je volanom bio njen suprug. Odmah nakon dolaska u selo prošetali smo ulicama, gde se Irena susretala sa ljudima koji su je radosno pozdravljali i bili ponosni što imaju retku priliku da i lično upoznaju legendarnu „Slavicu“, koja je uz to još i Rusinka (razume se – po ocu!). Više se ne sećam kako je do toga došlo, ali je Irena poželela da poseti i krstursku Vodicu, o kojoj je još kao dete mnogo slušala od bake u Berkasovu.

I krenuli smo prema Vodici u Zvonkovom fići: njih dvoje, Đura Varga i ja. Nažalost, iza kanala nas je uhvalila provala oblaka. Bili smo primorani da presedimo u autu dok kiša ne prestane. Za to vreme letnji put za Vodicu se raskvasio i auto nije mogao dalje. Irena je bila uporna! Izula je cipele i bosa krenula po trotoaru koji je vodio u Vodicu. Tada smo i mi krenuli za njom!

Kada smo se vratili iz Vodice, put se malko prosušio i nekako smo se fićom iskobeljali na kaldrmu. Ručak je bio u kući Đure Varge, gde je Irena morala malo da se odmori, jer se žalila da već od ranije ima problema sa srcem.

Za to vreme po selu se proširila vest da je tu Irena Kolesar, pa su i prosvetni i društveni radnici žeeli da se sretnu s njom. Taj susret je bio u Klubu društvenih radnika (danас je to restoran „Červena ruža“), uz učešće tamburaškog orkestra Doma kulture. Tamo je Irena upoznala melodičnost pesama iz svog ranog detinjstva. Slušajući ih, u nekoliko mahova je morala diskretno da obriše suze iz orošenih očiju.

Svoje utiske o poseti Ruskom Krsturu i ljudima sa kojima se srela, iznela je u razgovoru sa mnom, koji je objavljen u „Ruskom slovu“ 3. jula 1964. godine (na 4. strani).

Rastanak je bio veseo i veoma optimističan. Ispratilo ju je preko 50 osoba, nadajući se da će je sresti za godinu dana na „Červenej ruži“. Irena im je to čvrsto obećala. Na veliku žalost, zbog ogromne zauzetosti, ovo obećanje nije mogla da ispunji žiteljima Krstura.

Gostovanje u Petrovcima

To obećanje nije mogla da ispunji Krsturčanima, ali ga je zato ispunila Rusinima u Petrovcima (kraj Vukovara). Istina, ne odmah... Tek 1973. godine!

Inspirisani informacijom o gostovanju Irene Kolesar u Ruskom Krsturu, tadašnji Petrovčani su 1967. godine poželeli da bude njihova gošća u Petrovcima. Prilika za to bilo je obeležavanje 20-godišnjice KPD „Jakim Hardi“.

Kako je zabeležio Štefan Hudak u svojoj monografiji „Petrovci – 85 godina kulturno-prosvetnog i umetničkog rada“ (Petrovci, 2004, strana 133), Petrovčani su sa Irenom Kolesar prvi kontakt uspostavili tek u 1967. godini. Upravo Štefan Hudak je bio taj koji joj je napisao pismo, u kojem ju je pozvao u Petrovce na gostovanje u okviru proslave 20-godišnjice delatnosti KPD „Jakim Hardi“. Ona tada nije mogla da dođe, pa mu je 15. decembra 1967. godine napisala pismo sledećeg sadržaja:

15. XII 67

Dragi druže Štefan,

Primila sam Vaše lepo pismo. Ono me je obradovalo i zagrejalo srce. Hvala Vam na pozivu! Volela bih da dođem na proslavu, da dođem do Vas da vidim šta radite, kako živite... ali... to ali. Baš ove dane izbacujemo jednu predstavu koja je vezana za rok i ako bih izostala i jednu probu (Vi to znate) sve bi zapelo, a ja u predstavi nisam sama. Nažalost eto, neću doći, ali verujem da će 20. godišnjica biti lepo proslavljenja i ja Vam čestitam.

Primite lepe pozdrave i u Novoj 1968 g.

Želim Vama i porodici puno zdravlja i zadovoljstva.

Vaša,

Irena Kolesar

(Prepisano iz priloženog faksimila, koji je objavljen u pomenutoj monografiji Štefana Hudaka)

Od tog vremena prošlo je gotovo šest godina. Tek tada se Ireni Kolesar ukazala prilika da poseti Petrovce, kao gošća na manifestaciji „Petrovski dzvon 73“ (Petrovačko zvono). Nastupila je u okviru programa „Pome do partizanoh“ (Hajdmo u partizane). Taj njen nastup zabeležile su i novine „Ruske slovo“ u izveštaju koji je potpisao novinar Ivan Bešerminji. U izveštaju je samo kratko registrovano da je „gost večeri bila Irena Kolesar, poznata glumica iz Beograda, koja je odredicovala nekoliko dela poznatih jugoslovenskih pisaca“. (Novi Sad, „Ruske slovo“ broj 25/1973, strana 9). Ali zato više doznajemo iz časopisa „Nova dumka“ (Nova misao).

U opširnom prikazu „Petrovskog dzvona 73“, u okviru izveštaja o manifestaciji „Pome do partizanoh“, časopis Saveza Rusina i Ukrajinaca Hrvatske „Nova dumka“ (Vukovar, broj 4/1973, na stranama 36-39) je između ostalog zabeležio gostovanje Irene Kolesar ovako:

„Već sam početak „Petrovskog dzvona 73“ je obećavao da će sve priredbe biti dobre i na određenoj visini, koju može da dosegne ne samo amaterska vokacija. Tome je dopri-nela svojim talentovanim učešćem visokog umetničkog nivoa glumica Irena Kolesar, kao najdraži gost večeri i najznačajniji gost večeri. Doživila je veliko oduševljenje publike i priznanje te publike za njenu dramsku interpretaciju proznih i poetskih tekstova „Mara Milosnica“ našeg nobelovca Ive Andrića, potom iz „Evgenija Onjegin“ Aleksandra Puškina, genijalnog Rusa, i ne manje poznatog Francuza Žaka Prevera, njegove pesme „Kako nacrtati portret ptice“. Kad god se pojavila na bini, u sali je nastala tišina, sve dok nije počela i nije završila govorenje, kada se prolamao aplauz i odobravanje oko 400 prisutnih. I taj

nastup Irene Kolesar je dosegao visok umetnički nivo, kao i na daskama Jugoslovenskog dramskog pozorišta, ili na nekoj drugoj velikoj jugoslovenskoj sceni, na kojoj je u svojoj karjeri nastupala. I tom prilikom će joj za to biti zahvalnost i želja, da joj to ne bude, već kad je prvo, ali ne i poslednje gostovanje.“

Nažalost, ta želja autora citiranog napisa se nije ispunila. Bilo je to poslednje gostovanje slavne „Slavice“ u okviru rusinske nacionalne zajednice kojoj je, po ocu, pripadala.

16. maj 2019. godine
Beograd

NEŽNA I POETIČNA

Draga Irena je bila deo moga detinjstva i rane mladosti. Često sam je slušala u divnim dramama na radiju. Preko nje sam se zaljubljivala u glumu.

Sećam se „Kutijice koja svira”, čak sam u početku toliko bila očarana da sam počela da je imitiram, misleći da i ja mogu da budem tako nežna i poetična. Veoma opasno za glumce, i trebalo mi je vremena da se toga oslobođim.

Dugo je nisam pratila, a ona je kasnije otišla u Zagreb, gde je sa velikom radošću srećem u predstavi „Ujka Vanja” pozorišta „U gostima”. Spojio nas je Relja Bašić.

Osećala sam veliku bliskost sa njom i na sceni i privatno, i najviše sam sa njom provodila vreme.

Ona je bila divna glumica, velika dama, a njeno blistavo vreme je obeležilo Jugoslovensko dramsko pozorište u Beogradu.

Jelisaveta Seka Sablić

*Irena Kolesar i Jelisaveta Seka Sablić u predstavi
„Ujka Vanja”, Teatar u gostima*

20. februar 2020. godine
Beograd

VEROVALA JE U DOBROTU

Branka Veselinović je kazivala o Ireni Kolesar sa puno emocija, u svom domu u Beogradu u 101. godini sa pijadestala najstarije srpske glumice.

- Znate, Vladimire, veliki je uspeh, životni uspeh za mene, sećati se svega doživljenog. Meni su ostala samo lepa sećanja i čista ljubav, ružno sam potisnula i zaboravila, jer sam tako izabrala.

I pričam o tome stalno... kome god mogu, kad god mogu, a vidite - još mogu. Tako je mila Boga odredila.

Irenica....

Celu noć nisam spavala, potresla sam se sećajući se i tužna sam što je Irena otišla pre mene. Mogla je još. Mnogo sam je volela i ona mene. Nerazdvojne smo bile, kao sestre. I tako decenijama. Eto, vidite, kako sam ja nekad obilazila tetka Anu (Ana Paranos je bila daleko najstarija srpska glumica koja je igrala na pozornici 1884-1969), tako Vi, Vlado, obilazite mene. A imamo i lepu temu... Našu Irenicu. Vi znate da ja volim stih... noćas sam smislila i pesmu o njoj.

Za Irenino i moje prijateljstvo ne mogu da kažem ništa drugo, osim da je uvek bilo protkano ljubavlju, divnim emocijama i velikim optimizmom. To je bilo obostrano.

Mnogo smo radile, vredne smo bile, gradile smo skupa sa našim kolegama naše Jugoslovensko dramsko pozorište. Titova ideja je bila da se osnuje jedno takvo pozorište i da u njemu budu glumci iz cele Jugoslavije.

Ja sam bila u Narodnom, pa sam prešla, a Irenu je doveo Bojan Stupica, koji nam je bio ogromna podrška i stub. On nas je sve okupio. Bile su to divne godine.

Malo ljudi zna da je Irena takođe bila vrlo humana osoba. Uvek se rado odazivala pozivima i zajedno smo nastupale za bolnice i dečije domove, zatim za penzionere, za vojsku širom države. Znate, volele smo da činimo dobro ljudima. To preporučujem svima. Irena, Mira Stupica (moja kuma), moj Mlađa i ja, Sonja Hlebš, Kapitalina Erić, braća Simić, Rahela, Mrgud, Žigon, Petar Slovenski, Morris Levi, ne bih volela nikog da izostavim, svi smo mi bili jedna velika porodica... složna porodica... Znate, mnogo je život lep, mnogo ima dobrih ljudi.

Moja Irenica je budila dobro u ljudima... Kako je samo lepo heklala i štrikala i redov-

Branka Veselinović i Vladimir Balaščak, Beograd 2020.

no bi po nekoliko divnih stvari pakovala za dečije domove, zajedno sa divnim kolačima, onda smo to nosile zajedno na nastupe i uveseljavale decu i starije.

Sve dobro pamtim, sećanje me još služi.

U predstavi „Otkriće“ 1961. godine igrala je Devojku koja zna najlepše reči a ja Ženu koja doziva Nemca, velik ansambl glumaca je bio, u režiji Mate Miloševića i Predraga Bajčetića. Onda „Ne igray se ljubavlju“ 1968. godine, gde smo igrale seljanke, ona Rozetu, a ja Pulše, sa Sonjom Hlebš u režiji Jovana Putnika.

Bile smo srodne po strasti za pozorištem. Ako te strasti nema, nema ništa.

Ona nije mogla biti loša glumica, jer je svoj talenat brusila u ratu i svoje znanje sticala u Narodnooslobodilačkoj borbi. Veliko je to iskustvo.

Sećam se njihovih priča iz rata... Moris Levi je bio i bine-majstor i glumac, a Irena i glumica i vlasuljar i šminker... bili su spremni na sve i ništa ih nije moglo iznenaditi, radili su u surovim uslovima i stvarali pozorište iz pepela.

Malo se, recimo, zna da je Irena svoj rad ugradila i u temelje Ateljea 212 sa predstavom „Bližnji svoj“, za koju je scenarista bio Melvi Albahari, zvani Miša.

Irena je igrala Lili, a sa njom u postavi su bili i Marjan Lovrić i Dubravka Perić i Zoran Ristanović, nažalost svi pokojni. Divna predstava, sa avangardnim pretenzijama, prapočetak jugoslovenske avangarde... Učestvovala je i na Sterijinom pozorju i Jugoslovenskim pozorišnim igramama daleke 1958. godine. Tu je predstavu režirao Mata Milošević, a asistent je bio Irenin bivši suprug Zvonimir Simonović. Davno je to bilo, a meni, kao da sam juče gledala, u staroj zgradi „Borbe“. Onda, „Crni Orfej“ u režiji Vladimira Pavlovića, lep komad, sastavljen i adaptiran od crnačke poezije. Premijera je bila 24.11.1958, dva dana posle Ireninog rođendana.

Olivera Marković i Irena su bile sjajne, svi su bili sjajni, i Jovan Milićević i Zoran Ristanović i Marko Todorović, isto u staroj zgradi „Borbe“.

Da, da, volele smo da drugujemo i mimo posla, posećivale smo se, odlazile jedna kod druge.

Volela je da pravi druženja i sedeljke, male umetničke kružoke... Znali smo i da zapevamo...

Kakva je ona divna Ofelija bila... Vi ste mladi pa to ne možete znati, ali biće Vam dovoljno ako Vam kažem, Šekspir kao da je za nju Ofeliju napisao, to vam sve govori. To je bio prvi „Hamlet“ na Lovrijencu u režiji Marka Foteza. Hamlet je bilo Veljko Maričić, a Ofelija Irena...

Bili su zaštitni znak Dubrovnika decenijama. Tu su predstavu igrali preko sto puta, to Vam sve govori kakva je to divna predstava bila.

Bog joj je dao lepotu i mladolikost, a otmenost joj je bila urođena. Nikad nisam srela nekoga ko je bio toliko prijemčiv, kad počneš da je gledaš, ne možeš oči da odvojiš od nje. Tajnovita i jedinstvena.

Moja Irenica...

Branka Veselinović

Maj, 2020. godine
Beograd

DAMA SA CVETOM U RUCI

Pre skoro šestdeset leta, 1963. godine, statirao sam kao trinaestogodišnjak u Beogradskom dramskom pozorištu u predstavi „Andora“, Maksa Friša, u režiji Soje Jovanović. Onda me je jednoga dana iz Jugoslovenskog dramskog pozorišta pozvao šef njihovih statista, čika Nikola Spasić, da statiram u predstavi „Ričard Treći“ u režiji Mate Miloševića. Doživeo sam to kao unapređenje – sa periferije pravo u centar grada, u pozorište u kome sam gledao mnogo predstava i divne, velike glumce. U Jugoslovenskom dramskom pozorištu je vladala gvozdena disciplina, svi kao da su išli na prstima, šaputalo se po hodnicima, statistima je bilo mesto u specijalnoj sobi. Glumački salon je bio samo za odabранe, za one kojima sam se divio iz gledališta i kojima sam se sada tako približio. Zato sam, kad bih završio svoju scenu, umesto da odmah odem u sobu za statiste, ostajao tu negde, sakriven u zavesama, bez daha, da me neko ne primeti i gledao uzbudljive scene u kojima su se pojavljivali: Blaženka Katalinić, Cole Dečermić, Zoran Ristanović, Nada Riznić, Stevo Žigon, Nikola Simić... Bilo je to vreme u kome su se dokazivali mladi Mihajlo Janketić kao Treći glasnik ili Bekim Fehmiju kao Drugi ubica.

Bili su tu i njih dvoje: Ledi Ana, udova sina Henrika Šestog – Irena Kolesar i Ričard, vojvoda od Glostera, docnije kralj Ričard Treći - Jovan Milićević. Trebalо je, kao i ostali statisti, kada završim svoju scenu da se obavezno vratim u našu sobu, ali ja sam ostajao sakriven među zavesama. Znao sam da moram da ostanem, da gledam, da odem u to daleko vreme, da učestvujem, da preživljavam ono što se dešavalо junacima ove krvave drame i da prisustvujem lepoti umetnosti. I sada kao da čujem Ričarda Trećeg kako, kao van sebe jureći po sceni viče: "Kraljevstvo za konja!" Ali i kako se udvara Ledi Ani dok njen divan, jedinstven glas zaokružuje lepotu i dar velike glumice.

Na jednu predstavu je došao Josip Broz Tito. Dok je na kraju trajao dug aplauz i dok su se glumci klanjali prepunom gledalištu, razvodnice su na scenu iznele ogromnu korpu cveća. Bio je to dar predsednika Jugoslavije i njegove supruge, ko zna koliko crvenih karafila. Kad se zavesa spustila, glumci su jurnuli ka korpi da uzmu što više cvetova. Kad se sve utišalo, na sceni je ostala prazna, oborenа korpa, a pored mene je lagano prošla Ledi Ana – Irena Kolesar sa jednim cvetom u svojoj nežnoj, negovanoj ruci.

Irena kao Leđi Ana u predstavi Ričard III,
JDP, 1961

Čuvena partizanka Slavica iz prvog posleratnog filma u režiji Vjekoslava Afrića, prelepa Đulijeta iz „Romea i Đulijete“ i Ofelija iz „Hamleta“, nezaboravna Ledi Ana iz „Ričarda Trećeg“, ostala je u mom nežnom sećanju, evo, skoro šest decenija.

Milan Caci Mihailović

20. februar 2020. godine
Beograd

HEROINA JUGOSLOVENSKE KINEMATOGRAFIJE

Skromnost nije za svakoga, ona lepo stoji samo onim ljudima - koji bi imali zbog čega biti neskromni.

Duško Radović

Ako na ovom svetu postoji osoba kojoj je skromnost bila mana, onda je to Irena Kolesar.

Objektivno, Irena je bila naša najveća jugoslovenska zvezda - filma i pozorišta.

Jedna divna i skromna persona bila je Kolesarica, toliko dobra i prizemna, nikad se nije ponašala kao zvezda, mada je imala sve preddispozicije za to. Ona na tome nikad nije insistirala. To njoj nije bilo važno, niti u prvom planu. Njoj je skromnost, jednostavno bila mana.

Bila je zlatna osoba, kakve se na životnom putu ne susreću često. Da je bila manje skromna, mnogo bolje bi prošla, ali onda to ne bi bila Irena. Obožavao sam je, bezgranično poštovao i divio joj se, jer je ona bila od onih glumica od koji se gluma mogla upijajući učiti i čovek čijoj se čovečnosti moralо diviti.

Uvek me je fasciniralo njen prefijeno, prirodno i normalno ponašanje, za jednu divu kakva je bila u svom vremenu. Ono što sam ja video kod nje kao glumice, kao čoveka, iz njenog odnosa prema radu, pozorištu, prema kolegama, drugim ljudima, publici, dovelo je do mog dubokog poštovanja za ceo život.

Na pomen njenog imena, osetim radost i toplotu oko srca. Ja sam nju kao mlad glumac, bukvalno, al bukvalno obožavao. Draga je bila... retko dobro i pozitivno stvorenje. U svom profesionalnom životu, ja skromniju, a popularniju glumicu od Irene, nikad nisam sreo.

Veliku čast sam imao da je poznajem, učim od nje i radim zajedno sa njom. Zajedno smo igrali u "Varvarima" od Gorkog, "Nagradi" od Kvintera gde je igrala Huanu u režiji Bojana Stupice, zatim u TV drami „Poslednji“ Maksima Gorkog u režiji Steve Žigona. Broj se ne zna zajedničkim recitalima u ondašnjoj Jugoslaviji na kojima smo delili sa publikom stihove i emocije.

Ona je bila oličenje dobrote i svih divnih osobina. Bila je puna velike posvećenosti i sa ogromnom odgovornošću je pristupala svemu što je radila, bilo na filmu ili u pozorištu.

Da je živila van ovih prostora, sa onim što je uradila ovde, stekla bi veliko bogatstvo i slavu... ali... ali...

S obzirom na to u kakvim je uslovima radila za kinematografiju posleratne Jugoslavije, uz njeni treba da stoji odrednica „legendarna“. Po svojim karakternim osobinama, ona je bila jedinstvena i neponovljiva, pravi indikator čovečnosti. U celoj svojoj karijeri zadržala je neverovatnu mladolikost, lepotu, čistotu, blag pogled i prepoznatljiv osmeh... Zagonetni osmeh Irene Kolesar.

Tačna, studiozna, jednostavna, veoma darovita, koncentrisana, precizna, bez trunke sujete, maksimalno posvećena i uvek sa strahom hoće li ispuniti očekivanja za sve pozorišne i filmske zadate domete. I ispunila je!

Čast je bila poznavati je i raditi sa njom, velika čast.

Sa svima je negovala lepe i dobre odnose. Zajedno sa Markom Fotezom i Marijom Crnbori ostavila je veliki pečat i, slobodno mogu reći, jedan je od utemeljivača Dubrovačkih ljetnih igara.

Živila je u vremenu u kojem filmska slava nije donosila nikakve materijalne vrednosti. Bez nje, jugoslovenska kinematografija ne bi imala svoj početak. Filmovi „Slavica“, „Plavi devet“, „Kameni horizonti“, „Čovek i zver“, „Klupa na Jurjevskom“, „Posljednji kolosi-jek“, zatim njene čuvene kreacije u Šekspirovim delima u kojima je ostavila veliki trag - važni su putokazi i nove generacije na tim tragovima treba da se uče. Jugoslovensku kinematografiju posle su gradili mnogi, ali ne smemo zaboraviti čvrst temelj, koji je sagradila Irena Kolesar.

Šta god da bih rekao, došao bih do toga, koliko je i na koje načine Irena bila jedinstvena. U početku beše Slavica!

Ivan Bekjarev i Irena Kolesar u predstavi "Varvari"

Ivan Bekjarev

KAKO JE LAKO BITI TI

Tri prizora sa epilogom

Prizor prvi

Čalma. Godina 1957. Stara švapska kuća. Gonak. Dvorište popločano crvenom ciglom.
Tu živim. Imamo radio na baterije, jedini u selu. Čalma još nema struju.
Subotom je kupanje. I seoske igranke u našem dvorištu. Svira radio na baterije.
Svima.

Prizor drugi

Nedeljno jutro. Osam sati je. Na programu je dečja radio-drama. Slušam netremice,
otvorenih usta. Upijam svaku reč. Nikoleta doziva Okasena ili obrnuto.

Prepoznajem ženski glas. Moj omiljeni. Gotovo je. Rešila sam. Kad porastem, biću Irena Kolesar. Imam četiri godine.

Prizor treći

Drveni pod premazan olajem. Smrdi. Drvene klupe bez naslona.
Oronuli zidovi. Ledeno. Ponekad gori bubnjara u uglu. Dimi. Gledamo domaći film
"Slavica".

Glasno navijamo za naše. Divimo se njenoj hrabrosti. Odlazimo vidno potreseni i uplašeni.
Moji roditelji i ja. Gotovo je. Kad porastem, biću Irena Kolesar. Znam to.

Epilog

Beograd. Palata "Beograđanka". Podne. Godina sedamdeset i neka. Prolazim tuda.
Ispred sebe na staklu izloga vidim omiljeni lik svog detinjstva, Irenu Kolesar. Vitka.
Još uvek prelepa. Kosa začešljana u punđu. Haljina joj se koketno uvija oko nogu. Crne baletanke. Andeo koji hoda, mislim. Iz ruke joj ispada crna kožna torbica. Na pločnik. Sa-
ginjem se da je dohvativim. Tog časa iz Studija B jeknu rečenica: „Prozor noćas mora pasti“.
Muški glas, prodoran. Ali, to je već neka druga priča. Ili nije. To ne znam.

Dušanka Anojčić

Jun, 2020. godine
New York

Samozatajna, atraktivna, šarmantna, velika glumica i dama.

Mile Rupčić

Mile Rupčić i Irena Kolesar

Jul 2002. godine
Zagreb

SUSRET PRE ODLASKA

Miriše li Berkasovo još uvek na lipe?

Vlatko moj, bila sam noćas tamo. Posjetila sam baku.

Ah, sve su mi ružice uvenule. Relja ih je donio, ali neka stoje još malo.

Mama je u Brodu imala krasne... uvijek su bile moj omiljeni cvijet.

Gdje god možeš, ti ruže posadi, Rusini vole ruže...

Blizu sam Ozlja, Italija je kapitulirala. Bosa sam!

Slobode i umjetnosti će uvijek biti!

Reci mi... Miriše li se Berkasovom lipa?

Zagonetnim smeškom, zagledala se u strop...

Već mi je bilo jasno da je zovu sebi mama, tata, baka, da već hita svome Marinu iz "Slavice" i ansamblima nebeske pozornice.

Kiša me je pratila do zagrebačkog kolodvora...

Oдnekle se čula pesma Arsenija Dedića u izvođenju Gabi Novak: „Već sedmi dan je kišilo, k'o sa mnom da je čitav svijet zaboravljen...“.

Da, sve su sudbine ljudske vrlo bliske, sva pozlata i svi aplauzi ne mogu da te zaštite od onoga što ti je zapisano da prođeš.

Otputovala je tiho 3. septembra, 246. dana 2002. godine.

Na kraju je ostao osmeh.

Vladimir Balašćak

*SA NOVINSKIH
STRANICA*

"Takav je svet", JDP, 1968, Miodrag Radovanović, Blaženka Katalinić, Radmila Andrić, Irena Kolesar

"Plug i zvezde", Nevenka Mikulić, Irena Kolesar, Mija Aleksić JDP, 1957

"Igra ljubavi i slučaja", 1963, JDP, Stojan Dečernić, Irena Kolesar, Strahinja Petrović, Petar Slovenski

"Hamlet", 1962, Branko Pleša i Irena Kolesar

"Romeo i Julija", Stojan Dečernić i Irena Kolesar i Mata Milošević, 1954

"Nikad se ne zna", 1960, JDP,

"Lupež", Marko Todorović i Irena Kolesar, 1958, JDP

"Okovani prometej", 1964 JDP, Jovan Milićević i Irena Kolesar

"Ne igraj se ljubavlju", JDP, 1968, Mihajlo Janketić i Irena Kolesar

“Borba”

22. februar 1953. godine

Portreti

MALA

„Mala“, inače frizerska radnica, trebala je bježati iz Zagreba jedne nedelje 1943, ali, „veza“ nije stigla. Bježanje je odgođeno. A sutradan, ponedeljak, ona imala da polaže pred komisijom Zanatske komore ispit za frizersku pomoćnicu. Do tada je tri godine radila u salonu Bočkaja u Ilici 25, da bi kao radničko dijete i ona postala radnica. Ali okupacija i rat, poremetili su cio taj plan.

U ponedeljak „Mala“ tako pristupila na ispit. U drugom salonu u Gundulićevoj ulici, ona je izradila jednu friziru i manikiranje, kao što je to tražila ispitna komisija... Uspijeh: vrlo dobar.

A sutradan je morala da iznenada, naravno, bez znanja roditelja i majstora, da „siđe“ u ilegalnost. Sakrila se u jednu mljekarnicu. A komisija je nju čekala, čekala, ali uzalud.

Za to vrijeme je vodič kolonu provlačio kroz Zagreb i Kustosiju prema Vrapču. Na svakih deset koraka za njim je stupao čovjek... Među njima i mlada frizerka.

Otišli su tako iz Zagreba kroz Vrapče, zašli u šumu gde ih je dočekala „veza“. Međutim, saopćeno im je o zasjedi. Čitava grupa skrivena je u „klet“ u jednom vinogradu, a seljanka im je donosila hranu, dva dana. Pa onda opet kroz Zagreb između ustaša do Save i prijelaz čamcem. Prošli su kao mladići i djevojke koji se zabavljaju u veselom društvu. A onda poslije toga jedna strašna noć, bura, kiša, mrak i posrtanje... Morali su gotovo trčećim korakom prijeći tamo sve do Okića... Tu, nadomak Zagrebu, susreli su se s jednim bataljonom Trinaeste proleterske brigade... Prihvatio ih je Milan Žeželj.

Frizerka koja je tada imala 17 godina i sedam mjeseci, naučila je rukovati oružjem i raspoređena je kako borac u omladinsku četu (1. četa, I bataljon, XIII proleterska brigada NOV). Njen je život prije toga bio sličan hiljadama djece iz radničkih porodica. Otac, mladi obućar iz Šida, oženio se čerkom nekog ribara ' alasa iz Apatina. Preselio se u Slavonski Brod i otvorio radnju. Tamo je ostao, međutim, samo do 1935. godine i morao je likvidirati radnju zbog krize. Preselio je u Zagreb i počeo je raditi u svom stanu bez radnje.

A u Brodu mu se rodila kćer. Do pete-šeste godine to dijete, ljupko i sitno, stalno je nešto recitiralo, ono što su djecu obično učili. Stala bi pred svakoga i naprsto zahtjevala da je sluša. Poslije u osnovnoj školi, a i kasnije dok je učila, nikad joj nije na pamet padalo da recitira...

Kad je svršila osnovnu školu, u porodici je nastalo pitanje: Šta sada?

Isitina, ova naša poznata umjetnica je vrlo skoromnja, vrlo vesela i živahna mala ženica, koja u svoj posao u kazalištu, ili u filmskom studiju, uz svoju majku spremila stan.

Njena soba je jednostavna. Ali ima vrlo lijepu biblioteku koju nije mogla naslijediti, već je sama morala kupiti sve knjige. Mnogo se traži od jedne umjetnice. I ona zato uči. Mnogo čita, momentalno lirske pjesme, a zatim Šekspira i Čehova.

“Mnogo volim knjige, - kaže ona - i još nešto. Volim pročitanu knjigu da imam kao svoju, a naročito pjesme. Prije kad su bile jeftinije, kupovala sam. Sada je teže, a oči mi ostaju u izlozima kad vidim knjigu koju bih željela.

- Najnovije umjetničko ostvarenje Irene Kolesar je „Mala“. To je njeno ime u novom filmu „Kameni horizonti“, u kome ona igra glavnu ulogu, a koji je ovih dana dovršen po motivima iz priповјетke knježevnika Vjekoslava Kaleba „Vrata od grada“.

- Tu ulogu volim, - veli „Mala“ - jer je u njoj dat cjelovit život mlade siromašne seoske djevojke, koja je kao služavka morala poći u grad za poslom.

Vjerojatno je da će filmska publika sada uz „Slavicu“ zavoljeti i „Malu“. Ova nekadašnja firizerska pomoćnica, a sada prvakinja drame Hrvatskog narodnog kazališta, sigurno nikad ne bi uspjela izići iz frizerskog salona da nije rasla u revoluciji. Ona je dijete, rođeno u porodici radnika koji su se borili. Dva majčina brata poginula su u Španjolskoj, dosta rodbine joj je bilo u partizanima ili zatvorima, otac je hapšen, a Irena je dva mjeseca, nakon što je navršila 18 godina, postala član Partije u januaru 1944. godine.

A talenat? Talenat je sigurno generacijama bio zapretan i tinjao...

Mahmut Konjhodžić

IRENA KOLESAR

Nedavno sam prisustvovao pokusima Lorkine „Krvave svadbe“ koja je već na repertoaru Jugoslavenskog dramskog pozorišta. Poslije jednog krika nemoći ojađene i zanemarene žene Leonardove, koju interpretira, u Ireninim očima su ostale da blistaju suze. Suze, koje nisu bile „isfabrikovane“, jer Irena je bila iskreno pretočila sebe u svoju novu ulogu, ali je svim porama nju upila u sebe. Pa, neka je i pokus – ona u tim momentima prestaje da živi kao Irena Kolesar. Senzibilnost, krhká fizička konstitucija i mekoća glasa, kao atributi njene ličnosti, predodredili su joj uloge, uglavnom lirskog karaktera. Tako bar misle režiseri. Ali ona nije istog mišljenja:

- Ne podnosim ono što se naziva „fahom“. Mene ta riječ podsjeća na ubogu jednostranost, na polovičnost. Ja bih željela da u suprotnostima ispitam sebe, da igram različite karaktere – sa simpatičnim bijesom primećuje Irena.

U početku je očekivla stereotipna pitanja. I, da bi mi se još više povjerila, uhvatila me je, čini mi se kao nekog personalca, jer je počela opaskom:

- Nemam ni školske, ni stručne „glumačke“ naobrazbe. Nikada nisam ni sanjala da postanem glumica. Učila sam stručnu školu. Roditelji ponekad bivaju krivi konstruktori naše budućnosti. Prva uloga bila mi je, zapravo, zaduženje u štabu četrtdesetetreće dok sam bila u partizanima. Poslije sam, jednostavno, ostala u kazalištu. Afrićev izbor, koji me je učinio Slavicom, može se protumačiti time što je, po svojoj prilici, vjerovao da meni neće biti stran ambijent koji je trebalo prenijeti u naš prvi umjetnički film, kao ni uloga partizanke...

Ali, Irena Kolesar je svojim trudom nadoknadila taj „nedostatak naobrazbe“. Njena mašta dobija krila kad treba da dosegne do onih varijalnih mogućnosti, koje su neophodni elementi kod građenja uloge. Povjerava mi svoje ljubavi za Tolstoja, Čehova, Rolanda, Hemingweya, Camous-a... Priznaje svoje oduševljenje za Beethovena, Shopina, Čajkovskoga i Greega...

Irena je jedna od najomiljenijih glumica našeg filma: od „Slavice“, do „Kamenih horizonta“ izgradila je pred kamerom niz simpatičnih ženskih likova, koji su ostali u toplom sjećanju filmske publike, a stručna kritika ih je s pravom isticala. Njena uloga mlade uhapšenice u „Besmrtnoj mladosti“ sigurno se ubraja među najbolje interpretacije našeg mladog filma.

- I meni samoj ta je uloga najdraža! - priznaje Irena.

N. S.

“Руске слово”
6. март 1964. року

**Розгварка зоз членом Югославянского драмского театра Ирину Колесарову
РОБЕЛА СОМ ВЕЛЬО И ЦО СОМ ЛЕПШЕ МОГЛА**

**Пише: Янко Сабадаш
(Скрацена верзия)**

- Вельо би ще могло бешедовац о тим цо сце спомли, лем нє знам чи було вредно баш о шицким. Гу тому, у живоце єст и таки моменти о хторих чежко бешедовац. □ Так почала наша розгварка з Ирину Колесарову, визначним членом Югославянского драмского театра у Београдзе, хтора дзечнє пристала повесц дацо о себе и о своїй роботи за читательюх «Руского слова».

Бешеда почала зоз прешлосцу, ал€ ше пренощела и до терашњосци, та и до будучносци. Винощела свойо думи, свойо искусство, бриги... Мелодичне викладан€ ишло живо, кед ше одношело на познати, дожити моменти. Ягод и кажди роботни чловек хтори ше свидомо одноши гу себе и свойому часу, и Ирина Колесарова мала чежки и радосни часи у живоце. Оцец єї бил роботнїк, ремеселнїк хтори ше за свою фамилию старал як найлепше могол. Скромносц и робота ю окружовали од дзечинства. Глїбоке подзекован€ остало у нїй по нєшкагу родичом за їх бриги, чесносц, за їх здрави попатрунки на живот гу хторому ю рихтали. Єї фамилия жила у Славонским Броду по єї осми рок, а вец ше преселела до Загребу.

Зоз того часу єї осталася у розуме учителька хтора єї давала, особено на годзини ручней роботи, даяку кнїжку и Иринка наглас читала рижни тексты. У школи ше приихтовали и дзечински театрални фалати. Иринка у нїх участвоваала з радосцу, стараючи ше одбавиц свойо улоги як найлепше мож.

Кед виходзела основну школу, мац єї жадала же би єї дзивче учело за шивачку. Прето ю записала до фаховей школи. О иншаким школованю ше у обисцу нє роздумовало: требало ше оспособиц за живот до скорей и цо легчейше – туньше.

Ирина чита “Руске слово”
Irena čita “Ruske slovo”

Война уноши веліі пременки

Прибліжковала ше Друга шветова война, цо ше обачовало и у Колесаровим обисцу. Єї оцец ходзел на схадзки зоз товаришами, роботнїкамі, ал€ за Иринку то було цошка далёке, непознате. У нїй дозревала думка же да вона нє будзе шивачка. Пачела ше єї фризерска робота. Родичи єї нє бранели, та вона почала учиц за фризерку.

- Ал€, вец вибухла война – здогадує

ше Ирина Колесарова – хтора принесла и до моего живота телії пременки. Постала сом скойовка и укапчала ше до илегалней роботи прошив окупатора. Влеце 1943. року сом ришела пойсц до партизанох. У Жумберку ше теди находзела Тринаста пролетерска бригада “Раде Кончар”. Потайне сом пошла до тей бригады.

Ирина достала пушку и у своїм 18. року постала борец. Були то чежки дні за ніжну дзивку. Требало научиц патриц шмерци до оч, гладовац, патриц на хорих, на мацери з дзецми у леше, на колони старих и вимучених людзох, маршировац днями и ноцами, крачац по непреходних драгох и гущавох. Алё, стварносц теди була така.

Перши дотик зоз театром

- Оставали глубоки шліди войни у мене пре нечловечносц хтора за собу шицко пусте зохабяла. Вше баргей сом жадала мир, вше баргей почитовала людзох цо ше за нъго борели.

- Чи були векши, чи менши, єднак сом озбильно пририхтowała свою улоги, стараюци ше же би думка писателя була винешена цо лепше и животнейше. Чи ми пошло од рук того цо сом сцела не знам, бо глумца часто чувство спрaveda. Дума же похопел и одбавел єдну особу барз добре, а патраче ю не приму. А дара раз прошивно. Сам ше человек не може досц обективно оценіц. Алё може затримац жадане же и вельо того требало лепше зробиц. То помога. И муши человек буц строги судия самому себе.

Нешка єдна з найлепших

Ирина Колесарова наисце з дзеку роби. Требало вельо того звладац, научиц же би ше стануло на найпознатшу бину у Югославії пред тисячи очи. Ирина не прешла през школски пририхтованя за свою роботу. Алё, вельорочне искусство под вшэліякима условиями, зоз товаришами на роботи, помогли ей же би вошла до шорох найлепших, же би постала насправди уметнік, почитовани и любени од веліх людзох.

Гоч е яка завжата, Ирина Колесарова живе зоз сучасносцу и ей проблемами. Вше найдзе часу пречитац даяку красну кніжку, опатриц виставу сликох, або даяки фільм, упознац ше зоз подіями у нас и у швеце. И часто ше застара над новинами, бо ю нємири у швеце здогадую на ей младосц, на войну и страхоти окупациі.

Зоз своім театром прешла през велі жемі, була у веліх варошох, давала велі програми. И цеші ю того же людзе вшадзи розумя уметносц: трагедия человека указана на бини єднак поруша шерца и у Београдзе, и у Паризу и у Москви, гоч ше на іншаким языку бешедуе. Видзела Ирина як доживюе театр роботнік у фабрики и човек з високу культуру. Цеші ю же може радосц принесц своїм патрачом. Жаль ей же ше театр ище вше не барз почитуе.

Можебуц пре токо цо и сама дожила и прежила, пре токо цо у живоце страцела, лєбо ані не мала, пре токо цо ю болело и болі, цо ше не зисцело, а мало ше зисциц, можебуц пре шицко токо – од дзецинства по тераз – збера и находзи у себе сили же би знова и знова людзом зробела задовольство, бешедуюци им о ніх самих,

указуючи им їх власну твар – дараз бридку, дараз красну, оставаючи по спущованю зависи радосна и жалосна, кеди яка, але зато вше порихтана и далей на чежкосци, на одреканя, на роботу котра збогацує людзох и ю саму.

Ми єй можеме пожадац лем шицко найлєпше. У творчей роботи и у живоце.

"Ruske slovo"

6. mart 1964. godine

Razgovor sa članom Jugoslovenskog dramskog pozorišta Irenom Kolesar

RADILA SAM MNOGO I ŠTO SAM BOLJE ZNALA I UMELA

Piše: Janko Sabadoš

(skraćena verzija)

- Dalo bi se mnogo pričati o tome što ste spomenuli, samo ne znam da li bi bilo vredno baš o svemu. Uz to, u životu ima i takvih momenata o kojima je teško govoriti. - Tako je počeo naš razgovor sa Irenom Kolesar, poznatim članom Jugoslovenskog dramskog pozorišta u Beogradu, koja je rado pristala da kaže nešto o sebi i svom radu za čitaocce "Ruskog slova".

Razgovor je počeo o prošlosti, ali se prenosio i u sadašnjost, pa i u budućnost. Iznosila je svoje misli, svoje iskustvo, zabrinutost... Melodično izlaganje teklo je živo kada se odnosilo na poznate, doživljene trenutke. Kao i svaki radni čovek koji se savesno odnosi prema sebi i svom vremenu, Irena Kolesar je takođe imala i teških i radosnih perioda u svom životu. Otac joj je bio radnik, zanatlija koji je o svojoj porodici brinuo kako je najbolje mogao. Skromnost i rad su je okruživali od detinjstva. Duboka zahvalnost roditeljima ostala joj je do danas za njihove brige, poštenje, za njihove zdrave poglede na život za koji su je pripremali. Njena porodica živila je u Slavonskom Brodu do njene osme godine života, a posle se preselila u Zagreb.

Iz tog vremena ostala joj je u sećanju učiteljica koja joj je davala, naročito na časovima ručnog rada, neke knjige i Irena je naglas čitala razne tekstove. U školi su bili pripremani i dečji pozorišni komadi. Irena je u njima učestvovala sa radošću, trudeći se da svoje uloge odigra što je moguće bolje.

Kada je završila osnovnu školu, majka je želela da joj devojčica uči za krojačicu. Zbog toga ju je upisala u stručnu školu. O drugačijem školovanju se u kući nije ni razmišljalo: trebalo je ospособити se za život što pre i što lakše, tj. jeftinije.

Rat donosi mnoge promene

Približavao se Drugi svetski rat, što se primećivalo i u porodici Kolesar. Njen otac je odlazio na sastanke sa drugovima, radnicima, ali je to za Irenu bilo nešto daleko, nepoznato. U njoj je sazrevala ideja da neće biti krojačica. Dopadao joj se posao frizerke. Roditelji joj nisu branili, pa je počela da uči za frizerku.

- Ali, tada je izbio rat – priseća se Irena Kolesar – koji je i u moj život uneo tolike promene. Postala sam skojevka i uključila se u ilegalni rad protiv okupatora. U letu 1943. godine sam odlučila da odem u partizane. U Žumberku je tada bila stacionirana Trinaesta

proleterska brigada "Rade Končar". Potajno sam otišla u tu brigadu.

Irena je dobila pušku u svojoj 18. godini i postala borac. Bili su to teški dani za nežnu devojku. Trebalo je naučiti gledati smrti u oči, gladovati, posmatrati bolesnike, majke sa decom u šumi, kolone starih i iznemoglih ljudi, marširati danima i noćima, koračati neprohodnim putevima i čestarima. Ali, stvarnost je tada bila takva.

Prvi susret s pozorištem

– Ostajali su duboki tragovi u meni zbog nečovečnosti koju je za sobom ratna pustoš ostavljala. Sve više sam želela mir, sve više poštovala ljude koji su se za njega borili.

– Bile te uloge veće ili manje, ja sam ih jednakozbiljno pripremala, trudeći se da misao pisca bude izneta što bolje i životnije. Da li mi je pošlo za rukom ono što sam želela – ne znam, jer glumca osećanje često varia. Čini mu se da je shvatio i odigrao jedan lik veoma dobro, a gledaoci ga ne prime. A nekad je upravo suprotno. Čovek ne može dovoljno objektivno da oceni sam sebe. Ali može da zadrži želju da je mnogo toga trebalo bolje uraditi. To pomaže. I mora čovek da bude strog sudija samom sebi.

Danas – jedna od najboljih

Irena Kolesar zaista s voljom radi. Trebalo je mnogo toga savladati, naučiti da se stane na najpoznatiju pozornicu u Jugoslaviji pred hiljade očiju. Irena nije prošla školske pripreme za svoj posao. Ali, dugoročno iskustvo u raznim okolnostima i sa drugovima u poslu, pomogli su da bude među najboljima, da postane istinski umetnik, poštovan i omiljen kod mnogih ljudi.

Iako je veoma zauzeta, Irena Kolesar živi sa savremenošću i njenim problemima. Uvek nađe vremena da pročita neku dobru knjigu, pogleda izložbu slika ili neki film, upozna se sa događajima kod nas i u svetu. I često je zabrinu novinski naslovi, jer je nemiri u svetu podsećaju na njenu mladost, na rat i strahote okupacije.

Svojim pozorištem obišla je mnoge zemlje, bila u mnogim gradovima, igrala u mnogim predstavama. I drago joj je što ljudi svugde razumeju umetnost: tragedija čoveka prikazana na sceni jednakozbiljno dirne srca i u Beogradu, i u Parizu, i u Moskvi, iako se na drugačijem jeziku govori. Videla je Irena kako pozorište doživljava radnik u fabrici, a kako visokoobrazovan čovek. Ponosna je što može da donese radost svojim gledaocima. Žao joj je što se pozorište još uvek nedovoljno poštuje.

Možda zbog onog što je i sama doživela i preživela, zbog onog što je u životu izgubila ili nije ni imala, zbog onog što ju je bolelo i boli, što se nije ostvarilo, a trebalo je da se ostvari, možda zbog svega toga – od detinjstva do sada – sakuplja i nalazi u sebi snage da ponovo ljudima čini zadovoljstvo pričajući im o njima samima, pokazujući im njihovo lice – nekad ružno, nekad lepo – ostajući nakon spuštanja zavesu srećna i tužna, kako kad, ali uvek spremna i dalje na poteškoće, na odricanja, na rad koji obogaćuje ljude i nju samu.

Mi joj možemo poželeti samo sve najbolje. U stvaralačkom radu i u ličnom životu.

“Руске слово”
3. юлий 1964. року

У Руским Керестуре була позната югославянска філмска и театрална артистка
Ірина Колесарова

СТРЕТНУЦЕ ПРИЄМНЕ, ПРИРОДНЕ, СВОЙСКЕ...

Такой по вращаню з успишней турнеї Югославянского драмскага театру по Народнай Рэспублікі Польскай, позната югославянска філмска и театрална артистка Ірина Колесарова, член спомнутого театру, зоз своім мужом Звонком Симоновичом, тэлевизійским рэдзітором, препровадзели кратки вікенц у Руским Керестуре. Уж у першых контактох зоз сотруднікамі „Рускага слова“ (на початку таго року Ірина Колесарова выражала жадане нащывіц Рускі Керестур и упознац ше побліжей зоз животом нашых людзох, за котрих вязане и ёй вчасне дзецинство, з ўдним словам – упознац ше зоз животом своіх родзинох. Медзитим, пре свою завжатосц, вона не могла реализавац тога жадане скорей.

Всаботу по поладню и вечар, госьці, ведно зоз домашніма, обишли ёдну часц валала и його околину, бешедовали з людзмі зоз котрима ше стретали, а по краткім одпочывку препровадзели вечар у Клубе дружтвених роботнікох у приемнай рэзгаркі зоз просвітніма роботнікамі и членамі Рэдакцыі „Рускага слова“.

Уж од самаго початку мож было обачыц же ше наша славна артистка медзи Керестурцамі чувствуе як медзи людзмі котрих уж од давна позна, гоч ёй то було першэ стретнунце з німа. Окреме ю импресіонавала госьцелюбивосц тих людзох, природносц, веселосц, писня, цеплота з яку ю тот штредок приял.

Кулминацию упечатках незабутна „Славица“ дожыла слухаюци живи рітэм и мелодичносц веселей народнай пісні зоз котру прысутни у Клубе випровадзели свой мілих госьцох.

Пред одходом, у позней ноцнай годзині, Ірина Колесарова дала даскелью одвіти на питання нашаго сотрудніка за чытателью „Рускага слова“.

- Яки упечаткі на Вас зохабел Керестур як валал?
- То ми було першэ стретнунце зоз Керестуром и його жителями. Гоч ми вельмо прыповедали о тым валале красного, я ані не шніла же вон насправди такі красни. Особліво ме обчаровало тога жаленідло, красни вонкашні випатрунок, чистота хижох, та и уліцох, кельо то мож у валале...
- Як пришло до реализаваня Вашей прыватнай нащыві Керестурцом?
- Прейг вашаго допісавателя сом дознала за тог валал и його людзох. По шыцкім тим що сом теды дознала, не було чежко прилапіц предкладане нащыві...
- Вашо упечаткі о людзох що сце их стретали?
- Барз ше ми попачела спонтаносц тога стретнунца. То насправди приемни людзе. Жаль ми лем же сом не могла и дужей остац, ище ше баржей упознац. Видзице, уж таік рано ме чекаю у тэатре зоз приихтovan'ем костимох у котрих мам уж од першага юля наступац у Дубровнику... Стретнунце було таке щире, природне, ягод да ше уж од давна познаме...

- Чи бісце прилапели поволанку и професионално наступац за нашу публику?

- Як да не! Рахуем же би то не требало анё поставяц як питане. Розуми ше же сом порихтана, кед же будзе таке жадане.

- Чи бісце ше прилапели интерпретаций даёдного поетскаго твору наших писательох пред керестурску публику, и попри тим же сце забули оцов язик?

- Думаце же бім то могла? Кед рахуєце же бім могла, за мене би то було барз интересантне.

До ёй можлівосци ошвиженя познаваня нашай бешеди нє сумняме. За тот кратки час яки препровадзела медзи нами, вона кажде слово вигварела так як цо го вигваря кожда Рускиня. Розуми ше, повторююци го за нами. Медзитим, остали ёй у паметаню писньочки котри ище як дзивче шпивала. Вирецитовала нам их так чисто як би то зробел гоч котри Руснак. Вериме же нє будземе длуго чекац нагоду кед годно буц реализоване остатнє предкладане нашого сотрудніка.

Ирина Колесарова у Руским Керестуре
Irena Kolesar u Ruskom Krsturu

Г.

(Зоз тим иницијалом ше подписал теди Дюра Латяк)

„Ruske slovo“
3. jul 1964. godine

U Ruskom Krsturu je boravila poznata jugoslovenska filmska i pozorišna glumica Irena Kolesar

SUSRET PRIJATAN, PRIRODAN, BLISKI...

Odmah nakon povratka sa uspešne turneje Jugoslovenskog dramskog pozorišta po Narodnoj Republici Poljskoj, poznata jugoslovenska filmska i pozorišna glumica Irena Kolesar, član pomenutog pozorišta, sa svojim mužem Zvonkom Simonovićem, televizijским režiserom, provela je kratak vikend u Ruskom Krsturu. Već u prvim kontaktima sa saradnicima „Ruskog slova“ (početkom ove godine), Irena Kolesar je izrazila želju da poseti Ruski Krstur i bliže se upozna sa životom naših ljudi, za koje je vezano i njen rano detinjstvo, rečju – da se upozna sa životom svojih rođaka. Međutim, zbog svoje zauzetosti, ona nije mogla ranije da realizuje tu želju.

U subotu posle posne i uveče gosti su, zajedno sa domaćinima, obišli jedan seo sela i njegovu okolinu, razgovarali sa ljudima koje su sretali, a nakon kratkog odmora pro-

veli su veče u Klubu društvenih radnika u prijatnom razgovoru sa prosvetnim radnicima i članovima Redakcije „Ruskog slova“.

Od samog početka dalo se primetiti da se naša slavna glumica među Krsturčanima oseća kao među svojima, koje odavno poznaje, iako joj je to bio prvi susret s njima. Posebno ju je impresionirala gostoljubivost tih judi, prirodnost, veselost, pesma, toplina kojom ju je ta sredina primila.

Kulminaciju utisaka nezaboravna „Slavica“ doživila je slušajući živi ritam i melodičnost vesele narodne pesme kojom su prisutni u Klubu ispratili svoje drage goste.

Na odlasku, u kasnim noćnim satima, Irena Kolesar je dala nekoliko odgovora na pitanja našeg saradnika za čitaoce „Ruskog slova“.

- Kakve je utiske na Vas ostavio Krstur kao selo?

- To mi je bio prvi susret sa Krsturom i njegovim stanovnicima. Iako su mi mnogo lepog pričali o tom selu, nisam mogla ni da sanjam da je ono zaista toliko lepo. Posebno me je očaralo to zelenilo, lep spoljašnji izgled, čistoća kuća, pa i ulica, koliko je to u selu moguće...

- Kako je došlo do realizacije Vaše privatne posete Krsturčanima?

- Preko vašeg dopisnika sam saznala za to selo i njegove ljude. Po svemu onome što sam tada doznala, nije bilo teško da prihvatom predlog za posetu...

- Vaši utisci o ljudima koje ste sretali?

- Veoma mi se dopala spontanost tog susreta. To su zaista prijatni ljudi. Žao mi je samo što nisam mogla i duže da ostanem, da se još bolje upoznamo. Vidite, odmah jutru me čekaju u pozorištu sa pripremom kostima u kojima treba već od prvog jula da nastupam u Dubrovniku... Susret je bio tako iskren, prirodan, kao da se odavno poznajemo...

- Da li biste prihvatali poziv da i profesionalno nastupate za našu publiku?

- Kako da ne! Čini mi se da to ne bi ni trebalo postavljati kao pitanje. Naravno da sam spremna, ukoliko bude takvih želja.

- Da li biste prihvatali interpretaciju nekog poetskog dela naših pisaca pred krsturskom publikom, i pored toga što ste zaboravili jezik svog oca?

- Smatrate da bih to mogla? Ako smatrate da bih mogla, za mene bi to bilo veoma interesantno.

U mogućnost osveženja poznavanja našeg govora ne sumnjamo. Za to kratko vreme koje je provela među nama, ona je svaku reč izgovorila onako kako je izgovara svaka Rusinka. Svakako, ponavljujući je za nama. Međutim, ostale su joj u sećanju pesmice koje je još kao dete pevala. Odrecitovala nam ih je tako čisto kako bi to uradio bilo koji Rusin. Verujemo da nećemo dugo čekati priliku da bude realizovan poslednji predlog našeg saradnika.

G.

(Tim inicijalom se potpisao tada Dura Laćak)

„Start“
Februar 1972. godine

IRENA KOLESAR

Životna priča junakinje prvog jugoslovenskog filma „Slavica“

- Gdje su ljudi, tu je i ljubav, bez obzira na sve nevolje. Ne volim govoriti o toj temi iz prostog razloga što sam od mlađih generacija čula ružne primjedbe o našoj partizanskoj ljubavi. Neki od njih su uvjereni da je najvažniji bio seks. A to je velika zabluda. Mnoge sam noći prespavala s drugom borcem umotana u isti šinjel, deku.

Seks nam nije ni na pamet padao. Bila je to moja najčistija ljubav.

Rat je bio najveća životna škola Irene Kolesar.

Od ratne pozornice do Jugoslovenskog dramskog pozorišta Irena je tumačila 76 likova u kazalištu, igrala glavne uloge u 6 filmova, a nastupala je i na televiziji...

Irena Kolesar priznaje da joj je najmiliji lik „Slavice“.

- Baš je slatka ona mala, - govorili su susjedi i poznanici obućara Mije Kolesara za njegovu kćerku Irenu.

Još dok je bila sasvim mala, Irena je voljela poznanstva. Novim osobama obično se predstavljala lepršavim recitacijama.

„Slušajte me, gledajte me“, - opominjala bi djevojčica prisutne prije svoga zvaničnog nastupa.

Tako se sjeća svog djetinjstva kazališna, filmska i televizijska glumica Irena Kolesar.

Za rodno mjesto, Slavonski Brod, još uvijek je vežu uspomene; sjeća se rijeke, divne plaže i groblja, cvijeća i zelenila, iako već punih dvadeset godina živi u Beogradu.

Životni put joj je bio neumoljiv. Vrijedan se obućar s cijelom porodicom preselio u Zagreb. Irena je tada imala svega devet godina.

Još u Slavonskom Brodu je bila odlična učenica. Tako je i nastavila.

U novom dvorištu upoznala je i nove prijatelje: Slavka, Branka, Jelenu i Zlatu, ali njihovu je radost i igru prekinula okupacija.

Irena je imala 15 godina.

Slavko, Zlata, Branko, nešto stariji, uozbiljili su se i zabrinuli. Vodili su ozbiljne razgovore. Jedne večeri i Irenu su pozvali na važan sastanak. Primljena je u SKOJ.

- Ništa nisam znala o Marksu, Lenjinu, o komunizmu. Bila sam još dijete. Samo sam vidjela tuđince u našem gradu, ljudi su se sklanjali, strahovali od njih. Na to sam bila bijesna.

Roditelji se odriču kćeri

Ireninu skojevsku družinu prvi je napustio Slavko Jozić. Otišao je u partizane. Ostali su čeznuli za njim, prizeljkivali dan kad će mu se pridružiti. Dugo očekivana lozinka napokon je stigla. Bilo je to ljeto 1943. godine.

U sumrak, mladi skojevci hitali su na dogovorenou mjesto, čovjek za vezu ih je sačekao. Tog susreta Irena se i danas sjeća:

- Bio je to mlađi čovjek, elegantno odjeven. Svi smo se uplašili, pobojali izdaje.

Neznanac nam je tihim glasom rekao: „Povucite se natrag, ustaše su oko nas. Brže, brže!“

Više nije bilo povratka. Ali, mladići i djevojke su hitro reagirali: neopaženo su umakli ustašama i stigli na obalu Save.

Čamcem su se prevezli na drugu stranu...

Iste noći sve se doznaло.

Započela je beskrajna istraga, odvođenje roditelja u policiju i saslušavanja. Izbora nije bilo: Irenini roditelji su suznih očiju potpisali da se odriču svoje mezimice, slatke male Irene.

- Bila sam surova prema njima. Ni majci ni ocu nisam rekla kamo odlazim. Opravdanje mi je što je svaka mladost u svojoj biti surova.

Irena je postala partizanka

Raspoređena je u Prvi bataljon XIII proleterske brigade narodnog heroja Rade Končara. Tu je srela i Slavka Jozića, svoga omiljenog druga. Ratna sudska je htjela da se razdvoje, ali ostala je draga uspomena:

- Slavko nije imao ni oca ni majku. Poginuo je kao heroj negdje u Bosni. Čini mi se da jedino ja nosim uspomenu na njega...

Borci su bježali od glumaca.

Počela je i prva ratna obuka za mlađe skojevce. Neprijateljska ofanziva je sve prekinula, moralio se odstupati i boriti se kako je tko znao i umio. U predahu, komandant brigade, sada general u penziji i narodni heroj Milan Žeželj, predložio je da se u njihovoј jedinici osnuje kazalište.

Toga legendarnog komandanta potakla su na tu ideju dva poznata glumca, Joža Gregorin i Šime Šimatović.

- Mene su sasvim slučajno uvrstili u tu trupu - kaže Irena. Nekakav moj glumački dar otkrio je Joža Gregorin. Kad sam ga iz radoznalosti pitala zašto me je pozvao, odgovorio mi je:

„Ti imaš lijep glas“.

Tako je mlada partizanka Irena Kolesar postala glumica.

S vremenom, kazališna trupa postajala je sve brojnija. Osim Gregorina i Šimatovića, u grupi su bili: August Cilić, Jozo Laurenčić, Drago Ivanišević, Marijan Lovrić i mnogi poznati glumci. Svoje predstave davali su po selima Korduna, Banije, Like, zatim u Šibeniku, Splitu. Na kraju su pripojeni Zagrebačkom kazalištu.

Proglašeni su za kazalište ZAVNOH-a.

- Kad bi priputalo, mi smo glumci bili na mukama. Nijedna četa nije željela da joj se pridružimo. Pravi borci naprsto su nas izbjegavali. Govorili su:

“Vi glumci ste za oslobođene teritorije!”

Trinaesta proleterska brigada bila je uglavnom stacionirana na terenu Žumberak - Plješivica. U trenucima ratnog predaha borci su gledali svjetlosti Zagreba, a glumci su mogli učiti svoje uloge.

Irena je tada bila pred velikim glumačkim ispitom. Dobila je ulogu u prvoj predstavi partizanskog kazališta - u Nušićevu “Analfabetu”.

- Tu predstavu održali smo u žumberačkom selu Pribiću. Bio je to moj glumački debi. Ne sjećam se više točno, ali mislim da smo igrali u školi. Bilo je svečano, a ja impresionirana. U prvim redovima sjedio je cijeli štab brigade, a iza njih mnogo naroda i boraca.

Imali smo muku s garderobom. U posljednjem trenutku Milan Žeželj skinuo je svoje čizme i posudio ih glavnom glumcu.

Tako je naš komandant čitavu predstavu sjedio u čarapama.

Što se više bližio kraj rata, partizansko kazalište jačalo je u svakom pogledu.

Pristigli su Pero Kvrgić, Drago Krča, Mira Župan, Mladen Šerment. Glumci su donosili borcima i narodu ono što im je nedostajalo: radost, vjeru da je vrijedno patiti i boriti se. Donosili su samo lijepе poruke.

Najveće ratno strašilo

U jesen 1943. započela je žestoka ofanziva Nijemaca i ustaša. Cilj je bio da očiste teren na kome je bila XIII proleterska. To za neprijatelja nije bio lak posao, jer se o toj proslavljenoj brigadi i njenim podvizima u samom predgrađu Zagreba naveliko pričalo.

Koliko su Žeželjevi borci zagorčavali život Hitleru, najbolje svjedoči činjenica da je lično naredio da tom operacijom rukovodi njegov tenkovski general Rommel.

Kad je započeo taj stravični napad, članovi partizanskog kazališta nalazili su se na Žumberku. Bili su i "motorizirani": svoje rekvizite su natovarili na mule. Svi su imali oružje, ali od njega malo vajde. Skriveni u šumi, glumci su prepušteni sami sebi, a pravi borci nisu više uopće na njih mislili.

- Tada sam se najviše uplašila. Rečeno nam je da se povlačimo kako znamo. Pucalo je na sve strane, a mi smo vodili mule i nosili rekvizite.

Lutajući šumovitim proplancima, za tren smo zastali. Iza jedne krivine, pravo ispred nas, izletio je tenk. To čelično strašilo tako je stravično djelovalo da smo svi, u magnovenju, poskakali u provaliju. Iz tenka su sijevale munje. Noć je donijela zaštitu i spokojan predah. Nakon toga "dvoboja" s tenkom, naša sagovornica nije više osjećala nikakav borbeni strah.

- Kad nam je bilo najteže, pjevali smo. To nam danas nitko ne vjeruje, a najradije i najviše smo pjevali:

"Omili mi u srcu divojka, malo plava, al je srcu draga,

I mome je srcu omilila, pitaću je ako mi je dadu".

U našoj jedinici bilo je dosta Dalmatinaca i oni su nam "nametnuli" ovu pjesmu.

"Slavica" – ljubav moja

Rat je bio i najveća životna škola naše sagovornice. Uz šapat plotuna upoznala je prve glumačke tajne. Mlada partizanka je toliko zavoljela glumački poziv da mu se potpuno posvetila.

- Kako se u tom ratnom vihoru vodila ljubav i da li je uopće bilo ljubavi u toj vašoj slavnoj brigadi? - upitali smo Irenu.

- Gdje su ljudi, tu je i ljubav, bez obzira na sve nevolje. Ne volim govoriti o toj temi iz prostog razloga što sam od mlađih generacija čula ružne primjedbe o našoj partizanskoj

ljubavi. Neki od njih su uvjereni da je najvažniji bio seks. A to je velika zabluda.

- Mnoge sam noći prespavala s drugom borcem umotana u isti šinjel, deku. Seks nam nije ni na pamet padao. Bila je to moja najčistija ljubav.

Po završetku rata, Irena je nastupala u Zagrebačkom narodnom kazalištu. Nastupala je i učila. Jednog dana na vratima svoga stana zatekla je ceduljicu na kojoj je pisalo:

"Javi se Vjeki Afriću".

Taj režiser trebao je da snimi prvi poslijeratni film o našoj zemlji. Želio je vidjeti više djevojaka za glavnu žensku ulogu u filmu "Slavica". Izbor je pao baš na Irenu Kolesar.

- Nije mi bilo teško prihvati ulogu. Atmosfera u filmu bila je ista onakva na kakvu sam se u ratu navikla. Igrala sam ulogu djevojke kakva sam stvarno tada i bila. Taj lik Slavice ostao mi je u dragoj uspomeni, ona je dio moje čiste ljubavi.

Partizanka Slavica još je uvijek u sjećanju filmskih gledalaca.

Postala je svojevrsna legenda.

- Istina je. Još uvijek me poneko zovne Slavica.

Riznica ordena i nagrada

Marljiva i vrijedna, Irena je napredovala. Zapazio ju je i poznati režiser, sada pokojni Bojan Stupica, koji joj je ponudio angažman u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu. Odmah je zaigrala u "Romeu i Juliji".

Od "Analfabeta" pa do danas, tumačila je 76 likova u kazališnim predstavama, igrala glavne ženske uloge u šest filmova, snimila mnoge TV drame i predstave.

Zadnji put su je TV gledaoci vidjeli u seriji "Klupa na Jurjevskom", sa zagrebačkim glumcem Svenom Lastom.

U svom stanu u Beogradu (Jug-Bogdanova ulica) Irena živi sama. Razvela se od muža, nema djece. Glavne brige su joj kazalište i stari roditelji - otac Mijo i majka Rozalija koji žive u Zagrebu. Često ih posjećuje.

"Grijeh" zbog odricanja od svoje kćeri zaboravili su zajedno uz poljupce i suze radosnice. To se odigralo još 1945. godine u oslobođenom Zagrebu.

U slobodnim časovima, kako sama kaže, ne slikala, ne svirala klavir, već - pleće.

Pokazala nam je jednu od svojih haljina koje je sama isplela.

Ljubazna je, razgovorljiva i veoma raspoložena. Ali, samo kad ne govori o sebi. Jedva smo je namolili da ispriča svoj ratni životopis, a još teže da nam kaže kakve je sve nagrade primila.

- Plašim se da me ljudi pogrešno ne shvate. Možda će reći: "Šta sad ova hoće s tim partizanima i ordenima?"

Ireni mogu zamjeriti, ali ostaje činjenica da je sve što je postigla, vlastitim rukama je postigla, samo umjetničkim darom i hrabrošću. Tu je riznica priznanja i odlikovanja: tu su dvije državne nagrade, jedna za film, druga za kazalište.

Susjedi zagrebačkog obućara Kolesara nisu se prevarili: Irena, hrabra i nezaboravna Slavica, postala je istinska glumica.

Duro Zagorac

"Vjesnik"
.septembar 1974. godine

SUDBINA IZ DLANA

Irena Kolesar

Podmetnite ruku ako ste hrabri

Dopustite, ako imate vremena, da malo zavirim u Vaš nježni glumački dlan.

To nije običan dlan, jer ste Vi prva drugarica, ili kako se to sada u socijalizmu kaže: prva dama našeg filma.

Igrali ste u „Slavici“, filmu Vjeke Afriča, poznatog ratnika, glumca, režisera, profesora i čovjeka koji je spasio Goranovu „Jamu“ i donio je čitavu iz ratnih vihara.

Vaš dlan, moram priznati, nije nalik na filmski dlan. Oko vas nema afera, niste upetljani u klanove, vi ne dajete bombastične izjave za novine, i zatim ih demantirate, kao naše eminentne filmske dive.

Čitam iz dlana - dugo ste glumili u Beogradu, gdje vas pubika voli i cijeni, a sad ste opet - Zagrepčanka.

Marijan Lovrić, Vaš partner iz „Slavice“, sada je direktor drame u Rijeci, i takođe se slabo viđa na filmu, iako je u najboljim godinama. Jedna vitalna crta na dlanu otkriva mi da ste još u punoj snazi, a vidim da i fizički izgledate (gotovo) isto kao u „Slavici“. Međutim, s dlana ne mogu odgonetnuti tajnu Vašeg vječnog mladolikog izgleda. Tajnu mlađolikog izgleda Relje Bašića otkrili su naši društveni instituti, ali je čuvaju u trezoru da je ne ukradu stranci i počnu proizvoditi kremu marke „Relja“.

Momački izgled Igora Mandića, koji se odijeva kao diskodžokej, dio je Igorova publiceta kojim želi naglasiti da mass-medium traži i mass-odijevanje.

Vera Horvat-Pintarić, visoki sveučilišni ekspert za likovnu prošlost, budućnost i sadašnjost - takođe izgleda sedam godina mlađa nego što joj piše u osobnoj karti, a to je donekle i zasluga crne dolčevite koju nosi i Vasarely.

Svi nabrojeni (mušakrci i žene), odlično sačuvani intelektualci, pravi su starci prema Ireni Kolesar koja bi još mogla igrati u dječijim filmovima ovogodišnjeg laureata Obrada Gluščevića.

Vaša budućnost, poštovana glumice, ima odlične šanse.

Prvo Vas (po domaćoj praksi) neće primjetiti nekoliko godina, a zatim će navaliti da Vam dijele kazališne, filmske i televizijske uloge. Pola ponuda odmah bacite u vodu jer u nas režiseri više obećavaju nego što snimaju, a od onoga što snime – polovinu bace u vodu.

Nemojte vjerovati vračarama koje će Vam iz crne kave prognozirati bolju budućnost našeg filma. Jer crna kava još nikoga nije sanirala, osim Kazališnu kavanu, gdje se prodaje po cijeni „Martella“.

Nemojte mnogo vjerovati ni u ružičastu budućnost televizije (ove u boji), jer su televiziju utemeljili bivši filmski ljudi koji ni film nisu uspijeli dovesti na zelenu granu.

U dalekoj, dalekoj budućnosti, opažam iz Vaše životne crte, o Vama će djeca učiti iz čitanki i, ako budu željela položiti ispit, morat će znati napamet ovu rečenicu:

- Sredinom dvadesetog stoljeća živjela je prva naša glumica "Slavica" (pravo ime Irena Kolesar), koja je glumila velike i male uloge. Po njezinom imenu su majke davale kćerima imena kao po vilama iz narodnih bajki, još dok su domaće majke gledale domaće filmove.

Kako ste ušli u čitanku (i usput u historiju filma), možete mirno spavati, a miran san je najljepša budućnost koja se može zamisliti.

Poštovana glumice, Vaš dlan vraćam u jedno od zagrebačkih kazališta, da Vas opet vidi i zagrebačka publika.

Iz dlana pročitao: Zoran Zec

“Studio” br. 928,
16. januar 1982. godine

Uz TV U OČEKIVANJU ČEHOVA

Na trgu Marka Marulića, u neposrednoj blizini Hrvatskog narodnog kazališta, živi svoje umirovljeničke dane Irena Kolesar, glumica koju pamtim po cijelom nizu sjajnih ostvarenja u zagrebačkom HNK. U HNK i beogradskom Jugoslovenskom dramskom pozorištu. Još i danas mnogi je zovu Slavicom, sjećajući se prvog poslijeratnog filma koji je snimljen u našoj zemlji. No, susret i razgovor sa Irenom Kolesar, kojemu je neposredni povod televizijska emisija „Gost urednik“, uvjerio me da istinski glumac, umjetnik koji je ostvario nezaboravne uloge, zapravo i ne može biti umirovljenik. Irena je još stotinama čvrstih niti vezana uz teatar, u njoj vibrira magija scenskih riječi, u razgovoru stalno oživljavalju njene Julije, Ofelije, Dezdemone, Ludmile, Maše, Hedvige, prisjećamo se legendarne „Divlje patke“ Ibsena u režiji Gavele, „Kralja Betajnove“, „Staklene menažerije“, „Vase Železnove“ i mnogih drugih predstava.

Irena nerado govori o sebi. Kaže mi: „O čovjeku najbolje govori njegov rad. Sve je ostalo nekakvo pravljenje.“

Ne pristajem na takav početak razgovora, iako vjerujem da je, kad je riječ o Ireni Kolesar, iskren. Zato je podsjećam da je u teatru počela sa rađanjem nove Jugoslavije, 1943, otišavši u NOB, gdje je nastupala s kazališnim trupama, da bi odmah nakon oslobođenja Zagreba nastavila sa radom u HNK.

- Sjećate li se svojih početaka u HNK? Sigurno ima mnogo zanimljivosti iz tog razdoblja. Jeste li možda imali na početku nekakvih drugih želja?

- Moja generacija i ja rasli smo uz rat. Kad je počeo rat, imali smo petnaestak godina, nismo zapravo znali ni tko ni što smo. Rat nas je usmerio i formirao. Mi smo došli u Zagreb iz Splita kao Kazalište narodnog oslobođenja, fuzionirali smo se prije sa splitskim teatrom, i u tom je ansamblu bilo mnogo provjerenih glumaca. Izvodili smo ono što smo igrali za rata, i tada još nisam mislila da će definitivno ostati u teatru. Nekako automatski, dobila sam ulogu u novom repertoaru, u Begovićevom „Matiji Gupcu“, zatim je došla sljedeća uloga, i nisam imala ni vremena da mislim što će i kamo će...

- Rekli ste nešto o „pravom mjestu“. Mislite li da ste se našli na pravom mjestu?

- Čovjek sebe uvjek pita o tome. Možda ste Vi ovog trenutka potvrda mog pravog mesta, jer došli ste k meni da razgovaramo, nisam ja Vas molila da dođete, došli ste, eto, da razgovorate sa glumicom, imate vjerovatno sliku o mom radu. Uvjek se tako našao netko pokraj mene, koji mi je potvrđivao ono što radim, davao mi podršku. I danas sretnem na ulici poneku ženu koja me zaustavi i kaže: „Jao, Vi ste Irena, toliko vas volim, još uvek ste lijepi“. Znate, ja znam da ta riječ „lijepa“ ima onu drugu dimenziju, da je to zapravo sjećanje na ono što sam nekad radila.

- Dalje Vas je put odveo u Beograd: odlazak u Jugoslovensko dramsko pozorište značio je tada veliko priznanje?

- Godine 1953, uzeli su me da igram Juliju. Ja sam trebala ići u to kazalište još 1947. kad je osnovano, no zbog rada i privatnog života tada sam odustala. U Beograd sam otisla

misleći da će ostati jednu sezonu, a ostala sam dvadeset godina. Zaređale su uloge, nakon Julije igrala sam u Lorkinoj „Krvavoj svadbi“, zatim u „Nikad se ne zna“ Shawa itd.

- Ove godine ste dobili „Arenu“ za ulogu u „Slavici“, u prvom našem poslijeratnom filmu. Kakve Vas uspomene vežu za film?

- Ja sebe ne smatram filmskom glumicom. Ovogodišnja „Zlatna Arena“ je počast, sjećanje, više uspomena. Sjećanja na snimanje „Slavice“ sada su lijepa, sve to nekako doživljavam u pastelno plavoj boji. Nema smisla govoriti o našem neiskustvu, tehničkim poteškoćama; radili smo onako kako se tada moglo. Kao što se i ratovalo. Sve su to divna vremena. Život nije samo biti u mlakoj vodici, život je i sve ono drugo. Ukupno sam igrala u sedam filmova. Mislim da sam „najfilmskije“ bila u Đukanovićevu filmu „Ne diraj u sreću“. To je zgodna komedija u kojoj je Perović bio nadahnut.

- Jeste li imali teškoća mijenjajući medije, teatar, film i televiziju?

- Ne, znate gluma je gluma, igraš danas pod šatorom, sutra u pozlaćenoj baroknoj dvorani. Glumac je dovoljno elastična glina da se svagdje prilagodi.

- Razlikuje se poslijeratni teatar od današnjeg?

- Ljudi su skloni uvjek davati nekakve ocjene, praviti uporadbe. Ljudi raznih vremena uvjek su bili različiti, nikad nisu bili skrojeni po jedinstvenom kalupu. Tako je i s teatrom. I danas se događaju prekrasne predstave, a ima i promašaja kao nekad. Uvijek je bilo ljudi koji su radili profesionalno, odgovorno i do kraja solidno, a i onih drugih.

- Kad se govorи o kazalištu, često se spominje kriza?

- Kriza je u teatru je pokretačka snaga. Nezadovoljstvo u stvaralaštvu može biti i pozitivno, ono tjera ljude da ulože veće napore. Danas, primjerice, HNK ima dobre predstave „Dunda“ i „Banket u Blitvi“ pa će, unatoč tome što se govorи o krizi, za pet ili šest godina, govoriti o „zlatnim vremenima“ kad se događao ovaj „Dundo“ i ovaj „Banket“. Čini se da ljudi osjetе da je nešto bilo vredno tek kad to prođe.

- Koje biste uloge u svom repertoaru izdvjajili?

- Teško mi je o tome govoriti. Sve su te uloge moja djeca. Kakve su takve su, ali su moje. Mnogi se još sjećaju Hedvige u „Divljoj patki“, u režiji Gavele, na početku druge polovice stoljeća, zatim tu je uloga u „Staklenoj menažeriji“. Ja sam živa dok se netko tih uloga sjeća. Sjećaju se i Ofelije na Ljetnjim igrarama...

- Mnogo ste igrali na Dubrovačkim ljetnjim igrarama?

- Petnaest godina. Dug je to staž. To mi je mnogo značilo. Voljela sam raditi u Dubrovniku, bila je divna generacija s kojom sam radila, odnjegovali smo prijateljstva koja još traju.

- Koga ste pozvali u televizjsku emisiju „Gost urednik“, koja je povod ovom našem razgovoru?

- Mariju Crnobori, Semku Sokolović, Marijana Lovrića, Milana Štrlića i Gorana Markovića. I Marijana Nardelija mlađeg. Kad sam razgovarala sa Silvijom Luks, rekla sam joj da sam upamtila film „Posebno vaspitanje“, a ona me je podsjetila da je to film Markovića. Pitala sam kojeg Markovića, pa se ispostavilo da je to sin Olivere i Rada Markovića, koji je rođen 1947. godine, upravo dok sam s Radom snimala film „Besmrtna mladost“. Sjetila sam se Semke Sokolović koja je u njegovu filmu „Majstori, majstori“ prošlog ljeta u Puli napravila sjajnu kreaciju, no nažalost, dodjeljuje se samo jedna „Arena“. Malog Nardelija

sjećam se također kad se rodio, Marijan Lovrić bio mi je partner od prvih dana, znamo se još iz rata. Štrlijić mi se dopao u „Okupaciji u 26 slika“ i sada u „Visokom naponu“, a Marija Crnobori ima i te kako što da kaže...

- Kako danas provodite vrijeme?

- Kamo god me pozovu da radim, ja trčim. Neko sam vrijeme mnogo igrala kod Relje Bašića u „Teatru u gostima“. Mnogo se putovalo, bilo je naporno, ali nadasve zanimljivo. Prvi put igrala sam u jednom Krležinom komadu („U agoniji“), kao što mi je bio i prvi Čehov („Ujak Vanja“). A svi su uvjek govorili: „Ti si glumica za Čehova“, a nikad mi se nije dogodio Čehov. Znate, od tri sestre, vjerovatno bih bila za jednu sestru. Nisam dočekala.

- Vjerujete dakle, i u budućnost teatra?

- Dok bude ljudi, teatar će živjeti. On je vječan. Sjećam se kako je u ratu teatar bio neophodan. Kad tamo nekom izmučenom čovjeku govorиш neku pjesmu, vidiš kako se u njemu budi nada. Pa i kad mu govorиш neki plakatni tekst, osjećaš da je dobio podstrek da krene dalje. Bio je to melem. Za vreme dugih marševa koji su trajali danima, svi bi polegli, pa i mi glumci. A prođe komandant i samo vikne: „Glumci!“ A glumci ustaju i pjevaju, i vidiš da pjesma glumaca i riječ djeluju kao melem...

Dvadeset i jedan je sat. Na drugom TV programu počinje prijenos predstave „Tri sestre“ A. P. Čehova. Od prvog prizora Irena se zagledala u mali ekran, gleda svoje nekadašnje partnere, divi se Branku Pleši, živi s predstavom, s teatrom. Vidim da je to prirodni kraj našeg razgovora. Ostavljam je u njenom stanu na Marulićevu trgu s kolegama, u magiji scenske riječi koja toliko sugestivno živi i na malom ekranu.

Stanka Šošić

“Gloria”
1999. godina
Zagreb

Irena Kolesar
AKADEMIJA ZA FILM, KAZALIŠTE I ŽIVOT

Naša prva filmska diva proslavljena glavnom ulogom u filmu „Slavica“ Vjekoslava Afrića 1947, koja se prije 26 godina nenadano povukla sa scene, danas živi u Zagrebu, sa uspomenama na svoja dva braka i minulo vrijeme.

Kad je Irenu Kolesar, znamenitu kazališnu, filmsku i televizijsku glumicu, vlastito lice na malom ekranu nedavno podmladilo čak 46 godina, kasno na večer telefon u njezinu stanu u Zagrebu zvonio je češće nego inače. Telefonirali su joj iz rodnog Slavonskog Broda, potom i kolege iz Istre.

U ciklusu Hrvatska kinoteka tu su večer prikazani „Kameni horizonti“, prviigrani film redatelja Šime Šimatovića, njezina prvog supruga, snimljen 1953, u kojem je ona tumačila glavnu ulogu Male.

Crnokosa glumica krupnih srednjih očiju i naočiti Ličanin tada više nisu bili u braku sklopljenom u partizanima. I njezin drugi brak završio je razvodom. Djece nije imala.

Negdašnja glumačka zvijezda koja je snimila sedam filmova, posljednji davne 1961, u svojoj 76. godini, danas živi sama. Prije šest godina pretrpjela je moždani udar. Kazališta su je odavno zaboravila. Uzalud je strpljivo čekala da joj ponude ulogu, jer sama se nikome nije nametala.

Televizijski gledatelji sjećaju je se iz TV serijala „Klupa na Jurjevskom“, prikazanog 1972. i ponovljenog prije jedanaest godina.

I danas, u sedamdeset četvrtoj, kosa joj je zadržala crna i sjajna, samo s ponekom sijedom vlasni.

- Svi me pitaju - bojim li je. Zasad ne! - odgovorim im. I moja je mama imala takvu kosu, to sam od nje naslijedila.

Mekoću glasa, krvkost i mladolik izgled Irena je tijekom tri desetljeća podarila stotini likova na zagrebačkim, dubrovačkim i beogradskim pozornicama.

Prvi i najjači pečat njezinoj karijeri dala je 1947. godine glavna uloga u „Slavici“ redatelja Vjekoslava Afrića, poslije Drugog svjetskog rata prvom cjelovečernjem filmu u bivšoj Jugoslaviji.

Obožavatelji su je slijedili u stopu, samo što nisu s njom i zaplivali u moru.

Zastajkivali su na plaži i netremice gledali u Slavicu.

- Skutrena u vodi, zamalo nisam poplavila od hladnoće, čekajući da se raziđu kako bih napokon izašla na obalu. Zaista nisam uživala u toj popularnosti, nisam voljela da me ljudi prepoznaju po Slavici, pa sam im se što manje pokazivala. Zašto? Jer pilje u tebe do iznemoglosti, toliko da se - umoriš. Jednostavno nisam rođena za to da budem u središtu pozornosti.

Nenametljiva nekoć, prirodna, jednostavna i samozatajna još je i danas. Živi skromno, u dvosobnom stanu od 70 kvadrata, iz kojeg se naziru krovovi Hrvatskog narodnog kazališta.

U toj je nacionalnoj kući od 1945. do 1953. bila jedna od uzdanica dramskog repertoara, pošto se iz partizana, kamo se uputila kao 17-godišnja frizerska pomoćnica, vratila kao već stasala glumica.

Odazvavši se na poziv redatelja Bojana Stupice da glumi Juliju u Shakespeareovoj tragediji u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, umjesto jednu namjeravanu, beogradski se „izlet“ produljio na čak 20 sezona.

U njezinu su sadašnjem stanu dva drvena ormarića, dar Bele Krleža negdašnjem stanaru, putujućem glumcu, s kojim je Irena 1973. zamijenila stan kad se, nakon okončanja i drugog braka, vratila u Zagreb, k roditeljima. Navršila je tada 30 godina radnog staža, odlučivši otići u mirovinu, iako su joj u Beogradu teška srca dali „ispisnicu“.

- Željela sam natrag, u Zagreb, jer oduvijek sam se osjećala čistom Zagrepčankom. I srce me stalno vuklo doma. A i roditelji, koji su već bili u godinama, iako sam im svaki mjesec pomagala kako bi poživjeli udobnije, trebali su me. Jer moj brat Drago, nekoć kovinotokar u „Radi Končaru“, kao mladić iselio se u Australiju...

Irena danas 1200 kuna mirovine i 300 kuna „dramskog“ dodatka rastegne na cijeli mjesec, a simboličnom božićnicom katkad svoje umirovljenike razveseli i Udruženje dramskih umjetnika.

Prodaje stoga umjetnine koje je nekoć kupovala ili dobivala na dar. Iako djela Jozе Jande, Milana Konjovića i Ivice Lovrenčića još krase zidove njezina doma, one najskupoceneije, premda katkad u bescjenje, već su promijenile vlasnika.

- Da lakše preživim - dodaje u pola glasa. - Nekoć sam mogla kupovati, a sad ih prodajem. I nije mi žao.

O svom životu govori bez imalo gorčine. Nakon dva braka, tvrdi, više nije imala volje udavati se. Obožavatelji su je oduvijek zasipali pismima. U velikoj drvenoj škrinji prepunoj albuma s fotografijama i novinskim izrescima, uredno su složena pisma. S dragim prijateljem Dušanom, inženjerom koji živi u Beču, i danas se dopisuje. Čak dvjesto pisama omiljenoj glumici nosilo je potpis samo jednog čovjeka – arhitekta Baškima, brata glumca Bekima Fehmiua. Kamo god je tijekom 50-ih godina putovao, krasnopisom joj je ispisivao stranice divljenja. Ne zna kakva ga je sudbina zadesila:

- Kad bih ga mogla naći, je li još uopće živ... - pita se sa sjetom. Često su joj pisali i pomorci, osamljeni na dalekim morima i obalama, tražeći i od nje utjehu.

Mnogo je i pisama glumice Marije Crnobori. Prijateljstvo sa sedam godina starijom kolegicom koja živi u Beogradu, traje dulje od pola stoljeća. Zajedno su nastupale na Dubrovačkim ljetnim igrarama, ljetovale nedaleko od Grada, a sada ih povezuje telefon.

- Vječite smo prijateljice. Ona je vrijedna osoba, vjeran drug. Strpljiva je, zna saslušati. Redovito smo nekoć pohodile i "Goranovo proljeće" u Lukovdolu. Danas Marija ima četvero unučadi.

U mladim danima razmjenjivale su i haljine i bluze. Posljednji put susrele su se prije deset godina. Redatelj Marko Fotez, Marijin suprug, doveo je Irenu na dubrovačke ljetne pozornice: čak petnaest sezona bila je ondje prvo Ofelija, a zatim Kraljica u Shakespeareovu „Hamletu“.

Posljednji film

Otkako se vratila u Zagreb, glumice Irene sjetio se samo Relja Bašić pozvavši je u svoj "Teatar u gostima".

Pozovu je tek potkraj godine na domjenak, na kojem se okupe umirovljeni dramski umjetnici...

Dobru volju kolege Luje Galica, koji ju je preklani htio otpratiti doma, uljudno je od-bila, procijenivši da se ona na vlastitim nogama ipak nešto bolje drži od njega. A nakon moždanog udara, kad se bila srušila u Klovićevoj ulici dok je sređivala dokumente, jedva je davala glasa od sebe, učila je ponovo hodati.

Glas joj je danas opet prepoznatljivo zvonak, kao nekoć na pozornici ili filmskom plat-nu.

Iako na nogama nije najsigurnija, i katkad joj se zavrти u glavi, pod ruku sa svojom susjedom Anom s četvrtog kata za sunčanih dana uputi se u šetnju do Jarunskog jezera ili Maksimira. Ili pak zajedno oputuju u Ireninu vikendicu od 25 četvornih metara u Baški na otoku Krku, gdje su svoje posljedne godine uživali i njezini roditelji.

- Irena ne voli mnogo pojesti, osim kolača i čokolade. I rado popije pivo - kaže od nje četiri godine mlađa susjeda Ana.

- Ja ne volim kuhati, a i zaboravila sam - dometne Irena - pa je Ana tu brigu preuzela na sebe.

Kad već kuha za svoju obitelj, objed svaki dan donosi i glumici u njezin stan.

- U Beogradu sam pozivala prijatelje na večere, veselili smo se tada, pa i zapjevali iz duše. Živjela sam, ne boemski, nego - uredno.

Pošto je snimila svoj posljednji film, komediju "Ne diraj u sreću" režisera Milorada Đukanovića, s glumačkim partnerom Slobodanom Perovićem, Irena Kolesar je u ljeto 1961. godine i drugi put stala pred matičara.

Izabranik je bio beogradski glumac i režiser Zvonko Simonović.

A svojevrsne prizore iz bračnog života ovjekovječila je pred kamerama sa Svenom Lastom, u Zagrebu 1972, kad su je Ivica Ivanac i Zvonimir Bajšić angažirali za TV serijal od četiri epizode "Klupa na Jurjevskom".

Kolege u Jugoslavenskom dramskom tada bi koji put zbrzali predstavu samo da ona stigne na noćni vlak za Zagreb.

Prvi put kao glumica progovorila je tad na kajkavskom.

- Trudila sam se da zaista budem zrezana Zagrepčanka, jer Slavonka sam, i to uvijek nosiš, ne može se taj govor izbrisati.

Irena, kći obućara Mije – Miška Kolesara, rusinskega podrijetla i kućanice Rozalije Strumberger, podrijetlom Nijemice, kćeri šefa brodske pivnice, rođena je 22. studenoga 1925. u Slavonskom Brodu. Kad je u jeku svjetske ekonomske krize morao staviti lokot na vrata svoje postolarske radionice, otac je obitelj 1935. godine doveo u Zagreb, otvorivši obrt u Ilici, nedaleko od današnjeg kina "Jadran".

Najljepše cipelice u gradu

- Uvijek sam bila u cipelama koje mi je tata svojim rukama napravio - ponosno će Irena. Ali i naučnici njezina oca natjecali su se među sobom tko će najtočnije skrojiti cipelicu za malo stopalo broj 36 gazzdine kćeri.

- Možete mi vjerovati, nosila sam najljepše cipele u Zagrebu! S poznatim šusterom Baćanijem, koji je obuvao i negdašnju prvu damu bivše države Jovanku Broz, moj je tata dugo priateljevao. Sve sam svoje cipele, kao i bezbrojne kostime, poslije razdijelila. Danas najsigurnije hodam na niskim potpeticama.

U Brodu je krenula u pučku školu, u Zagrebu ju je nastavila u Varšavskoj ulici, a zatim je dvije godine bila učenica Ženske stručne škole. Ali, sa 14 godina, po vlastitoj želji, iglu i konac zamijenila je češljem i škarama. U salonu Bočkaja, u Ilici 25, tri je godine zdušno učila frizerski zanat.

Uoči polaganja završnog ispita za frizersku pomoćnicu pred komisijom Zanatske komore, u lipnju 1943, otplovila je u partizane. Čamcem preko Save, u crvenom puloveru koji je sama isplela. I našla se u šumama Žumberka. Bilo joj je 17 godina i sedam mjeseci.

Endehazijska policija triput ju je dotad ispitivala u salonu u kojem je naukovala, jer je dio majčine obitelji, Strumbergeri, već bio prebjegao na drugu stranu...

- Mala, bježi! - savjetovao joj je gazda.

Tek kad je majka Rozalija otkrila da u ormaru nedostaju Irenine gojzerice u kojima je tko zna koliko puta osvojila Zagrebačku goru, s rutom preko Kamenih svatova i Kraljičina zdenca, njezini su roditelji pouzdano zaključili gdje je. Odvedeni su stoga na policiju, gdje su se morali odreći vlastite nepunoljetne kćeri. Majka je svaki dan tijekom dvije godine, pripravljujući objed, uvijek na stol stavljala i četvrti tanjur — za Irenu. Ona je dotle u 1. četi 1. bataljuna XIII proleterske brigade, kojoj je komadant bio Milan Žeželj, u kazališnoj družini koju su vodili glumci Joža Gregorin i Šime Šimatović, ponajviše zvnonkošću glasa i pravilnim izgovorom, ušla u svijet glume. Iz kojeg nije bilo povratka.

- Čuj, taj Šime tebe uvijek gleda... - upozorila me dobrohotno jedna drugarica iz brigade.

- Kako me to gleda? - bezazleno sam je pitala. Ništa neobično nisam primjećivala.

- Neprestance te gleda, ti se njemu sigurno jako sviđaš! - još nisam shvaćala njezine riječi.

- Ali, ja ne gledam njega! Sve dok mi Šime, za jednog predvečerja u parku u Glini, nije otvorio svoju dušu: "Irena, ja tebe jako volim. Hoćeš li se udati za mene?"

Na njegovu prosidbu ja sam samo - zurila preda se - prasne u smijeh glumica, koja se svojeg prvog supruga i mladenačke ljubavi spominje s iskrenom srdačnošću.

Ipak je na kraju pristala.

- Imponirao mi je, bio je lijep, prekrasan.

Budući mladenci s kumom Dukom Tadićem, također glumcem, krenuli su u potragu za matičarem. Kad su ga, presretni, napokon pronašli, otpravio ih je riječima:

- Sad nemam vremena, dođite sutra!

I došli su sutradan, vjenčavši se u Glini, za vrijeme Kongresa kulturnih radnika u Topuskom, u lipnju 1944.

- Dobili smo komad papira na kojem je pisalo da smo muž i žena. Svadbenu ruho bile su nam partizanske uniforme.

“Ratni brak” u miru se bio održao samo još koju godinu. On se volio zagledavati i u druge glumice i balerine... I ona je zatražila rastavu.

Susret s poljupcem

- Šime se i danas, u osamdesetoj, odlično drži. A Ličani su, zna se, šarmantni. Ali ne osobito marljivi... - kaže Irena.

- Triput se ženio. Kad se sretnemo, uvijek se poljubimo. “Kako si, zlato moje?”, upitala sam ga na Staru 1998, a on me podragao po kosi i poljubio. Šime ima prekrasnu kćer, darovala sam mu nekoliko slika za njegovu djevojčicu.

U kazališnoj družini, potom u Centralnom kazalištu ZAVNOH-a, te u Kazalištu Nacionalnog oslobođenja Hrvatske, Irena je zanat ispekla u društvu s Augustom Cilićem, Jozom Laurenčićem, Silvom Fulgoši, Ettom Bortolazzi, Perom Kvrgićem, Mirom Župan, Svenom Lastom, Dragom Krčom, Mladenom Šermentom...

Rat je završio i Irena i Šime su se na drndavu kamionu 1945. dotruckali do hotela “Esplanade” u Zagrebu. Ona je pohitala roditeljima, u Palmotićevu ulicu, a on svojem domu.

Njegov brat, koji se prije njih vratio iz partizana, donio je u Zagreb vijest o Ireninu i Šiminu vjenčanju. A roditelji su im priredili obiteljsko slavlje.

- Majka je sačuvala sve moje haljine, tako da sam se imala u što preodjenuti. Kaput mi je bio sašiven od deke, i obula sam cipele sedam godina mlađeg brata Drage, koji je pak prvu pogodnu priliku iskoristio za odlazak u Austriju, odakle ga je njegov pustolovni duh odveo u Australiju. Volio je lutati, nije otisao zbog političkih razloga. Bio je vjetropir! - kaže Irena koja brata nikad nije posjetila u njegovoj novoj domovini. On je pak navraćao u stari kraj, sa ženom Engleskinjom.

Umro je prije dvije godine.

Točno 1. srpnja 1945. Irena Kolesar je, sa zvanjem dramske glumice i plaćom od 2500 dinara, dobila angažman u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu.

Svojski je nastojala čitanjem i samonaobrazbom biti što bolja.

- Već su u partizanskom kazalištu procijenili da sam darovita za dramu, i da ne moram još ići u glumačku školu. Samo ja i Duka Tadić, vrativši se iz “šume”, nismo morali nastaviti školovanje.

U teatru su odmah izvjesili raspored, i tad sam prvi put vidjela svoje ime ispisano velikim slovima: glumila sam u jednoj komediji s Cilićem. Iskusnije su me glumice prigrile, osobito Bela Krleža, čiju sam kćer glumila u Williamsovoj “Staklenoj menažeriji”.

Dok sam jednom stajala iza kulisa, završivši svoj nastup na pozornici, začula sam po-kraj sebe muški glas: “Divno Vas je gledati kad ste tako šarmantni!”

Bio je to Miroslav Krleža.

U HNK okušala se ne samo u klasičnom, nego i modernom domaćem i stranom repertoaru, vrlo uspješno tumačeći posebice likove mladih žena: Ljudmilu u “Vasi Železnovoj” Maksima Gorkog, Mašu u “Dolijaloj liji” Nikolaja Ostrovskoga, Hermiju u Shakespeareo-

vu "Snu ljetne noći", Hedvigu u Ibsenovoj "Divljoj patki"...

- Zapravo je kazalište moj život, a ne film. Veliki ekran mi je bio samo iskorak s pozornice, kratki izlet, - tvrdi Irena Kolesar.

Za taj svoj "izlet" u ukupno sedam filmova, u Puli je 1981. nagrađena počasnom Zlatnom arenom. A kako je dobila svoju prvu ulogu, Slavicu?

- Zataknutu u vrata našla sam poruku Vjeke Afrića. "Trebam glumicu za ulogu djevojke. Prošlu sam te noć gledao u kazalištu", rekao mi je sutradan. Uskoro mi je brzjavio iz Splita: "Odmah dođi na snimanje!"

Slavičinog mladića Marina tumačio je Marijan Lovrić, a oca Dubravko Dujšin.

- Dok smo u ljeto 1946. dva mjeseca snimali u Krilu Jesenice kod Omiša, njegova supruga Cata, slikarica, risala je pejzaže. Meni je to bio prvi film, a njemu posljednji. Kad sam se spremala za premijeru u Beogradu, njegovo je srce iznenada stalo, u siječnju 1947, u njegovu zagrebačkom domu. Naš film nikad nije video...

Auto za razvod

Irena se teško oslobađala tereta uloge tragične partizanke Slavice. A lik Male u "Kamenim horizontima", kad ju je sad ponovo odgledala, gotovo ju je razočarao.

- Nisam baš zadovoljna, nekad mi se činila mnogo ljepšom... - uzdahnula je prisjetivši se glavne ženske uloge Nene u ostvarenju redatelja Kreše Golika "Plavi devet", iz 1950. Sporedna uloga zapala je tada i Šimu Šimatovića, koji je, 1953. godine, sklopio novi brak s mlaodom zagrebačkom balerinom Sonjom Kastl.

- Meni su dva braka bila sasvim dovoljna - kaže Irena.

Njezin drugi muž, beogradski glumac Zvonko Simonović, podrijetlom Slovenac, sin putujućeg učitelja, prihvatio je načelo gotovana: malo raditi, a dobro živjeti. Brak stoga nije bio duga vijeka.

- Novac sam raspoređivala za kućne troškove, ali uvijek mi je nedostajalo, a on ga je, bez pitanja, uzimao, zovući me - Švrćo. Ja sam više zarađivala, dobivala sam glavne uloge, sklapala unosnije ugovore. Jednom sam novac skrila pod tepih. Ali i tu ga je "namirisao". Kad je i moj stan prepisao na svoje ime — puknuo mi je film. Zatim, štedjela sam i kupila auto na otplatu.

- Dajem ti auto, ti meni daj razvod! - rekla sam Simonoviću.

Nakon tri godine razdvojenog života, brak je napokon bio razvrgnut.

U oba braka zadržala je svoje prezime. Je li joj žao što nije imala djece?

- Nikad na kraju ne znaš što će nakraju od njih ispasti. Djeca su zaista velika briga, velika muka. Da sam postala majkom, ne bih se mogla sasvim posvetiti kazalištu. Moj mi je posao uvijek bio najvažniji. Pitam vas: ima li išta ljepše od toga da radiš ono što voliš?! Ja sam uvijek bila zadovoljna, čak i s tom svojom penzijom... Nikad nisam birala svoju najdražu ulogu. Ono što su mi dali, to sam radila, i u teatru i na filmu. Temeljito sam ih pripremala noseći u sebi isti lik i po tri, četiri godine. Moja mama znala mi je reći: "Zašto si ovako držala ruku?"

- Tako tata drži ruku - smije se Irena.

Njezin posljednji film nazvan je "Ne diraj u sreću".

Je li ona dirnula u sreću?

- Bila sam disciplinirana. Ono što su tražili od mene, ja sam se trudila napraviti najbolje što mogu. Nikad nisam sama znala koliko je to bilo dobro. To uvijek mora netko drugi prosuditi. Mogu ipak potvrdit - imala sam ludu sreću, ja ništa nisam tražila, a uvijek sam nešto dobila!

Jagoda Zamoda

“Ludus”, pozorišne novine, br. 98
18. oktobar 2002. godine

ODLAZAK SLAVICE

Irena Kolesar (1925—2002)

O Ireni, u stvari, nisam ni razmišljala, jer je bila tu, pored mene, u vremenu i atmosferi u kojima sam i ja bila.

Ali kad treba da o njoj mislim, onda mi prvo padne na pamet da se Irena rodila na vrijeme i za vrijeme u kojem je živjela. To se ne događa uvijek.

U svim svojim stavovima bila je određena i konsekventna.

Počela je vrlo mlada glumiti, već u partizanima. Onda je bila članica HNK-a, a u JDP ju je pozvala Šekspirova Julija.

Često smo bile zajedno na podijumu i govorile poeziju.

I na Dubrovačkim ljetnim igramama smo zajedno bile u "Hamletu".

Draga, pametna i nesretna Ofelija dugo je bila na Lovrijencu. Vidim je i u Tirenii, gdje doziva nježnim glasom i divnim rukama, pored česme, tamo gore nekoga da joj pomogne. A smiješna je bila kada je u „Snu ljetne noći“, kao Hermija, jurila i tukla se s Helenom na Gracu.

Sa svojom nježnom fizičkom građom, veoma skladnom, bila je u životu hrabra i izdržljiva, a mekim, ženskim glasom, bez imalo sentimentalnosti, slala je riječi i misli vrlo jasno i čisto do svakog gledaoca.

U Čosićevom "Otkriću" u JDP-u igrala je Devojku koja zna najlepše reči.

Svaka je riječ koju je ona na pozornici izgovorila bila lijepa i jasna.

I davali su joj takve uloge. Uloge nježnih žena, punih lirskog senzibiliteta: Lizetu u "Igori ljubavi i slučaja" Marivoa, De Miseova Rozela u "Ne igraj se ljubavlju", Devojka u "Gradinaru" je i Tagorina i njena, Šoova Glorija u "Nikad se ne zna", u plavoj i bijeloj haljinici.

Čapekova Mimi u "Lupežu" samo je njoj mogla biti dodjeljena. Ija u Eshilovom "Prometeju", Ledi Ana u "Ričadu Trećem", pa Ida u Dubrovačkoj trilogiji, Nora u "Plug i zvijezde", u "Nagradi" Kvintera bila je majka četvoro djece, siromašna i brižna.

Introvertna i skladna, studiozna, izuzetna boja našeg pozorišnog života. Istinski skromna. Dva puta je digla na mene stolicu da će me tresnuti po glavi. Prvi put kad sam joj rekla da će je Slavica, prvi naš film, pratiti cijelog života, pa i poslije smrti, a drugi put kad sam joj rekla da ne ide u penziju i da ostane još u Jugoslovenskom dramskom pozorištu.

Ona mala, a stolica velika.

Zbog Slavice sam skoro dobila po glavi, a po Slavici su majke davale imena svojim djevojčicama.

Slavica i Irena.

Marija Crnobori-Fotez

IN MEMORIAM IRENA KOLESAR

Irena Kolesar, velika hrvatska i jugoslavenska kazališna i filmska glumica, umrla je nakon duge i teške bolesti, 3. rujna 2002. godine u Zagrebu.

Rođena je 22. studenog 1925. godine u Slavonskom Brodu, a u Zagreb je s roditeljima, ocem Mijom i majkom Rozalijom (rođenom Strumberger), doselila kao devetogodišnja djevojčica. U 17. godini života (1943. godine) otišla je u partizane, u 13. proletersku brigadu „Rade Končar“. U početku je bila „običan“ borac, s puškom u ruci, a kasnije se, na poziv Jože Gregorina, koji je zapazio po izvanrednoj dikciji i glasu, uključila u kazališnu družinu te brigade i nakon toga u Kazalište narodnog oslobođenja, u kojem su se tada nalazila mnoga kasnije slavna glumačka, režiserska i snimateljska imena: Ivka i Joža Rutić, Vjeko Afrić, Žorž Skrigin, Dubravko Dujšin, Salko Repak, Jozo Laurenčić, Marijan Lovrić, Šime Šimatović, Mira Župan.... „Naređeno mi je da budem glumica“, govorila je kasnije Irena Kolesar u šali. U tim partizanskim i glumačkim danima Irena Kolesar je s vremena na vrijeme pisala dnevničke zabilješke (dio kojih po prvi put objavljujemo u ovom broju „Hrvatske ljevice“).

Nakon oslobođenja Irena Kolesar se vraća u Zagreb i počinje igrati u Hrvatskom narodnom kazalištu. Uloga Slavice u istoimenom filmu Vjeke Afrića, prvom jugoslavenskom igranom filmu (1947. godine), koji je na prostoru tadašnje države vidjelo više od dva milijuna gledalaca, učinit će je poznatom i omiljenom od Triglava do Đevđelije. Kasnije je igrala u još nekoliko filmova, no prema vlastitom priznanju, kazalište je, a ne film, bio njen život. Na poziv Bojana Stupice 1953. godine iz zagrebačkog Hrvatskog narodnog kazališta prelazi u Jugoslovensko dramsko pozorište u Beogradu, u kojem će ostati punih dvadeset godina. „Tamo sam igrala uloge o kojima se nisam usudila ni sanjati“.

Godine 1973. vratila se u Zagreb. Iako je bila relativno mlada, otišla je u mirovinu, jer joj ni HNK-a, ni neko drugo kazalište nije ponudilo angažman.

Kasnije je s vremena na vrijeme glumila u nekim televizijskim i radio-dramama, te u „Teatru u gostima“ i „Žar ptici“.

Ostala je skomna i jednostavna, kakva je bila i dok je bila velika filmska i kazališna zvijezda u Zagrebu i Beogradu, a petnaest godina i na Dubrovačkim ljetnim igramama. Živjela je povučeno, a devedesetih godina i posve povučeno.

Zatvorila se u kuću, usamljena i uplašena zbog svega što se tada događalo, a posebno i zbog svoje „partizanske prošlosti“ i dugogodišnjeg igranja u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u Beogradu.

A onda ju je zahvatila teška (Alzheimerova) bolest.

Posljednje godine života provela je u stacionaru Doma umirovljenika na zagrebačkom Ksaveru. O njoj se brinula njezina susjeda i prijateljica Ana Legac, te sestričina Zlata (Strumberger) Marić, a redovno ju je posjećivala i njezina prijateljica Silva Fulgozi.

Kada sam, zajedno sa Anom, prije dvije godine prvi put u domu posjetila Irenu, zatekla sam je u društvu nekoliko starica, među kojima je izgledala gotovo kao djevojčica. Izdvajala se svojim mladalačkim izgledom i nekom posebnom prisnošću i toplinom. Krhka i nježna, djelovala je pomalo nestvarno, kao biće zalutalo među starice i starce Doma. Samo su joj osmijeh i oči ostali isti.

Još je mogla odgovarati na pitanja, samo bi s vremenom na vrijeme odlutala.

Ponekad je s tugom u glasu znala reći da se osjeća „nekako izgubljeno“. Veselila se svakom posjetu, kao i pozdravima koje joj je Ana prenosila od Marije Crnobori, Mire Stupice, Sonje Hlepš i još nekih prijateljica, kolegica i kolega.

Opravdavala je one koji žive u blizini, ali je ne posjećuju. Govorila je: zauzeti su, imaju mnogo posla, trebaju živjeti...

Ostali stanari Doma umirovljenika obraćali su joj se sa puno simpatija, obično je nazi-vajući Slavica, a ne Irena, poistovjećujući je s romantičnom heroinom iz istoimenog filma, a ona im je uzvraćala uz svoj karakteristični topli osmijeh.

Svi koji su poznivali Irenu Kolesar znaju da je imala veliko srce (netko je jednom slikovito rekao da joj je „srce kao harmonika“), da se, dok je mogla, trudila da svakome pomogne, da nikoga ne povrijedi.

Za njeno se ime nikada nisu vezivale neke ružne priče i afere. I kad je bila na vrhuncu slave, ostala je jednostavna i skromna.

Preminula je tiho, okružena pažnjom medicinskih sestara i ostalog osoblja Doma za umirovljenike na Ksaveru.

Njenom je ispraćaju na zagrebačkom Krematoriju prisustvovalo dvjestotinjak prijatelja i kolega, no Hrvatska televizija nije našla za potrebno da snimi taj događaj i o sprovodu izvijesti javnost.

Mira Šuvar

04.09.2002. godine

**Predsjednik Republike Hrvatske uputio je poruku sučutu u povodu
smrti glumice Irene Kolesar**

*„S iskrenom sam žalošću primio vijest o smrti glumice i umjetnice Irene Kolesar.
Uloga Slavice u prvom poslijeratnom filmu, učinila je Irenu Kolesar poznatom, ali ona je svoju
umjetičku vrijednost potvrdila mnogim kasnijim ulogama na filmu i u kazalištu.
Ljudski je vijek ograničen, ali kroz sjećanja gledatelja, umjetnički vijek glumica traje puno duže“.*

Stjepan Mesić

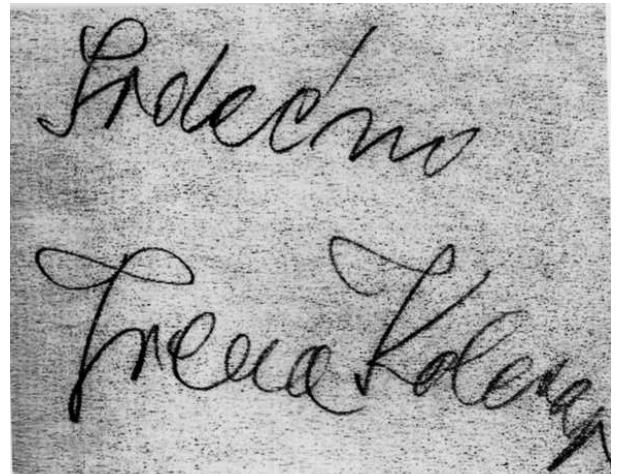
Irena Kolesar I Mira Šuvan,
Dom umirovljenika Ksaver, Zagreb

Irena, Ana Legac I Zlata Strimberg,
Dom umirovljenika Ksaver, Zagreb

Osmeh pred vratima večnosti

Ispraćaj Irene Kolesar na zagrebačkom groblju Mirogoj

*POD LUPOM
ISTORIJSKE DISTANCE*

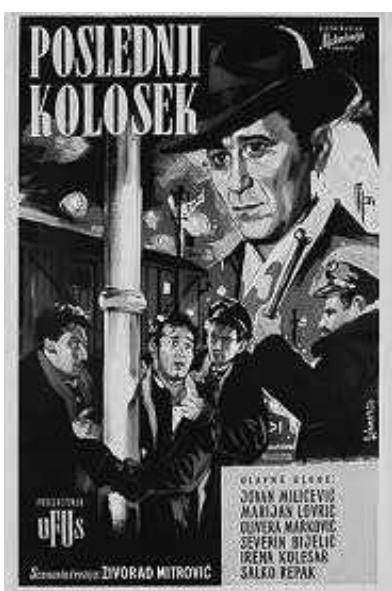

Irena Kolesar u filmu "Plavi 9"

"Kameni horizonti"

PRVA HRVATSKA FILMSKA ZVIJEZDA

Kako se Irena Kolesar proslavila "Slavicom" i upropastila filmsku karijeru

Irena Kolesar u moj je filmofilski život ušla tek 1975. godine. S kolegama, mlađim zagrebačkim kritičarima, pokretao sam tada časopis "Film" i sve nas je mučilo što da stavimo na naslovnicu prvog broja. Grafički urednik časopisa Goran Trbuljak dao je prijedlog: budući da nam je "udarni" materijal bio opsežan intervju s Krešom Golikom, izvukao je fotografiju iz njegovog prvijenca "Plavi 9" na kojoj glumica Irena Kolesar, odjevena u kutu i s rukama u džepovima, zamišljeno zuri u daljinu. Ambijent u kojem se nalazila - arhitektonski biro u brodogradilištu - skladno se uklapao u socrealističku ikonografiju, tako dominantnu u tom razdoblju, no glumičin izgled - kratka kosa, nenametljiva šminka i gotovo bezizražajan pogled - kao da je više pristajao u stare francuske filmove. Taj se kontrast dopao Trbuljaku i on nas je vrlo lako uvjerio da je izabrana fotografija najbolje rješenje: Kolesarica je tako postala zaštitni znak časopisa koji je usprkos animozitetima što ih je izazvao svojom pojmom, uspio potrajati do kraja tog desetljeća.

- Sjećam se da sam s Golikom tada razgovarao o glumici koju je njegov snimatelj Nikola Tanhofer u nekim kadrovima osvjetljavao kao da je hollywoodska zvijezda, u potpunoj suprotnosti prema imidžu revolucionarke koji je njegovala u svoja prva dva filma, legendarnoj "Slavici" i manje poznatoj "Besmrtnoj mladosti". U "Plavom 9" glumila je potpuno drukčiji karakter - omladinku koju moralno iskvareni golgeter Antun Nalis zavede pričama o lagodnom životu i tek je usrdna socijalistička samosvijest njezinih kolega vrati na "pravi" put". Ireni nije bio ugodan teret slave. Zbog partizanske biografije, pred njom su sva vrata bila otvorena, ali ona to uopće nije koristila niti je znala u tome uživati - objašnjavao je Golik.

- "Slavicu" sam pažljivije pogledao tek kasnije, početkom osamdesetih godina, kad sam po potrebi birao inserte za tadašnju filmsku emisiju Televizije Zagreb "3-2-1 kreni", i bio zbumjen kako je zahvaljujući upravo tom filmu glumica stekla golemu popularnost koja i danas ne blijedi: u svim nekrolozima koji su popratili njezinu smrt u 77. godini (uslijedila je nakon tri godine borbe s Alzheimerovom bolesti), "Slavica" je isticana kao ključan naslov u glumičinoj filmografiji. Zahvaljujući njoj, Kolesarica je postala prva hrvatska filmska zvijezda, koju su na ulicama salijetali kao da su u pitanju Vivien Leigh ili Lana Turner. Zapravo, za našu publiku ona je bila puno više, jer je "Slavica", premijerno prikazana u travnju 1947, po tadašnjim procjenama imala gotovo dva milijuna gledatelja u poratnoj Jugoslaviji, što je rekord kojem se nekoliko godina kasnije uspjela približiti jedino hollywoodska glazbena komedija "Bal na vodi".

U "Slavici" njezino je ime bilo tek treće na špici, iza veterana Dubravka Dujšina i Carke Jovanović, koji su joj glumili roditelje, a prvi kadar u kojem se glumica pojavi nije bio čak ni krupni plan, obično rezerviran za glavnu zvijezdu, nego total s grupom radnika što izlaze iz tvornice, u kojem je Kolesarica samozatajno koračala desnom stranom. Tek je kasnije postalo očito da je ona središnji lik priče o siromašnim ribarima koji izgrade vlastitu brodicu za lov ribe, a nakon talijanske okupacije pretvore je u partizanski ratni brod. Najzanimljiviji trenutak odigrava se u sceni podjele oružja: partizanski komandant

(Ljubiša Jovanović) dijeli četi oružje, ali pritom ne zaboravlja ni Slavicu, kojoj daje pištolj. Na prigorov Slavičine majke da ženama nije mjesto na prvoj liniji fronte, komandant očita starici lekciju iz feminizma:

- Ona ima ruke i glavu. Ona ima pravo da se bori.

U drugoj polovici filma na nju se čak i zaboravi, pa je po 20-tak minuta nema na ekranu, no najčudnija je završnica u kojoj je Slavičina smrt zabilježena "s leđa", te joj u prizoru umiranja ne vidimo ni lice. Usprkos tome, film se prvenstveno pamtio po glavnoj junakinji, možda i stoga što je njezino ime nosio i ratni brod na kojem su partizani izvodili svoje akcije i u čijem je potpalublju Slavica poginula. Vjeko Afrić, nekadašnji Hamlet iz endehazijskog HNK-a, svoj je prvijenac režirao kao politički pamflet pod očitim utjecajem sovjetskog filma, pa o punokrvnim likovima nema ni govora, međutim, uz svog filmskog supruga Marijana Lovrića, Kolesarica se ponajbolje snašla u glumačkoj ekipi koja se povremeno natjecala u deklamiranju, možda i stoga što, za razliku od svojih kolega, nije imala prevelikog iskustva na kazališnoj sceni pa nije ni znala kako biti teatralan. Ipak, u "Slavici" ona nije bila čisti glumački naturščik. Kad se 1943. kao 17-godišnja frizerska pomoćnica odmetnula u partizane (tamo su već bili neki članovi njezine rodbine s majčine strane, pa je djevojka nakon opetovanih ustaških ispitivanja zaključila da joj je najmudrije pobjeći iz Zagreba), nije ni slutila da će je zbog lijepе boje glasa raspoređiti u kazališnu družinu pod vodstvom glumca Jože Gregorina i njezina kasnijeg supruga Šime Šimatovića (vjenčali su se u lipnju 1944. na Kongresu kulturnih radnika u Topuskom). Nakon iscrpljujućih marševa pozvali bi glumce da recitacijama i pjesmom zabavljaju umorne borce, što katkad nije bio ugodan zadatak, osobito zato što su "zabavljači" prošli jednak broj kilometara kao i njihova publika. Kazališna družina prerasla je Centralno kazalište ZAVNOH-a, a zatim u Kazalište narodnog oslobođenja Hrvatske: novopečena glumica stjecala je prva iskustva uz veterane i početnike, Augusta Cilića i Peru Kvrgića, Jozu Laurenčića i Miru Župan, Mladena Šermenta, Svena Lastu i Dragu Krču. Kad se sa suprugom vratila u Zagreb, bez poteškoća je dobila angažman u HNK-u, pa joj čak nisu - kao mnogim njezinim partizanskim suborcima - postavili uvjet da završi dodatnu glumačku školu. Nije u pitanju bila nikakva "partizanska protekcija" nego neposrednost i prirodni talent mlade glumice. Zbog lakoće kojom je glumila naivke u dramama i komedijama, prozvali su je nasljednicom slavne Milice Mihelčić i gurali iz predstave u predstavu. Nije se čak osobito morala boriti ni za ulogu Slavice: Vjeko Afrić želio je za glavnu glumicu Zagrepčanku, jer mu je glumačka ekipa bila krcata Beograđanima. Paradoksalno, bili su to zapravo bivši Zagrepčani (Dubravko Dujšin, Ljubiša Jovanović, Joža Rutić, Marijan Lovrić, Jozo Laurenčić i dr.) koje novoosnovano Jugoslovensko dramsko pozorište (u žargonu simbolično preimenovano u "Jugodrp") privuklo obećanjima o luksuznim stanovima i velikim plaćama. Nekoliko probnih snimanja bilo je dostatno da Afrića uvjeri da je Irena Kolesar njegov pravi izbor, a glumica je za dvomjesečno snimanje (rekordno kratko - kasnije su se filmovi snimali i po šest mjeseci) nagrađena samo dnevnicama. Nikakav honorar nije dobila!

Unatoč golemoj popularnosti koju joj je osigurala "Slavica", glumica je imala svoj red vrijednosti. Više su joj značile pohvale koje je dobila glumeći Lauru u "Staklenoj menažeriji" uz Belu Krležu (među poklonicima je bio i Belin suprug Miroslav Krleža), ili Hedvigu u "Divljoj patki" u režiji Branka Gavelle, nego nastupi pred filmskim kamerama. Uostalom,

kad se publika u bivšoj Jugoslaviji nakon "Slavice" zasitila novotarije što ju je predstavljao domaći zvučni film, naredna ostvarenja privlačila su sve manje gledatelja i dobivala uglavnom porazne kritike. Naprotiv, na pozornici je sve bilo drukčije i početkom pedesetih Irena Kolesar suvereno je slovila kao prva dama zagrebačkog teatra.

Kad ju je 1953. priznajima ovjenčani Bojan Stupica pozvao da glumi naslovnu ulogu u Shakespeareovoj tragediji "Romeo i Julija" Jugoslovenskog dramskog pozorišta, Kolesarica se pokolebala: dotad je odbijala sve ponude "Jugodrpa", no Stupica je ipak bio nešto drugo. Nije pomoglo ni pismo intendanta HNK Marijana Matkovića, koji je glumicu preklinjaо da ostane u Zagrebu. Otišla je u Beograd, a romansa s tamošnjim Romeom Stojanom Dečermićem dokrajčila je njezin brak sa Šimatovićem (ili su - po njezinim tvrdnjama - krivac bila suprugova ljubakanja). No, da s preseljenjem u Beograd nešto nije štimalo, postalo joj je jasno kad je shvatila da je zapravo - alternacija! Na beogradskoj premijeri su Romeo i Juliju glumili Olga Spiridonović i Branko Pleša, a Kolesarica i Dečermić dobili su šansu tek na reprizi. Pogodilo ju je zasigurno i reagiranje zagrebačke publike kojoj je ubrzo zatim "Jugodrp" došao pokazati tu predstavu: Spiridonovićka i Pleša dočekani su burnim pljeskom, dok su nekadašnju ljubimicu Zagrepčani primili hladno. Po jednima, zato što im je bilo čudno kako bivša primadona HNK govori srpski prijevod Shakespearea, a po drugima, zato što je njezina Julija bila eterična, dok je Olga Spiridonović unijela u svoju ulogu - osobito u scenu završnog umiranja - naglašenu dramatičnost. Odlaskom u "Jugodrp", u kojem je ostala gotovo dva desetljeća, pogriješila je utoliko što tamo, iako je nagrađivana za svoju glumu, nikad nije izborila status koji je uživala u Zagrebu. Zadovoljštinu je dobila u drugoj polovici pedesetih na Dubrovačkim ljetnim igramama, glumeći godinama Ofeliju u "Hamletu", u režiji Marka Foteza, supruga njezine prijateljice Marije Crnobori, sloveći kao jedna od velikih zvijezda tog festivala.

U Zagreb se vratila 1973. godine, jer se godinu ranije, kad joj je bilo samo 47 godina, povukla u boračku mirovinu. U tom je razdoblju jedino nije zaboravio njezin kolega iz dubrovačkog "Hamleta" Relja Bašić (glumio je Ozrika) i pozvao je krajem sedamdesetih u svoj "Teatar u gostima". "U agoniji" i "Ujka Vanja" posljednje su predstave u kojima je nastupala, u potonjoj čak preko 100 puta, i to diljem bivše Jugoslavije. Tuđmanovsko je doba provela s mirovinom od 1200 kuna i 300 kuna boračkog dodatka, preživljavajući u svom stanu na Marulićevom trgu 17 prodajom slika i drugih dragocjenosti.

Zašto Irena Kolesar nije ostavila jači pečat u tadašnjoj jugoslavenskoj kinematografiji? Vjerojatno stoga što su je tipizirali kao aseksualnu socrealističku heroinu, koju su potisnule u drugi plan putenje i izazovnije glumice u drugoj polovici pedesetih, kada su ideološki prohtjevi na film postajali sve slabiji. Od sedam filmova koje je snimila, najbolji je posao obavila u "Posljednjem kolosijeku" Žike Mitrovića, solidnom trileru o željezničarima koji švercaju pornografijom. Njezina je uloga - lik povratnice iz zatvora - bila mala ali ključna, jer se pojavljuje tek u završnici i bitno utječe na rasplet. Mitrović je stoga htio glumicu koju svi znaju, no koja na filmu ipak nije preeksponirana (prije toga četiri godine nije snimala), a poseban štih njezinim scenama davala je činjenica što je glumila s Marijanom Lovrićem, svojim partnerom iz "Slavice". Kolesarica je u tim prizorima doslovno isijavala, uvjerljivo dočaravši ženu zbog koje se isplati promijeniti život. Šteta je samo što joj nisu ponudili više takvih glumačkih prilika!

Nenad Polimac

SLAVICA IMA SEDAMDESET

Na bizaran je način proslavljen 50. obljetnica „Slavice“, prvog cjelovečernjeg filma socijalističke Jugoslavije. Bilo je to 1997, o njoj su pisali svi važniji srpski mediji, a u Hrvatskoj se o tome šutjelo. Ništa čudno, partizanska ostavština tada je u nas bila proskribirana, međutim, i u Beogradu su se žalili da ne mogu na pravi način proslaviti taj datum jer je većina tvoraca i protagonista tog filma ili mrtva ili živi u drugim državama (nisu, recimo, znali da je glavni glumac Marijan Lovrić umro 1993. u Rijeci). Na raspolaganju im je bio tek direktor fotografije Georgij Žorž Skrigin, činilo se da je još u dobroj formi, no sahranit će ga već u jesen, te majstor specijalnih efekata Dušan Živković i Mira Afrić, supruga po-kognog redatelja Vjekoslava Afrića.

Obljetnica jeispala bizarno jer je unatoč producentu – beogradsko poduzeće “Avala film” - „Slavica“ po mnogo čemu pripadala fundusu hrvatske kinematografije. Afrić je bio jedan od najvažnijih zagrebačkih glumaca prije no što je 22. travnja 1942. napustio scenu Državnog narodnog kazališta (kako se tada zvao HNK) i prešao partizanima, a s njim je otišao i Skrigin, prvak baleta i umjetnički fotograf, koji je u ratu zabilježio neke od najdojmljivijih prizora stradanja ljudi u zbjegu. Njih dvojica uključili su se u Kazalište narodnog oslobođenja, u kojem će se kao glumica okušati dotadašnja frizerska pomoćnica Irena Kolesar i kasnije igrati naslovnu ulogu u Afrićevom filmu; u njemu je bilo još hrvatskih glumaca, od Marijana Lovrića i Joze Laurenčića do Dubravka Dujšina i Jože Rutića; snimalo se po Dalmaciji (prva klapa pala je u Stobreču kraj Splita), pjevale su se pjesme mediterranskog ugodjaja, skladatelj Silvije Bombardelli također je bio s ovih prostora, ukratko, Ivo Škrabalo bio je potpuno u pravu kada je u svojoj povijesti hrvatske kinematografije nazvanoj „Između publike i države“ ustvrdio da „Slavica“ ima puno više veze s hrvatskim podnebljem nego prvi hrvatski film iz istog razdoblja - „Živjeće ovaj narod“ beogradskog kazališnog glumca i redatelja Nikole Popovića, po scenariju popularnog bosanskog pisca Branka Čopića, situiranom u njegov rodni podgrmečki kraj.

To su, međutim, paradoksi tog vremena. Zemlja je tek izašla iz rata, u Beogradu su se donosile najvažnije političke, društvene i kulturne smjernice, pa je razumljivo da se Afrić, nosilac Partizanske spomenice 1941, uopće nije vraćao u Zagreb. U glavnom gradu je bio novoosnovani Komitet za kinematografiju kojim je predsjedavao njegov prijatelj Aleksandar Vučo. Hrvatska je, istina, imala neusporedivo razvijeniju kinematografiju ali i politički biljeg, jer ju je uhodavala u žigosanoj ustaškoj državi. „Živjeće ovaj narod“ mogao je čak biti snimljen i prije „Slavice“, međutim, Oktavijan Miletić, koji je u NDH režirao biografski film „Lisinski“, pristao je biti samo direktor fotografije, sluteći nevolje zbog svoje suradnje s njemačkim filmskim poduzećima. Naredni kandidat navodno je bio Bojan Stupica: on je procijenio da se iz te socrealističke melodrame ne može bog zna što napraviti, pa je posao naposljetku dobio Popović. On je pomicao rokove, postavljao nemoguće uvjete i razvlačio, tako da je film imao premijeru tek pola godine nakon „Slavice“, potkraj 1947.

Afrić je bio neusporedivo ekspeditivniji. Tvrdi da je priču filma imao već u travnju 1945, neko je vrijeme radio s Vučom na scenariju, ali su se brzo razišli, a tada je počela nje-

gova ozbiljna filmska škola, sovjetski filmaši počeli su u nas snimati cijelovečernji film „U planinama Jugoslavije“, on je asistirao uglednom redatelju Abramu Roomu, dobio je čak i dvostruki glumački zadatak, igrao je komesara Ivu i četničkog vođu Dražu Mihajlovića, dok je njegov prijatelj Skrigin asistirao legendarnom Eduardu Tisseu, snimatelju klasičnih filmova Sergeja Ejzenštejna. Od Rusa se nije moglo puno naučiti, snimali su preko devet mjeseci, budžet im nije bio problem, katkad bi im jedan kadar dnevno bio dovoljan, a i smjestili su se na lokacije na kojima se moglo uživati, od Opatije do slapova Krke: ako je vjerovati naklapanjima, gozbe su se često pretvarale u orgije. Afrić je napustio ekipu prije kraja snimanja, na špici filma koji je trebao biti sovjetsko-jugoslavenska koprodukcija (Rusi su tako „pomagali“ nerazvijenim kinematografijama i kontrolirali njihove resurse) uopće nije potpisana kao asistent redatelja, a po njegovim riječima zgrozio ga je pokroviteljski stav gostiju prema domaćinu, jer se glumac Ivan Bersenjev, koji je igrao Tita (i proveo dosta vremena u njegovoj vili da mu „skine“ karakteristične geste) stalno zaklinjao u Staljinu i Crvenu armiju. Sazrelo je vrijeme da se napravi pravi jugoslavenski film o partizanskoj revoluciji.

Zašto se Afrić nije ozbiljnije posvetio nekadašnjoj glumačkoj profesiji? Bit će da ga je iskustvo u ratu pripremilo na zaokret u karijeri. Tada je, recimo, kako mnogi navode, spasio jedini rukopis „Jame“ Ivana Gorana Kovačića, a stasanje jugoslavenske socijalističke kinematografije činilo se kao izazov dostojan njegove svestranosti (isprva je namjeravao studirati slikarstvo, pa se poslije ipak opredijelio za glumu). Ne samo da je pripremio „Slavicu“, nego je tijekom njezina završavanja postao osnivač i direktor Visoke filmske škole u Beogradu, koja će prerasti u beogradsku kazališnu i filmsku akademiju. Projekt je – po nekim navodima – odobrio sam Milovan Đilas, najutjecajnija ličnost u jugoslavenskom Agitpropu, no usprkos poticajima s državnog vrha, samo snimanje sličilo je na čistu pustolovinu. Afrić je znao da mora raditi u ljeto 1946, kada glumci nemaju kazališnih angažmana, kasnilo se zbog diletaantskog određivanja budžeta i producijskih planova, ali kada se počelo, nije se prestajalo do početka jeseni. Skrigin je imao na raspolaganju skromnu reportažnu kameru, nikad prije nije snimao nešto takvog obima, filmski negativi uglavnom su mu bili krajnje neujednačeni „restlovi“, pa ne čudi što „Slavica“ izgleda vizualno tako neujednačeno. U jednom trenutku čak su prekinuli rad i zaprijetili Komitetu za kinematografiju da će napustiti projekt ukoliko im se ne osigura sve što je obećano. U interijerima se snimalo početkom 1947, tada je obavljena i postprodukcija, ali krajnje grubo jer je velik dio dijaloga u filmu dosta nerazgovijetan.

Najvažniju ulogu dobila je Irena Kolesar, Afrić ju je znao iz Kazališta narodnog oslobođenja u kojem je igrala s nepunih 18 godina, poslije rata već je primljena u Hrvatsko narodno kazalište i glumila uz Belu Krležu, pravo čudo, bez ikakve glumačke škole. Redatelj nije bio odmah siguran je li to njegova glavna glumica, ostavio joj je poruku da mu se javi, da bi je zatim izravno pozvao na snimanje, bez ikakve audicije.

Škrabalo navodi da je film već bio završen u veljači, ali da se dugo čekalo na odobrenje za prikazivanje, nekima se film činio diletaantskim i nisu bili sigurni je li to prava promocija partizanske kulture. To ne mora biti točno, ali pomoglo je što se u travnju počeo prikazivati „U planinama Jugoslavije“ i vrlo brzo nestao iz kina, popraćen negativnim kritikama. Razlozi su bili izrazito ideološki, sukob sa Sovjetskim Savezom tinjao je puno

prije otvorenog raskida 1948, Roomov film bio je vrhunski uobličen proizvod u odnosu na „Slavicu“, ali u njemu se govorilo ruski, a apologija Staljina iznimno je iritirala tadašnju publiku. Brzo je povučen s repertoara, a nakon rezolucije Informbiroa, bunkeriran je i u Sovjetskom Savezu.

„Slavica“ je, naprotiv, dobila dozvolu za prikazivanje 29. travnja: prikazana je na internoj projekciji za odabrane 4. ili 6. svibnja (podaci se razlikuju), a 13. se već našla u beogradskim kinima, točno na dan osnivanja OZNA-e. Isprva je igrala samo u kinu „Balkan“ na četiri predstave, a i na tamošnjoj terasi, da bi zbog velikog zanimanja i velikih redova za ulaznice, i kino „Jadran“ prešlo na cijelodnevne predstave. Za 42 dana film je vidjelo 173.735 Beograđana, što je bio rekord tog razdoblja; odlično je bilo i u Zagrebu, u 21 dan film je skupio 67.987 gledatelja, a sjajni su rezultati ostvareni u čitavoj Jugoslaviji. Spominjala se brojka od dva milijuna gledatelja, zasigurno pretjerana, no između milijun i milijun i pol bilo ih je svakako. Objavljeni su podaci da je koštao 5 milijuna i 900 tisuća dinara, a zaradio 4 milijuna i 250 tisuća: isplatio se, znači, 70 posto, što nije malo za to razdoblje, naravno, ukoliko su izvještači navodili bruto ili neto iznose. Film je prebačen i na 16 mm vrpcu i prikazivan po mjestima koja nisu imala kina, čak i omladincima koji su radili na pruzi Šamac-Sarajevo, svake večeri drugoj brigadi, no oni u barakama blizu terasi za projekcije već su ludjeli od uvijek istih melodija i zvukova.

„Slavica“ je bila veliki pučki uspjeh koji nije ponovio niti jedan kasniji film tog razdoblja. Irena Kolesar dobila je gotovo živčani slom od tereta slave, a ime Slavica tih godina često se davao curicama u rodilištima. Ipak, već 15. svibnja u „Borbi“ je objavljena kritika Elija Fincija koji baš nije hvalio film, zamjerao mu je nezgrapnost, ukočenost i patetiku. Kako je poslije istaknuto, o negativnim stranama filma bio je vrlo konkretan, a o vrlinama apstraktan. U „Borbi“ su poslije održali okrugli stol o filmu, na kojem su sudionici (Milan Bogdanović, Hugo Klajn, Velibor Grigorić, Oto Bihalji-Merin, Mladen Stilinović i dr.) ponovili dio Fincijevih ocjena, međutim, Afrić ih je upozorio da nisu shvatili njegov koncept partizanske mediteranske melodramе koji je tako razdragao publiku.

Današnji gledatelj po svoj prilici ne bi imao toliko razumijevanja za djelce u kojem se dijalazi ponekad recitiraju, glumci se ne znaju ponašati pred kamerom, Skrigin pretjeruje s poetičnim prizorima morske površine, no kad prihvati kontekst u kojem je film nastao, bit će mu puno zabavnije. Afrić, ponajprije, nije nikakav filmofil, netko tko je godine i mjeseci proveo u kinu, a zapravo je izveo niz krajnje netipičnih stilskih postupaka koji se od njega ne bi očekivali. Na primjer, glavna glumica pojavljuje se u filmu krajnje nenametljivo, bez ikakve pompe, dok izlazi iz tvornice sardina u kojoj radi, u grupi ljudi na krajnjoj desnoj strani, a tako je prikazana i njezina smrt, s leđa, dok je pogaćaju meci u potpalublju broda koji se zove po njoj. Afrić je svakako gledao Eisensteina, odatle i razigrana montaža u kojoj kameni kipovi nijemo prate ulazak Nijemaca, a i karikiranje neprijatelja i „domaćih izdajnika“ nije daleko od sličnih ekscesa genijalnog sovjetskog redatelja. Štošta će si on dozvoliti, na primjer negativca Nikšu (Joža Rutić tih godina nije bio omiljen zbog samovolje, smatran je vrlo dogmatskim aparatičkom za kulturu) pratit će agresivnom vožnjom kamere, što je jedini takav postupak u filmu, ima i dosta elipsa, u cjelini film je naivan, ali razigran i na izvjestan način dopadljiv, svakako zanimljiviji od puno urednijeg socrealističkog pandana „Živjeće ovaj narod“. Uzgred, scene u kojima se pokazuje kako se mje-

sna buržoazija slizala s talijanskim okupatorom jako podsjećaju na kasniju „Okupaciju u 26 slika“ Lordana Zafranovića. Glumci su raznolikog dosegaa, Irena Kolesar je korektna, izrazito je efektan feministički naglasak da joj komandant Ive (Ljubiša Jovanović) povjeri pištolj „jer ima glavu i ruke da ga koristi“, što rasplače njezinu majku (Carka Jovanović), koja smatra da oružje nije za žene. Vrlo je solidan Jozo Laurenčić u ulozi zafrkanta Stipe, uvijek u poderanoj majici, a najbolji je stari Boža Nikolić kao barba Tone, koji paradoksalno kasnije više nikad nije nastupio pred kamerama, iako je nevjerljivo prirodan. Kolesaričin partner Marijan Lovrić u početku je nesiguran, prema završnici je sve bolji i ne čudi što je kasnije postao jedan od najboljih naših karakternih glumaca.

Koliko je kopija „Slavice“ tada napravljeno nije poznato, no već šezdesetih godina ostala je upotrebljiva tek jedna jedina, da bi i ta kasnije dobila lošu ocjenu. Osamdesetih se već govorilo da filmu nema spasa, no Jugoslovenska kinoteka – nakon što je dobila neprihvatljive ponude iz Italije (200 tisuća dolara za restauraciju negativa) – postigla je puno bolje uvjete u dogовору s moskovskim filmskim arhivom, nudeći im rijetke filmove koji su ih zanimali. Tako je u Sovjetski Savez poslan vagon sa 120 rola koje su pomno obrađene i krajem osamdesetih održana je u Muzeju Jugoslovenske kinoteke svečana projekcija filma s kojim je socijalistička jugoslavenska kinematografija i započela.

Štošta se u međuvremenu događalo, godine 1973. Afrić je dao odobrenje za novu verziju filma koju bi režirao Obrad Gluščević („Lito vivilito“, „Vuk samotnjak“) a snimio Nenad Jovičić, s mladom glumačkom ekipom. Ništa od toga nije bilo, kao ni od sličnog projekta početkom devedesetih, kada se Jugoslavija već raspadala i partizanska baština nije bila na osobitoj cijeni.

Afrić je poslije snimio s polaznicima Visoke filmske škole film „Barba Žvane“ (1949), u dijelovima je bio neusporedivo ambiciozni režiran od „Slavice“, no dokrajčio ga je neuспјeh filma „Hoja! Lero!“ (1952), trash spektakla o starim Slavenima, kojim je namjeravao ponoviti odjek svog prvijenca. Deprimiran, napustio je režiju i posvetio se pedagoškom radu na beogradskoj akademiji, međutim, mnogi od studenata nisu previše ozbiljno shvaćali profesora s takvim opusom. Potkraj života preselio se u Tribunj pokraj Šibenika, umro je krajem srpnja 1980. u splitskoj bolnici i ispraćen najvišim državnim počastima. Imao je 73 godine.

Nenad Polimac

U SUSRET „SLAVICI”

Kinematografija je u Jugoslaviji i jugoslovenskim zemljama postojala i pre Drugog svetskog rata i njeni dometi su svakako bili značajniji i vredniji poštovanja nego što je to priznavano u pregledima istorije filma jugoslovenskih naroda koje su pisane u periodu socijalizma. Ipak, istina je da su ti dometi bili ograničeni i da se o postojanju kontinuirane i standardizovane filmske produkcije, pa i filmske industrije na tlu bivše Jugoslavije, može govoriti tek posle Drugog svetskog rata, odnosno u socijalističkom periodu.

Film u Kraljevini Jugoslaviji odlikovao se izrazitom prevlašću distribucije u odnosu na proizvodnju, uz pravi rat američkih i nemačkih distributera za dominaciju na tržištu. Kako film, kao medij koji traži nemala finansijska i infrastrukturna ulaganja, po pravilu podrazumeva značajnu podršku državnih vlasti i institucija – ako ne direktnu, ono svakako u stvaranju povoljnog ambijenta za uspešnu proizvodnju i distribuciju – moglo bi se reći da je nedostatak svesti kod jugoslovenskih vlasti o kulturnom i ideoološkom značaju tada još relativno novog medija u najvećoj meri onemogućio značajnije filmsko stvaralaštvo na tlu ove države. O nezainteresovanosti publike, pa čak i inteligencije i umetnika, kao i o nedostatku talentovanih, vrednih i hrabrih entuzijasta, svakako nije moglo biti reči.

Jedini od centara monarhističke Jugoslavije u kom se moglo govoriti o začecima slobuhvatne filmske produkcije bio je Zagreb, gde je zahvaljujući saradnji sa austrougarskim filmskim kompanijama, još u toku Prvog svetskog rata, 1917. godine, osnovano prvo filmsko preduzeće. Njime se, rečima Sretena Jovanovića, kinematografija u ovom gradu „pojavila u potpunom obliku, sa proizvodnjom, prometom i prikazivanjem filmova“, dok je 1922. godine u okviru ovog preduzeća, koje je tada delovalo pod imenom “Jugoslavija d. d.”, bila osnovana čak i Škola za kinematografsku glumu, namenjena pretežno školovanju filmskih statista, pri čemu su ozbiljnije uloge i dalje tumačili pozorišni glumci.

Dok su u Zagrebu postojale makar osnove institucionalne podloge za proizvodnju filmova, beogradski filmski krug odlikovala je mahom filmofilija, amaterski entuzijazam i izraziti individualizam, što je ponekad davalо dobre pojedinačne rezultate, ali bez kontinuiteta koji bi doveo do stvaranja čvrstih organizacionih struktura i uslova za razvoj stvaralaca i stručnjaka. Svemu ovome su, uz pomenutu kratkovidost državnih i kulturnih institucija, svakako doprinele vrlo teške posledice rata, pritisak stranih kompanija i želja domaćih distributera za (sigurnim) profitom u distribuciji stranih filmova.

Pobednici u Drugom svetskom ratu na tlu Jugoslavije svakako nisu imali problema sa nedostatkom svesti o značaju novog medija. U tome su uvek mogli da se pozivaju na Lenjinove reči o filmu kao najvažnijoj umetnosti „za nas“ i na sovjetsku praksu koja je svedočila propagandnu moć filma, njegovu sposobnost komunikacije sa širokom, često nepismenom ili slabo pismenom publikom, ali i mogućnost filma da kreira ne samo svest, već i svojevrsnu novu, ideoološki projektovanu realnost.

Filmsko predstavljanje, zbog prirode svoje slike u pokretu, ima izuzetnu iluzivnu moć, time što evocira neposrednost vidljive realnosti, pri tome je kombinujući na različite, često nepredvidljive – a to ne znači i neuverljive – načine, što stvara posebnu, filmu svojstvenu napetost, pre svega na relaciji između verovatnog i mogućeg, istinitog i lažnog, stvarnosti i iluzije, slobode i nužnosti. Iako je potekao u buržujskim društvima i obeležen

tržišnom logikom, film dugo nije bio etabliran svrstavanjem u svojevrsni akademski kanon tih društava, što je omogućilo da zbog svoje populističke prirode, odnosno dostupnosti širokom auditorijumu i orijentaciji na njega, bude prepoznat i obrazlagan kao idealna „proleterska“ umetnost, odnosno umetnost sa značajnim potencijalom u stvaranju novog društva, nove kulture i „novog čoveka“. U početku obeležen avangardističkom potragom za novim izražajnim sredstvima, koja bi bila usaglašena sa dinamizmom revolucije, sovjetski film tokom tridesetih godina dvadesetog veka poprima relativno konvencionalnu, narativnu formu, usmerenu ka pripovedanju i realizmu, doduše specifičnom, od države i partije propisanom „socijalističkom“ realizmu, koji je, kako je primetio Boris Grojs, sa avangardnim nasleđem povezan po ambiciji stvaranja nove realnosti, odnosno nalogom za preobražajem čitavog društva, pa i čitavog čovečanstva, u čemu u osnovi nestaje razlika između umetnosti i života.

Prokomunistički orijentisana gerila, kasnije prerasla u takozvanu Narodnooslobodilačku vojsku, već u toku rata je počela sa relativno organizovanom i ozvaničenom filmskom produkcijom. Oktobra 1943. godine Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije (NOV i POJ) doneo je odluku o snimanju filmskih dokumenata o partizanskoj borbi, čime je u okviru Propagandne sekcije Vrhovnog štaba osnovana prva filmska ekipa. Pri samom kraju rata, decembra 1944. godine, naredbom vrhovnog komandanta, osnovana je Filmska sekcija pri Odeljenju za agitaciju i propagandu Vrhovnog štaba NOV i POJ koja je, pored ostalog, imala zadatak da organizuje filmske aktivnosti u oslobođenim delovima zemlje, distribuira filmove dobijene od saveznika, odobrava prikazivanje i nadgleda proizvodnju novih filmova. Filmska sekcija je u cilju proizvodnje filmova okupila raspoložive kadrove u zemlji, bez obzira na to da li su pre toga bili pripadnici partizanskog pokreta.

Krajem iste godine osnovano je Državno filmsko preduzeće, koje je delovalo u okviru Ministarstva prosvete i bilo prvi pokušaj centralizovane organizacije filmske proizvodnje. Godine 1946. osnovan je Komitet za kinematografiju, kao najviši državni organ za upravljanje kinematografijom u novoj Jugoslaviji, čiji su glavni zadaci bili razvoj prikazivačke mreže, organizacija filmske proizvodnje, uspostavljanje produkciione i tehničke baze za proizvodnju filmova i, naravno, proizvodnja dokumentarnih i igranih filmova.

Da bi se pokrenula organizovana proizvodnja, već iste godine osnovani su i prvi filmski studiji: najpre „Avala“ u Beogradu, a potom „Jadran film“ u Zagrebu, u okviru kojih su i nastala prva dva igrana dugometražna filma u socijalističkoj Jugoslaviji: „Slavica“ u režiji Vjekoslava Afrića u produkciji „Avala filma“ i „Živjeće ovaj narod“ u režiji Nikole Popovića u produkciji „Jadran filma“, oba 1947. godine. Iste ove godine osnovana je i Visoka škola za filmsku glumu i režiju, čime su postavljene osnove za stvaranje ozbiljne filmske proizvodnje.

Oba ova filma nastala su u periodu razvoja jugoslovenske kinematografije koji Daniel Gulding naziva administrativnim, a koji je funkcionisao prema modelu hijerarhijski ustrojene i centralizovane organizacije pod strogom kontrolom Partije, koji se poklapao sa opštim društveno-ideološkim kontekstom odlikovanim revolucionarnim etatizmom i počecima socijalističke transformacije države i društva. Ovaj period je od kasnijih socijalističkih teoretičara bio kritikovan zbog dominacije administrativno-birokratskog, etati-

stičkog i dogmatskog shvatanja socijalističkog razvoja, odnosno modela kakav je vladao u Sovjetskom Saveznu. Posle sukoba sa Sovjetskim Savezom, 1948. godine, Jugoslavija je krenula putem osamostaljenja ne samo od političkog uticaja „prve zemlje socijalizma“, već i osamostaljenja na planu ideologije, nudeći sopstveni put socijalističkog razvoja, uobličen pojmom socijalističkog samoupravljanja.

U tom smislu drugi period posleratne jugoslovenske kinematografije, koji Gulding opisno određuje pojmovima decentralizacije i razbijanja kalupa (1951–1960), poklapa se sa početkom samoupravne faze socijalističkog društva, odlikovanom decentralizacijom na državnom i partijskom nivou, deetatizacijom i delimičnom departizacijom društvenih delatnosti. Na Šestom kongresu Komunističke partije Jugoslavije, 1952. godine, utvrđeno je kako Partija ne bi trebalo da bude sveobuhvatni organ za upravljanje i nadzor, već da omogućava, podstiče i usmerava razvoj društva i socijalističke kulture, imajući u vidu da se socijalistička kultura može razvijati samo u uslovima slobode mišljenja i kulturnog stvaralaštva. Time se na planu kulture otvara izvestan prostor pluralizmu, uz svest da socijalistička demokratija, promovisana na ovom kongresu, rečima Jelke Imširović, nije shvaćena kao „demokratija za sve građane, već da se kroz demokratske forme mogu izražavati samo ona shvatanja koja Partija smatra saobraznim interesima socijalističke zajednice.“

Prvi posleratni jugoslovenskiigrani filmovi svakako jesu rađeni u okvirima koncepcije socijalističkog realizma, u kom je film u velikoj meri ideološki funkcionalizovan, odnosno u kom ideološka dimenzija nesporno prednjači nad estetskom, ili bolje rečeno, gde se ne pravi razlika između ideološke, etičke i estetske dimenzije filma. Bitno je reći da socijalistički realizam nikako nije bio standardni realizam kom je pridodata ideološka propaganda, već realizam koji ne prikazuje prostu vidljivu stvarnost, već stvarnost prožetu idejom i vizijom, u spoju onoga što svet i čovek jesu i onoga što bi trebalo da budu. Odnosno, da se poslužimo Aristotelovim određenjima, on ima ambiciju da prikaže ljude ne onakvim kakvi jesu, već onakvim kakvi bi trebalo da budu. Put i cilj putovanja ka ostvarenju te vizije je jasno ocrtan programom Partije, i zato ne može da bude izjednačen sa utopizmom ili idealizmom, nego je, sa stanovišta ideologije dijalektičkog materijalizma, konkretno i delatno ostvarljiv.

Prvi film snimljen u novoj Jugoslaviji, ujedno i prvi posvećen netom završenom ratu, bio je zapravo sovjetski film u režiji značajnog reditelja Abrahama Roma i u produkciji Moskovskog filmskog studija, nazvan „U planinama Jugoslavije“ (1946). Ovde se jugoslovenski rat posmatra iz sovjetske perspektive, prema kojoj je lokalni pokret otpora u osnovi formiran i koji je delovao pod sovjetskim vođstvom, dok je presudnu ulogu u ratnoj pobiđi odigrala Crvena armija. Ipak, ovaj film ističe hrabrost i požrtvovanost lokalnih boraca i prvi put na filmu fikcionalizuje lik Josipa Broza Tita, u izvođenju sovjetskog glumca I. Bersenjeva, predstavljajući ga kao nespornog vođu Komunističke partije Jugoslavije, koja je pokrenula svenarodnu borbu protiv okupatora, što je bio začetak izgradnje kulta ličnosti Josipa Broza na filmu.

Ovaj film je značajan i zato što će pomoćnik Abrahama Roma postati reditelj prvog igranog filma socijalističke Jugoslavije. Vjekoslav Afrić (1906–1980) je pre toga bio značajan i priznat glumac i pozorišni reditelj iz Zagreba, koji se priključio partizanskom pokre-

tu i tamo osnovao pozorište pod nazivom Kazalište narodnog oslobođenja. Ovaj autor će u zrelim godinama napraviti vrlo respektabilnu karijeru u novoj Jugoslaviji, posebno u Beogradu, gde će biti direktor i profesor Visoke škole za filmsku glumu i režiju, profesor Akademije za pozorište, film, radio i televiziju (danas Fakultet dramskih umetnosti) i rektor Univerziteta umetnosti. Afrić će režirati još svega dva filma: "Barba Žvane" (1949) i "Hoja! Lero!" (1952), oba dakle u ranom periodu razvoja posleratnog filma, pa i socijalističkog sistema.

"Slavica" je svakako bila veoma osmišljen projekat. Imajući u vidu da je bio rukovođen iz jednog centra, pre opšte decentralizacije na nivo republika koja će sve više karakterisati sve vidove proizvodnje u Jugoslaviji, u njegov nastanak su „po ključu“ uvršteni pripadnici gotovo svih većih naroda Jugoslavije. Iako u proizvodnji beogradskog "Avala filma", njegova radnja je smeštena na tlo tadašnje SR Hrvatske i njegov reditelj je Hrvat, kao što će na primer reditelj drugog jugoslovenskog filma, "Živjeće ovaj narod", snimljenog u zagrebačkom studiju, biti Srbin iz Srbije. Za reditelja je bio odabran učesnik rata, ali ujedno i ugledan i afirmisan umetnik, koji je stekao makar izvesno iskustvo rada na filmu razvijene i profesionalno ozbiljne sovjetske kinematografije.

Ovaj film je trebalo da, u skladu sa ideologijom u izgradnji, naglasi samostalnost i autentičnost otpora jugoslovenskih naroda protiv okupatora, njegov opštenarodni i višenacionalni karakter, koji ujedno predstavlja socijalističku revoluciju i narodnooslobodilački rat. Zato je bilo potrebno dati mu jači lokalni kolorit, i na narativnom i na receptivnom nivou prilagoditi ga mentalitetu „našeg čoveka“, i uneti u njega makar malo autentičnog iskustva učešća u ratu. U tom smislu, ovaj film će, ako ne u formalnom ono u idejnem smislu, već sadržati uporišne ideje kasnije faze u razvoju jugoslovenskog društva i ideologije, one samoupravne, obeležene afirmacijom navodno posebnog i autentičnog jugoslovenskog „puta u socijalizam“. Pripadnici različitih naroda, bez naloga iz inostranstva (mada u snažnom savezništvu sa Sovjetskim Savezom), već uz lokalnu inicijativu koja će, doduše odmah po početku rata, biti integrisana sa jugoslovenskim oslobodilačkim pokretom pod kontrolom Komunističke partije Jugoslavije i pod vođstvom, kako se u ovom filmu nedvosmisleno insistira, Josipa Broza Tita – stupaju u borbu kako za oslobođenje od okupatora, u kom pored lokalnog podrazumevaju i nacionalni (svejugoslovenski) kontekst, tako i za ideje ostvarenja socijalne pravednosti.

U filmu su nastupali iskusni pozorišni glumci (što je razumljivo, jer profesionalnih filmskih glumaca nije ni bilo), dok je snimatelj, na primer, bio izuzetno talentovani fotograf (i baletski igrač!), takođe učesnik partizanskog pokreta, Žorž (Georgij) Skrigin, autor mnogih potresnih fotografija iz rata, što je takođe bio osmišljen potez koji je trebalo da u što većoj meri doprine autentičnosti filmskih prizora.

Takođe, ni izbor glumice za naslovnu ulogu nije bio sasvim slučajan. Irena Kolesar, da konačno pomenemo i njeno ime, bila je učesnica partizanskog pokreta i jedina glumačka iskustva sticala je u pozorišnim trupama pod njegovim okriljem. Vjekoslav Afrić je, kao ujedno scenarista i reditelj, radnju filma smestio u rodnu Dalmaciju, odnosno kraj koji dobro poznaje, a radi još veće uverljivosti i autentičnosti ambijenta, želeo je da glavnu žensku ulogu odigra neko iz Hrvatske. Glumica je, podrazumeva se, morala biti mlada i – prema uobičajenim kriterijumima – lepa, a pamti se da je Irenu Kolesar odabrao posebno zbog

specifičnog glasa, koji je svakako pomogao uverljivosti njenog lika, zamišljenog da bude svojevrstan pokretač i „dobri duh“ najpre mirnodopske socijalne pobune splitskih fabričkih radnika i ribara protiv eksploatacije, a potom i ratne akcije pokrenute protiv okupatora i njihovih lokalnih saradnika.

Iako je ovo bio prvi film koji je režirao, Afrić je pokazao da ume da izabere fotogenične, dakle autentično filmske glumce. Pored „Slavice“, Afrić je tu sposobnost potvrdio i u svom sledećem filmu, „Barba Žvane“, u kom je izbor Dragomira Felbe za naslovnu ulogu presudno doprineo izvesnoj toplini i životnosti ovog socrealistički shematizovanog filma, što ga čini donekle gledljivim i danas.

Lako je kritikovati Afrićev prvi film zbog tipizacije karaktera, narativne i dramaturške shematičnosti i teatralne glume; takva kritika nije proizvod samo kasnije epohe, u kojoj je domaća kinematografija u produkcionom, tehničkom i kreativnom smislu znatno odmakla od svojih početaka, već je bila aktuelna i u vreme njegovog prikazivanja. Ali, kada se pogleda sa ove distance, „Slavica“ je sadržala gotovo sve najvažnije kodove i topose kod nas vrlo razuđenog partizanskog filma, dok je tipizacija imala uporište u filmskom ali i pozorišnom i književnom nasleđu, i nije bila proizvoljna, niti je predstavljala puko oponašanje sovjetskog filmskog iskustva. Groteskna stilizacija „negativaca“ iz buržujske, svešteničke ili okupatorske grupacije nije bila samo posledica ideoloških (crno-belih) shematizacija, već i nasleđe mediteranske komedije, kao i likovi nesporno idealizovanih „pozitivaca“, koji su svoju radničku i ribarsku eksploatisanost konačno prepoznali kao osnov svog novog „proleterskog“ identiteta. Taj kontrast je u filmu vrlo jasno znakovno i gestualno oslikan, naglašavajući dekadentnost, dvoličnost i bezosećajnost pripadnika privilegovane klase i neposrednost, prirodnost, moralnu, pa čak i fizičku čistotu pripadnika običnog naroda, koji se tek tokom filma, vrlo precizno i postupno, transformiše u klasno i revolucionarno osvećeni proletarijat.

Afriću je nesporno bilo važno da proletarijat i samu revoluciju ne predstavi kao apstrakne vrednosti, nego da ih poveže sa željama, očekivanjima i mentalitetom konkretnog naroda. Jasno je da u njegovom filmu nema razuđenije karakterisanih likova, ali on je i shvatao da radi u kodu koji tipizaciju i klišetiranost ne posmatra kao apriori umetnički inferiorne pojave, već kao način umetničkog spoznavanja i prenošenja informacija u tradiciji, prema terminologiji Jurija Lotmana, estetike istovetnosti, kojoj pripada i narodno usmeno stvaralaštvo, i sve ono što se često imenuje kao pučka kultura. I sam Lotman navodi kako nam određeni kliše neće smetati na primer u bajci, ali ćemo ga videti kao neautentičnog u filmu o kolhoznicima, u kom je folklorni, tradicijski obrazac preveden u ideološki. Afrić je ovako nešto želeo da prevaziđe pojačavanjem lokalnog kolorita i živošću i neposrednošću izvođenja, imajući pri tome na umu nasleđe pučke umetnosti, kao umetnosti naroda kom se obraća i u ime koga se obraća, gde revolucija i svet koji se njome gradi proizilazi iz „duha“ samog – ne etnički, već socijalno shvaćenog naroda.

U filmskom izražavanju te neposrednosti možda je najdalje otišla upravo Irena Kolesar. Što zbog, za razliku od drugih glumaca, nedostatka ranijeg pozorišnog iskustva, usled čega nije posezala za teatarskim tehnikama, što zbog pre svega minimalno posredovanog pristupa ulozi: ona je, sopstvenim rečima „igrala ulogu devojke kakva je tada zaista i bila“, uključujući i sopstveno ratno iskustvo. Ponašala se jednostavno, neposredno, kako je već

navikla, što uz fotogeničnost (koja se ne može odglumiti) i čini dobrog filmskog glumca. S tim što je u svakom trenutku jasno da njena Slavica svakako nije lik u punom smislu reči, nego tip, ali pre svega je, ili je postala, znak ili simbol. Simbol čistote u nedvomislenom izboru dobra i pravde, i to delatnom i nadahnjujućem pristupu, spremnom na svaku žrtvu. Karakter Slavice kao simbola potvrđen je i davanjem njenog imena brodu koji su sagradili sami proleteri, prvenstveno iz želje za osamostaljenjem od eksplotatora i uzimanjem života u sopstvene ruke, a potom stavljenog u službu ratnih napora oslobođilačke vojske. A simbol uvek zavisi od konteksta. Možda je upravo promena konteksta i uslovila potonji put Irene Kolesar kao filmske glumice.

Zaokret jugoslovenske politike ka „sopstvenom putu u socijalizam“, i samim tim udaljavanjem od sovjetske zone uticaja, i te kako se odrazio kako na ideološke i idejno-vrednosne pretpostavke novog društva, tako i na kinematografiju. Filmovi kakav je „Slavica“ više nisu mogli biti gledani istim očima, kao ni njihovi likovi; zamenili su ih likovi sa mnogo više sumnje u sebe i ideje nego što ih je to mogla imati Slavica. „Slavica“ je izražavala jedinstvo između ideje i stvarnosti; kasniji filmovi to nisu mogli, bar oni koji su sebe videli kao istinske umetničke proizvode.

Pojavom takozvanog crnog talasa, odsnosno modernog ili novog jugoslovenskog filma, delima reditelja kakvi su Aleksandar Petrović, Živojin Pavlović ili Dušan Makavejev, kao i potonjim filmovima takozvane praške škole, rani jugoslovenski filmovi, gotovo cele prve dve decenije razvoja posleratne kinematografije, gotovo da su u celosti odbacivani, podjednako zbog ideološkog dogmatizma i estetske okoštalosti. Generacije stasale posle rata želete su filmove u kojima ima „više realnosti“, sa svim (ili makar onim koliko-toliko društveno prihvatljivim) kontraverzama koje ona donosi. Tek generacija kritičara iz poznih sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog veka revalorizovala je deo tih filmova, ističući značaj autora kakvi su Soja Jovanović, Vladimir Pogačić, Vojislav Nanović, Žika Mitrović ili Branko Bauer, ponekad ih, zbog nostalгије за zamišljenim jugoslovenskim „Holivudom“, uzvisujući nad crnim talasom i njegovim nasleđem. Ipak, ta revalorizacija nije obuhvatila i „Slavicu“, u koju kritičari te i narednih generacija nisu mogli da učitaju svoju pristrasnost ka evroamerikanizovanom i žanrovskom filmu.

U tom smislu, verovatno je u pravu jedan od pripadnika te kritičarske generacije koja se pojavila sedamdesetih i osamdesetih, Nenad Polimac, koji ukazuje na to kako je Slavica od Irene Kolesar napravila zvezdu, svakako prvu filmsku zvezdu jugoslovenskog socijalizma, ali koja je ujedno i uništila njenu filmsku karijeru. Pri čemu se, ovde, kako smo naveli, nije radilo prosto o „teretu slave“ koji je progutao tolike glumce u istoriji filma, koliko o promeni konteksta u kojem likovi-simboli poput Slavice više nisu bili poželjni, a izgleda ni mogući. Zbog ovoga Irene Kolesar, kako Polimac izgleda da sugerise, možda predstavlja veliku nerealizovanu glumicu jugoslovenskog filma, koju kasniji reditelji jednostavno nisu prepoznali i nisu umeli da tretiraju na pravi način. Osim možda jedino kod Živorada Žike Mitrovića u „Poslednjem koloseku“ (1956), u čijim je prizorima, Polimčevim rečima, „doslovno isijavala, uvjerljivo dočaravši ženu zbog koje se isplati promijeniti život“. Poput, dodajemo francuskih i američkih, pre nego sovjetskih diva, na koje je isuviše ličila u „Slavici“, a u kojoj je takođe druge likove nadahnjivala da promene živote i da umesto tavorenja u svojim malim svakodnevnicama okrenutim sitnim interesima i pukom preživljavanju, stupe u ustank protiv okupatora i u revoluciju.

Jasno je da svako vreme ima svoje borbe, a Irena Kolesar, sa svojom vrlo uspešnom pozorišnom karijerom, nikako ne predstavlja tragičnu figuru, ukletog i nepriznatog umetnika, niti zvezdu za jedno leto. Bez obzira na ideološke konotacije, njena Slavica i dalje može da ima snagu simbola, simbola želje za samostalnošću i vitalnošću, prava naroda da živi u slobodi i da se bori za nju, i prava svakog naroda i države na stvaralački razvoj u skladu sa sopstvenim potrebama i vrednostima. I mogućnosti da svako od nas može da bude bolji od sebe samog. A čemu bi drugom uopšte i služile filmske zvezde?

Vladimir Kolarić

HRVATSKO NARODNO KAZALIŠTE
U ZAGREBU

UGOVOR

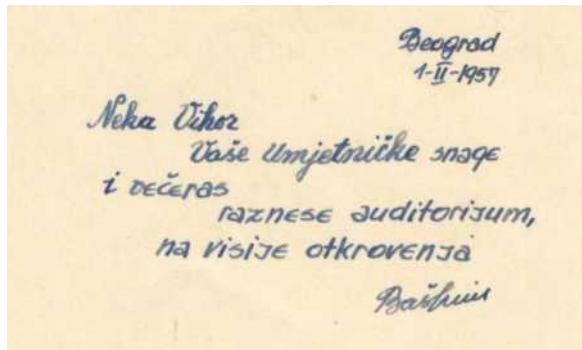
koji zaključuju, na osnovu Uredbe o radnim odnosima i plaćama umjetnika i pomoćnog umjetničkog osoblja, uprava Hrvatskog narodnog kazališta, koju predstavlja intendant Hrvatskog narodnog kazališta s jedne strane i član SIMATOVIĆ KOLESAR IRENA po zvanju dramska glumica državljanin FNRJ s druge strane.

1. Člana Simatović Kolesar Irenu se angažira isključivo u svojstvu dramske glumice

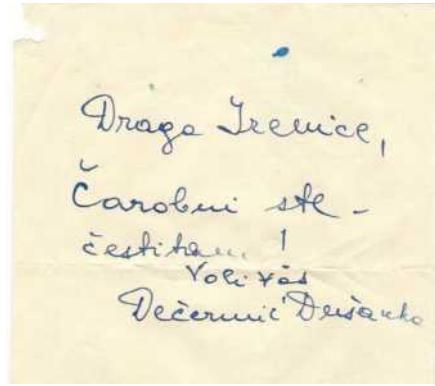
2. Ovaj ugovor se sklapa na jednu godinu i traje od 31.VII.52. do 1.VIII.53., a produžuje se automatski još za jednu godinu, t. j. do _____, ako ne buden otkazan po članu 10. Uredbe o radnim odnosima i plaćama umjetnika i pomoćnog umjetničkog osoblja.
3. Sve zakonske odredbe koje su na snazi u vrijeme sklapanja ovog ugovora ili budu stupile na snagu za vrijeme njegovog trajanja važe za obje strane.
4. Član će za svoj rad primati plaću po Uredbi o radnim odnosima i plaćama umjetnika i pomoćnog umjetničkog osoblja.
5. Umjetnički dodatak po čl. 6. Uredbe o radnim odnosima i plaćama umjetnika i pomoćnog umjetničkog osoblja dodjeljuje se u iznosu od Din. 2.500,- mjesечно i isplaćivat će se za sezonu od 31.VII.52. do 1.VIII.1953. ili se ne dodjeljuje. Kod ugovora sklopljenog na više godina, svake godine sklapa se poseban ugovor o umjetničkom dodatku kao dodatak ovom ugovoru. Plaća i umjetnički dodatak isplaćuje se svakog prvog a najdalje petog u mjesecu.
6. Ako član bude zaposlen u drugom svojstvu nego je predviđeno ovim ugovorom, isplatit će mu se poseban honorar prema pravilniku o honorarima.
7. Ugovor sklopljen na više godina može se otkazati i prije isteka ugovornog roka, ako se ugovorne strane ne sporazumjevaju o visini umjetničkog dodatka za slijedeću sezonu ili ako bilo koja strana prekrši klauzulu ovog ugovora.

Irena Kolesar

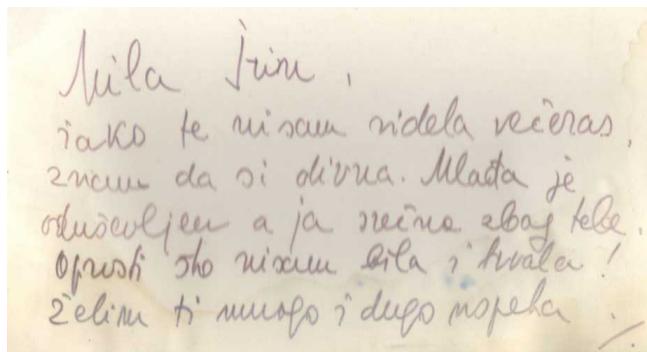
Najmlasta članica u ansamblu zagrebačke drame
Irena Kolesar rođena je u Slav. Brodu 1925. Glumicom je
postala u Narodno oslobodilačkoj vojski, gdje je s partizanskim
popovićima nastupala u Žumberku, Lici i na Kordušu.
To je bila njezina glumačka škola, ona česta teka i
naporna škola, u kojoj je imala prilike da uprava
život, ~~da~~ da izgradi svoju ličnost i da ^{postigne} ~~isprije~~ svog
velikog prirodnog talenta. Kad je ~~škola~~ na oslobođenom
teritoriju formirana Kazalište narodnog oslobodilačkog
Hrvatske, ona postaje jednom od ~~prvih~~ ^{načelnika} najzaposlenijih članica,
dolazi s tim kazalistom (1945. u veljači) u oslobođeni
Zagreb i nastupa na prvoj izvedbi "Najezde" L. Leonova.
Prigodom formiranja Hrvatskog narodnog kazališta (HNK
~~je angazirana~~) kao članica drame i počinje
od 1945. delati već treću sezonu u zapečaćnom
kazalištu. Nastupala je s solitrim ^{između pozornica} i napisima u
komadima "Oltican čovjek" Leonova, "Magdaleni"
Sorkoga, "Doljala liga" Ostravkoze, "Pop Ćira i pop
Spira" Breuca, "San letne noći" Shakespearea i "Kralj
Bogdanove" Čankara interpretirajući ^{atmosferu} "Sergićevih
likova, kojima je dala svu toplost svoga lica i
inteligentne karakterizacije njihovih psiholoških
značajaka. Ponud kazališta Irena Kolesar
je bila s velikim napisima i u filmu; ~~te je~~ igrala je glavne ženske uloge u prvim masim ^{uzjetnikim}
filmovima "Slavica" i "Bermudna mladost". Za
ulogu Slavice nagrađena je od Komiseta za kulturu i
uzjetnik je pao u ruke hrvatskim nagrađenom od 20.000.-

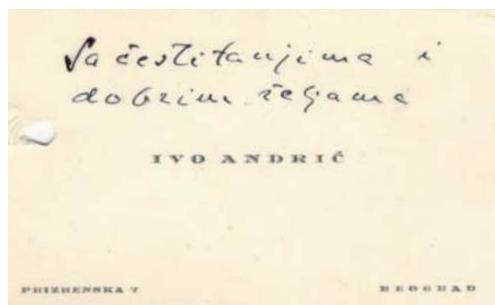
Lirske minijature Baškima Fehmiu

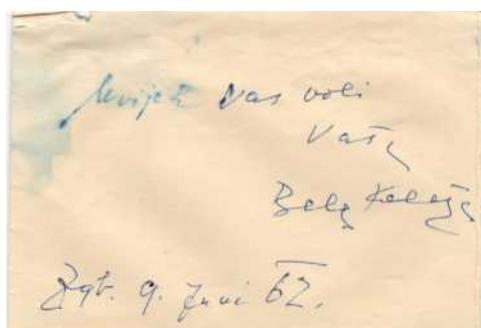
Čestitka Dušanke Dečermić

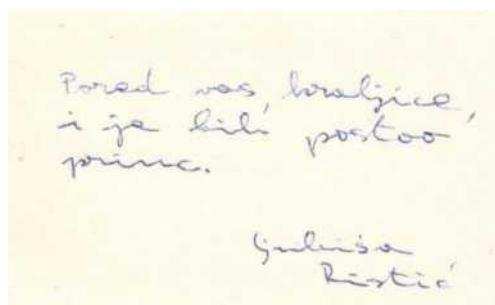
Podrška od Mlađe i Branke Veselinović

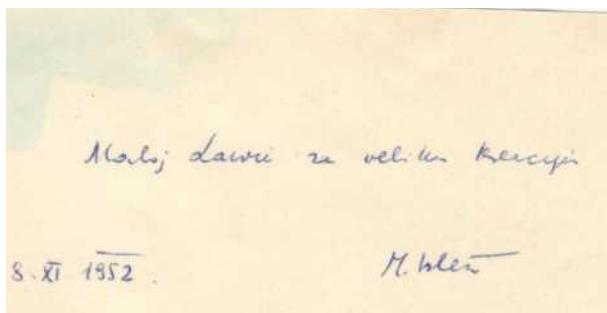
Dobre želje od nobelovca Ive Andrića

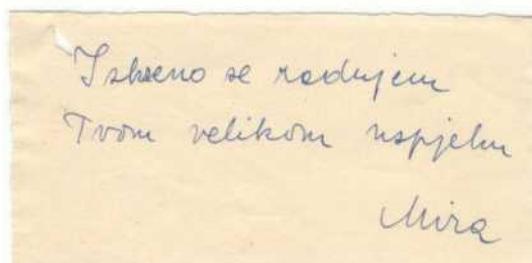
Podrška koleginice Bele Krleža

Poruka Ljubiše Ristića

Irena od Miroslava Krleža

Pisamce od Mire Stupić

Svojoj kćeri
Čeliku sve najlepše
mama

Poruka uz buket majke Rozalije

Svojoj kćeri Rozali
Čeliku Parusotak
1920. godine

Posveta Stevana Raičkovića

ULOGE IRENE KOLESAR

Hrvatsko narodno kazalište

1. „Matija Gubec“, 1945, Mara, Mirko Bogović
2. „Dundo Maroje“, 1946, Pere, Marin Držić
3. „San Ivanske noći“, 1946, Hermija, Vilijam Šekspir
4. „Običan čovek“, 1947, Anuška, Leonid Leonov
5. „Kralj Betajnove“, 1947, Nina, Ivan Cankar
6. „Malograđani“, 1947, Polja, Maksim Gorki
7. „Umišljeni bolesnik“, 1949, Andelika, Žan-Batist Poklen Molijer
8. „Divlja patka“, 1951, Hedviga, Henrik Ibzen
9. „Staklena menažerija“, 1952, čerka, Tenesi Vilijams

Teatar u gostima

1. „Ujka Vanja“, 1978, Marina, Anton Čehov
2. „U agoniji“, 1980, grofica Madeleina Petrovna, Miroslav Krleža

Teatar „Žar ptica“

1. „Zmajska kraljica“, 1982, August Šenoa

Uloge na filmu

1. „Slavica“, 1947, Vjekoslav Afrić
2. „Plavi 9“, 1950, Krešo Golik
3. „Besmrtna mladost“, 1950, Vojislav Nanović
4. „Kameni horizonti“, 1953, Šime Šimatović
5. „Ne diraj u sreću“, 1954, Milo Đukanović
6. „Poslednji kolosek“, 1956, Žika Mitrović
7. „Vratiću se“, 1957, Jožo Gale

TV filmovi i serije

1. „Spletke i ljubav“, 1960, Fridrik Šiler, režija Sava Mrmak
2. „Galski petao“, 1966, Ežen Jonesko, režija Aleksandar Đordjević (dve epizode)
3. „Ne igraj se ljubavlju“, 1968, Alfred de Mise, režija Sava Mrmak
4. „Stravinja“, 1968, Zlatko Tomičić, režija Nebojša Komadina
5. „Klupa na Jurjevskom“, 1972, TV serija, Ivica Ivanec, režija Zvonimir Bajšić (5 epi-zoda)

Uloge Irene Kolesar u Jugoslovenskom dramskom pozorištu

29. Romeo i Đulijeta • 15. april/16. april 1954.

P Vilijam Šekspir; PR Bora Nedić i Velimir Živojinović; R Mata Milošević;
Olga Spiridonović/Irena Kolesar (Đulijeta)

30. Krvava svadba • 24. novembar 1954.

P Federiko Garsija Lorka; PR Radivoj Nikolić, R, S Bojan Stupica;
Irena Kolesar (Žena Leonardova)

40. Plug i zvezde • 1. februar 1957.

P Šon O'Kejsi; PR Borivoje Nedić; R Miroslav Belović;
Irena Kolesar (Nora)

41. Braća Karamazovi • 1. jun 1957.

P F. M. Dostojevskog; PR Jovan Maksimović; AD, R Tomislav Tanhofer;
Irena Kolesar (Liza)

44. Dubrovačka trilogija • 24. januar 1958.

P Ivo Vojnović; R, AD Branko Gavela;
Irena Kolesar (Ida)

46. Lupež • 3. jun 1958.

P Karel Čapek; PR Branislav Borožan; R Mata Milošević;
Irena Kolesar (Mimi)

51. Pesme bola i junaštva • 10. april 1959.

P Miroslav Krleža, Oskar Davičo, Kosta Racin, Oton Župančič, Jovan Popović,
Aleksandar Vučo, Marko Ristić, Vladimir Nazor, Svetozar Marković-Toza, Zora Obra-
dović-Ilić, Desanka Maksimović, Ivan Goran Kovačić, Anka Tesić-Rimac, Pino Tomažič,
Branko Ćopić, Jure Kaštelan, Matej Bor, Vasko Popa, Skender Kulenović; R Miroslav
Belović; Irena Kolesar

56. Dom tištine • Pozorište „Boško Buha“ • 25. decembar 1959.

P Miroslav Belović, Jovan Ćirilov; R Miroslav Belović;
Irena Kolesar (Marta)

59. Nikad se ne zna • 23. mart 1960.

P Bernard Šo; PR Nada Prodanović-Ćurčija; R Miroslav Belović;
Irena Kolesar (Glorija)

64. Ričard treći • 21. januar 1961.

P Vilijam Šekspir; PR Živojin Simić, Sima Pandurović; R Mata Milošević;
Irena Kolesar (Ledi Ana)

68. Otkriće • 26. maj 1961.
P Dobrica Ćosić; DM Miroslav Belović, Jovan Ćirilov; R Mata Milošević,
Predrag Bajčetić;
Irena Kolesar (Devojka koja zna najlepše reči)
70. Pošta/Gradinar • Pozorište „Boško Buha“ • 29. decembar 1961.
P Rabindrant Tagore; PR Arsa Jovanović; R Stevo Žigon;
P Rabindrant Tagore; PR David S. Pijade; R Stevo Žigon;
(u Gradinaru):
Irena Kolesar (Devojka)
75. Hamlet • 9. jun 1962.
P Vilijam Šekspir; PR Živojin Simić, Sima Pandurović; R Mata Milošević;
Irena Kolesar (Ofelija)
78. Igra ljubavi i slučaja • 19. januar 1963.
P Marivo; R Branko Pleša;
Irena Kolesar (Lizeta)
85. Demoni • 12. mart 1960.
P Oldos Haksli/Džon Vajting; PR Alekса Č. Ilić, Dejan Čavić; R Predrag Bajčetić;
Irena Kolesar (Sestra Kler)
89. Okovani Prometej • 4. oktobar 1964.
P Eshil; PR Miloš Đurić; R Tomislav Tanhofer;
Irena Kolesar (Ija)
96. Mrtve duše • 20. oktobar 1965.
P N. V. Gogolj; PR Milovan Glišić, Stanka Đ. Glišić; AD, R Mata Milošević;
Irena Kolesar (Ana Grigorijeva)
101. Istraga • Slobodište u Kruševcu • 2. juli 1966.
P Petar Vajs; PR Dragutin Savin; R Mata Milošević;
Irena Kolesar (IV svedok)
110. Ne igraj se ljubavlju • 13. Mart 1968.
P Alfred De Mise; PR Danilo Kiš; R Jovan Putnik;
Irena Kolesar (Rozeta)
115. Takav je svet • 24. oktobar 1968.
P Vilijam Kongriv; PR Nada Prodanović-Čurčija; R Miroslav Belović;
Irena Kolesar (Gđica Marvud)
128. Pigmalion • 12. novembar 1969.
P Džordž Bernard Šo; PR Borivoje Nedić; R Stevo Žigon;
Irena Kolesar (Gđa Ajnsford Hil)

134. Nagrada • 25. februar 1970.

P Hektor Kintero; PR Mlađa Veselinović; R, S Bojan Stupica;
Irena Kolesar (Huana)

142. Kapetan iz Kepenika • 16. decembar 1970.

P Karl Cukmajer; PR Milenko Dunjić; R Aleksandar Ognjanović;
Irena Kolesar (Gospođa Hopreht)

143. Hamlet, danski kraljević • 22. januar 1971.

P Vilijam Šekspir; PR Živojin Simić, Sima Pandurović; R Stevo Žigon;
Irena Kolesar (Gertruda)

155. Varvari • 28. april 1972.

P Maksim Gorki; PR Živojin Boškov; R Stevo Žigon;
Irena Kolesar (Veselkina)

TEATAR "IRENA KOLESAR"

Sad već davne 2006. godine, moj prijatelj i kolega Vladimir Balaščak je pokrenuo Teatar "Irena Kolesar" u okviru Društva "Rusin" iz Sremske Mitrovice. Strateški, Teatar je zamišjen kao nukleus koji će širiti kulturu rusinske zajednice u Vojvodini i šire. Teatar je poneo ime Irene Kolesar, glumice Rusinke, poreklom iz Vojvodine. To je bio više nego tačan naziv Pozorišta, a ime prve filmske jugoslovenske glumice obavezalo je sve nas koji smo učestvovali u radu ovog pozorišta da u javnost izlazimo sa kvalitetnim pozorišnim sadržajima.

Za Teatar "Irena Kolesar" može se reći da je sasvim uspešno obavljao svoju delatnost, što i sad čini. Predstave za decu, predstave za adolescente, večernje predstave na rusinskom i na srpskom jeziku u zemlji i inostranstvu zabeležene su u arhivi ovog pozorišta.

Pripala mi je čast da svoju diplomsku predstavu "U potpisu Virginia Woolf" odigram u okviru ovog pozorišta na rusinskom jeziku, što je bio veliki profesionalni i lični izazov, budući da sam se tokom priprema za izvođenje na rusinskom jeziku, prvi put srela sa tim jezikom. Istovremeno to je bilo prvo profesionalno izvođenje predstave na rusinskom jeziku u Sremskoj Mitrovici. Oko Teatra "Irena Kolesar" okupljeni su zanimljivi ljudi različitih umetničkih profila, uradili smo lepe stvari. Pored glumca Vladimira Balaščaka, za Teatar je radio i reditelj Dragan Jovičić Jović, operski pevač Aleksandar Radišević, akademski slikar Vuk Muškinja, moja malenkost i mnogi drugi.

Godine 2008. Teatar „Irena Kolesar“ je napravio koprodukciju sa pozorištem „Dobrica Milutinović“ iz Sremske Mitrovice. Uradili smo predstavu „Raskol Rodiona Romanovića“, po motivima „Zločin i kazna“ F. M. Dostojevskog u režiji Dragana Jovičića Jovića. Predstava je ponela ime Teatra „Irena Kolesar“ i Pozorišta „Dobrica Milutinović“ u daleke daljine nekoliko puta u Rusiju, u kuću Dostojevskog, odakle je donela nagrade i odlične kritike ruskih uvaženih kritičara. Naravno, osim gostovanja, igrana je i u Srbiji na festivalima, na rusinskom i srpskom jeziku.

Ovde treba pomenuti i našu istarsku turneu gde smo sa Plautovom predstavom "Aulularija" nekoliko puta gostovali u Umagu. Glumci ove predstave su Vladimir Balaščak, Nikola Janošević, Aleksandar Stefan Radišević, Jelena Janković.

„Beli san o sreći“ je naziv mog teksta po kom je nastala predstava, duodrama koja se bavi problemom narkomanije. Tekst je preveden na rusinski jezik, a predstava je postavljena i na rusinskom jeziku. U predstavi smo igrali glumac Vladimir Balaščak i ja.

Logo Tetra "Irena Kolesar"

„Srem, naša kuća“ monodrama po autorskom tekstu glumca Vladimira Balaščaka u režiji Dragana Jovičića Jovića, u produkciji pozorišta „Dobrica Milutinović“ prevedena je i igrana na rusinskom jeziku, snimljena za RTV Vojvodina. To je saga o Sremu, predstava sa dugim repertoarskim stažom.

Predstava „Kraljev put“ po tekstu i u režiji Lilijane Ivanović, uradjena je u koprodukciji Teatra „Irena Kolesar“ i Šabačkog pozorišta. Ova predstava je imala svoju premijeru na Kraljevskom dvoru u Beogradu. Predstava se bavi životom Kralja Petra II, poslednjeg jugoslovenskog i srpskog monarha. Ulogu Kralja Petra Karađorđevića igra glumac Vladimir Balaščak.

Od osnivanja do danas Teatar „Irena Kolesar“ ostvaruje svoju misiju. Učestovanjem u pozorišnom životu ne samo Vojvodine, obogaćuje široki prostor kulture i istovremeno na dostojanstven način neguje sećanje na izvanrednu umetnicu Irenu Kolesar.

Jelena Janković

O PRIREDIVAČU

Vladimir Balašćak se polovinu svog života bavio prikupljanjem dokumenata i negovanjem sećanja na poznatu jugoslovensku dramsku i filmsku umetnicu Irenu Kolesar. Za to je imao nekoliko razloga: oboje pripadaju istoj profesiji - umetnosti glume; poreklo im je u sremskom gorju, a dele i isto etničko poreklo - pripadaju rusinskoj nacionalnoj zajednici.

Balašćak je za dve decenije prikupio blizu 100 raznih autentičnih dokumenata vezanih za karijeru Irene Kolesar, od njenog prvog ugovora o profesionalnom angažovanju u Hrvatskom narodnom kazalištu, iz 1946. godine, pa sve do 2020. godine, kada je vodio razgovor sa Brankom Veselinović u trenutku kada je ona već napunila 101. godinu i još se sećala nekih pojedinosti iz Ireninog života, do tada nepoznatih široj javnosti.

Vladimir Balašćak je rođen 1980. godine u Sremskoj Mitrovici, diplomirao je glumu na Akademiji umetnosti u Beogradu, igra u pozorištu, na filmu i u TV serijama. Dobitnik je niza nagrada i priznanja za svoj profesionalni rad i društveni angažman.

Predsednik je Društva Rusina u Sremskoj Mitrovici u čijim okvirima radi i Teatar koji nosi ime Irene Kolesar.

Vladimir Balašćak

CIP

„Bila sam ljubomorna na njenu liniju... I sa 40 i kusur je izgledala kao dvadesetogodišnjakinja... Tako lirska, lirska, s prefinjenom dikcijom najvišeg ranga. Ona je bila dar glumačkoj umetnosti...“

Mira Stupica

„Netko koga je Krleža voleo... Uvijek je imala osmijeh... Iskreno se bavila svojom profesijom, s ljubavlju i ustrajno. Zanesenjak. Slovenska toplina. Moja krasna Rusinka.“

Reija Bašić

„Gracioznost, lepota elegancija, erotičnost, otmenost, strasna vera u lik, sve je to zajedno bilo u gospodiji Kolesar. Posedovala je blagost i jedan poseban šarm i ljudi su je jako voleli.“

Predrag Čedus

„Moj otac je posebno uvek isticao da su Irenu ljudi izuzetno voleli i poštivali, a kasnije sam i sama videla... Prema njoj su ljudi iskazivali jednu vrstu poštovanja, koje je danas skoro iskorenjeno ili se retko susreće.“

Andjelka Kolesar Garunović

„Vodila je računa o svom telu, koje je glumački instrument, izrazito je negovala dikciju i prefinjen scenski govor...“

Rada Đuričin

„Kakva je ona divna Ofelija bila... Vi ste mladi, pa to ne morate znati, ali biće Vam dovoljno ako Vam kažem, Šekspir kao da je za nju Ofeliju napisao, to vam sve govor.“

Branka Veselinović

„Uživo sam se srela sa Slavicom iz filma, a Irena je izgledala isto tako mlada kao i njeni Slavici. Još uvek je, u to vreme, u pozorištu igrala uloge devojaka. To je bilo sasvim u redu, zahvaljujući i njenoj krhkosti i nežnosti, njenom karakteeru. Takvu je pamtim.“

Svetlana Bojković

„Kad se zavesa spustila glumci su jurnuli ka korpi da uzmu što više cvetova. Bio sam u prašnjavim zavesama. Kad se sve utišalo, na sceni je ostala prazna, oborena korpa, a pored mene je lagano prošla Ledi Ana – Irena Kolesar, sa jednim cvetom u svojoj nežnoj, negovanoj ruci.“

Milan Caci Mihailović

„Sjećanja na pojedinosti su, dakako, već izbljedjela, ali živo pamtim ležernost velikih umjetnica na pokusima. Ničim se nisu izdvajale jedna ponad druge. U javnosti, pak, vladalo je posebno zanimanje za Irenu Kolesar. Svi su željeli uživo vidjeti popularnu Slavicu sa filmskog platna.“

Abdulah Seferović

„Ona je bila divna glumica, velika dama, a njeni blistavo vreme je obeležilo Jugoslovensko dramsko pozorište u Beogradu.“

Jelisaveta Seka Sabljic